

Maja Gabelica Šupljika • Višnja Biti

S obje strane rešetke

Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru

Draga mama, puno te volimo. Nažalost, pošto je korona ne možemo se vidjet. Ali možemo pričati preko mobitela. U pismu je slika. Od nas troje. Dobivamo puno zadaće, ja moram po nekoliko sati radit zadaću jer mi je previše zadala. Najviše zadaje iz matematike.

(str. 48)

Dragi tata, jako mi nedostaješ i ja bih htio da sam s tobom i radio bih s tobom i igrao se, mazio se. Sad sam s mamom više, ali i tebe još volim kao što sam te i prije volio u istoj mjeri. Jako te volim. Želim da primiš ovo pismo.

Tata, uživaj u ovoj slici, ovo sam ja i ti, tata moj.

(str. 27)

Naš zagrljaj u zatvoru pamtit ću čitavog života. Bilo je tu tisuću poljubaca i suza. Opet sam imala mamu i znala sam da je više nikada neću izgubiti.

Bez obzira na to koliko još ostala u zatvoru.

(str. 146)

„Tata, znam što si napravio!“

„Ok, želiš li razgovarati o tome?“

„Ne, reći ću ti ako ću htjeti.“

(str. 78)

Zagreb, 2021.

Izdavač
Pravobranitelj za djecu
Zagreb, Teslina 10

Za izdavača
Helenca Pirnat Dragičević

Autorice
Maja Gabelica Šupljika
Višnja Biti

Urednice
Maja Gabelica Šupljika
Maja Flego

Recenzentice
prof. dr. sc. Marina Ajduković
dr. sc. Nikica Hamer Vidmar

Lektorica
Mira Jelić

Ilustracije
Zrinka Ostović

Grafičko oblikovanje
Valentina Dominić, Smak kolektiv, Zagreb

Tisak
Bruna, tiskara i knjigovežnica, Samobor

Naklada
700 primjeraka

Tiskano u prosincu 2021.

ISBN 978-953-7790-16-5

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001122551.

Maja Gabelica Šupljika, Višnja Biti i suradnici

S obje strane rešetke

Što dugujemo djeci čiji su
roditelji u zatvoru

Sadržaj

1 PRAVA DJETETA ČIJI JE RODITELJ U ZATVORU	9
Riječ pravobraniteljice za djecu, Helenca Pirnat Dragičević	10
Zaštita dostojanstva i prava djeteta čiji je roditelj u zatvoru, Liz Ayre	12
Pravobranitelj za djecu u zaštiti prava djece čiji su roditelji lišeni slobode, Maja Gabelica Šupljika.....	15
Djeca imaju pravo na roditelje, Višnja Biti.....	21
2 POD POVEĆALOM – Znanstveno-stručni uvidi u život djece čiji su roditelji zatvorenici	23
Psihološka podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru, Bruna Profaca	25
Zaštita djetetove dobrobiti u policijskom postupanju, razgovor s Anitom Matijević	30
Djeca čiji su roditelji u zatvoru - kaznenopravni aspekti, Ranko Marijan	36
Najbolji interes djeteta u sudskom postupanju, razgovor s Martinom Maršić	39
Djeca roditelja u sukobu sa zakonom i centar za socijalnu skrb, razgovor s Romanom Čagalj Vilić	45
Djeca i dječja prava iz perspektive probacijske službe, Matea Sršen	50
Podrška odgojno-obrazovnih ustanova i sportskih klubova djeci čiji su roditelji u zatvoru, Ksenija Romstein i Petar Romstein	54
Sačuvajmo njihovo dostojanstvo u medijima, Igor Kanižaj.....	58
3 IZA REŠETAKA – Oblici stručne podrške roditeljima i djeci u zatvorskom sustavu	61
Jačanje svjesnosti o pravima djece čiji su roditelji u zatvoru – Prema izvješćima iz Kaznionice u Lepoglavi, Kaznionice u Požegi i Zatvora u Zagrebu	63
Kaznionica u Lepoglavi – Tata, znam što si napravio!, razgovor s Draganom Vasović.....	73
Prve tri su najvažnije, razgovor s Mirkom Bistovićem	79
Pijesak, Josip Podsečki	81
Kaznionica u Požegi – Kako je to biti lišen slobode, razgovor sa Ksenijom Vuković.....	83
Čokoladice – Sjećanja psihologinje, Magdalena Živković.....	89

Zatvor u Zagrebu – Programi za roditelje i posjeti u Remetincu, razgovor sa Sanjom Sladić.....	92
Svake druge nedjelje u Remetincu, razgovor s Ivanom Topolnjakom.....	97
4 IZVAN OKVIRA – Pomoć stručnjaka izvan zatvorskog sustava.....	99
Podrška djeci čiji su roditelji u zatvoru, suradnja UNICEF-a, Ministarstva pravosuđa i udruge Roda, Đurđica Ivković i Martina Tomić Latinac	101
Programi Udruge Roditelji u akciji - Roda, Ivana Zanze	105
Rad organizacije Status M s očevima u zatvoru, Leila Younis i Jurica Pačelat	109
Iskustva u provođenju aktivnosti za zatvorenike očeve – Udruga za kreativni socijalni rad, Danijela Đurak	113
Zdravlje djece čiji su roditelji u zatvoru, Marija Hegeduš Jungvirth.....	116
Recite im da ih tata voli, razgovor s Jasnom Ćurković Kelavom.....	118
Iz života učeničkog doma, Ljubica Banović	120
Roditelj u zatvoru – dijete u potrebi, Simona Borko.....	122
Osnovna škola i podrška djeci čiji su roditelji u zatvoru, Dubravka Katačić.....	125
Slučaj iz dječjeg vrtića, Marijana Boštjančić	128
5 IZ PRIČE U PRIČU – Crtice iz života s obje strane rešetke, Višnja Biti	131
Profesor.....	133
Želim biti dobar tata	135
Plavi zec	136
Tata je uvijek tata.....	137
Novi život.....	139
Nedjeljom idemo u zatvor	141
Iz dnevnika jedne pedagoginje.....	143
Priča stare Zagrepčanke.....	144
Zagrljaj	146
6 PODSJETNIK – Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru, Maja Gabelica Šupljika	147

Ja mislim da djecu čiji su roditelji u zatvoru treba poštivati kao i svu drugu djecu. Ne smijemo im se smijati i omalovažavati ih, nego ih trebamo smatrati kao onu djecu čiji roditelji nisu u zatvoru. Djeci čiji su roditelji u zatvoru sigurno je teško i osjećaju se drukčijima.

Sofia, 12 g.

Foto: Michał Przechowski, Unsplash

1 PRAVA DJETETA ČIJI JE RODITELJ U ZATVORU

RIJEČ PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU

Helena Pirnat Dragičević

U posljednjih 10 godina u Hrvatskoj su napravljeni značajni pomaci u osiguravanju prava djece i ostvarivanju kontakta s roditeljem, koji je na odsluženju zatvorske kazne. To se osobito odnosi na uređivanje i opremanje prostora koji su prilagođeni boravku djece, te općenito prilagođavanje zatvorskog sustava potrebama djece. Epidemija koronavirusa dodatno je ukazala na hitnu potrebu za uvođenjem opreme i pratećih pravila koji će omogućavati posjete *na daljinu*.¹

No, djeca čiji su roditelji na odsluženju zatvorske kazne, i dalje su među najranjivijim skupinama djece u Hrvatskoj.

Za većinu građana djetinjstvo i zatvor su dvije riječi koje je teško zamisliti u jednoj rečenici, kamoli u životu. No, to je stvarnost za mnogu djecu u Hrvatskoj i njihove uže i šire obitelji. Odlazak jednog roditelja u zatvor, koji se može dogoditi i preko noći, unosi velik stres i promjene u život djeteta. Djeca čiji su roditelji osuđeni na zatvorsku kaznu su u riziku od stigmatizacije, socijalnog isključivanja, siromaštva, gubitka veze s roditeljem i obitelji, nasilja i vršnjačkog zlostavljanja. Zato je važno da u tom razdoblju dijete ima odgovarajuću podršku kako bi se moglo nositi s tim stresnim događajem, a onda i razdobljem u kojem njegov roditelj izdržava zatvorsku kaznu i nakon toga se vraća u obitelj. Rešetke ne smiju biti

¹ Osim izraza *posjeti na daljinu*, u daljem tekstu u istom značenju koriste se i izrazi *videoposjeti*, *online susreti* i sl.

prepreka zdravom odrastanju djece čiji su roditelji počinili neki zločin, jer djetetu je njegov roditelj – bez obzira na to – najvažniji i možda ne može razumjeti zašto mu nije mjesto uz njega.

Ovom publikacijom želimo ukazati na različite aspekte i perspektive prava djeteta čiji roditelji izdržavaju zatvorsku kaznu, zagovarati i podržati praktične i zakonske promjene u domaćem zatvorskom sustavu, ali i društvu u cjelini. Te promjene uključuju veću osjetljivost na potrebe djece, ali općenito i važnost stvaranja okruženja podrške djetetu i drugom roditelju ili skrbniku.

Radeći niz godina u sustavu pravosuđa, susrela sam se s ovom temom isključivo kroz prizmu roditelja kao počinitelja kaznenih djela i nezakonitih radnji, ne razmišljajući u tom trenutku da su mnogi počinitelji ujedno i nečiji roditelji i da njihova kazna nije „isključivo njihova“ jer se duboko odražava i na živote njihove djece koja odrastaju u složenim okolnostima.

Kako se osjećaju djeca čiji su roditelji osuđeni na zatvorsku kaznu, s kakvim se sve problemima i razmišljanjima susreću, kako proživljavaju vrijeme odsluženja zatvorske kazne roditelja, koja su njihova prava i na koji im način kao društvo trebamo i možemo biti podrška, te im pomoći u prevladavanju tih dodatnih teškoća u njihovom odrastanju? O tome sam počela razmišljati tek u mandatu pravobrani-

teljice, kada sam se uključila u proces poboljšanja položaja te djece iz ove nove perspektive, važnost koje su stručnjaci u Uredu prepoznali kao pioniri prije više od deset godina, ustrajno se zalažući za promjene koje će ovoj skupini djece olakšati i omogućiti zdravo odrastanje.

Upravo iz svog prethodnog profesionalnog iskustva, svjesna sam da tražimo velike promjene u pravosudnom sustavu koji želimo senzibilizirati za prava i potrebe djece čiji su roditelji osuđeni na odsluženje zatvorske kazne. Od stručnjaka i djelatnika u sustavu pravosuđa očekujemo promjenu perspektive i promjenu ponašanja, a od sustava u cjelini da postane humaniji i otvoreniji za sve druge dimenzije koje se ne tiču izravno odsluženja zatvorske kazne. Vjerujem i da brojni projekti koji se provode u suradnji s različitim organizacijama pružaju dovoljno dokaza za ustrajnost u toj promjeni, prvenstveno u načinu na

koji pravosudni i zatvorski sustav integrira različite dimenzije odsluženja zatvorske kazne, uključujući i roditeljstvo.

Zahvaljujem svim stručnjacima i organizacijama, koji su sudjelovali u nastanku publikacije i time pridonijeli promjenama za djecu.

Publikacija *S obje strane rešetke* donosi koristan uvid i analizu iskustava svima koji žele podržati i ubrzati nastavak promjena djeci čiji su roditelji na odsluženju zatvorske kazne. Nadam se i da će ta skupina – sastavljena od stručnjaka, djelatnika pravosudnog i zatvorskog sustava, predstavnika organizacija civilnog društva – s vremenom rasti, a u društvu stvarati ozračje podrške svakom djetetu koje se nađe u situaciji da mu roditelj služi zatvorsku kaznu.

ZAŠTITA DOSTOJANSTVA I PRAVA DJETETA ČIJI JE RODITELJ U ZATVORU

Liz Ayre²

Smatra se da ljudsko dostojanstvo predstavlja temeljeni moralni izvor, iz kojeg proizlaze sva ljudska prava i iz kojeg proistječe njihovo značenje. To je nit vodilja rada Ureda pravobraniteljice za djecu u Hrvatskoj, predvodnika u provođenju smislenih aktivnosti usmjerenih zaštiti dostojanstva i pravu djece čiji su roditelji u zatvoru, te pružanju podrške djeci dok prolaze kroz to iskustvo.

Ured pravobraniteljice za djecu u Hrvatskoj pridružio se mreži COPE, zatim i Eurochipsu, 2009., tri godine nakon što je zamjenica pravobraniteljice Maja Gabelica Šupljika u Parizu sudjelovala na prvoj velikoj paneuropskoj konferenciji u organizaciji Eurochipsa o djeci čiji roditelji izdržavaju zatvorsku kaznu, na kojoj je sudjelovalo 35 zemalja, kako bi doznala više o toj relativno malo poznatoj temi.

Budući da je pravi vizionar, M. Gabelica Šupljika je nakon povratka kući, počela primjenjivati vlastite ideje i spoznaje zajedno s onima koje je stekla na konferenciji, koristeći se interdisciplinarnim i holističkim pristupom, koji je prisutan i u ovoj novoj i uzbudljivoj knjizi. Ona je tako djelovala kao pokretač pobuđivanja i razvoja svjesnosti na ovom području, kao i inicijativa u ime ove grupe djece u Hrvatskoj. Pratila je njihov razvoj sljedećih petnaest godina, pri tomu se tema roditelja u zatvoru razvijala od one o kojoj se uopće ne govori, preko poimanja da je riječ o nesretnim okolnostima o kojima se razmatra iz humanitarne perspektive, do stava da je riječ o nepravdi koja se mora ispraviti. Od 2009. Ured pravobraniteljice za djecu u Hrvatskoj bio je predvodnik u razvoju i ostvarivanju prava djece čiji

su roditelji u zatvoru, na nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini, zagovaranjem i pokretanjem inicijativa potpore kako bi pomogli zadovoljiti potrebe djece, ponajviše ugrađivanjem njihovih prava u politike, zakone, konvencije i sporazume.

S tim ciljem, tijekom godina Ured pravobraniteljice sudjelovao je u ključnim događanjima i prekretnicama kao što su: izdavanje Zbornika priopćenja sa stručne rasprave *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* 2009.; sudjelovanje na UN-ovu Danu opće rasprave posvećenom djeci čiji su roditelji u zatvoru 2011.; prevođenje COPE-ove publikacije *Djeca čiji su roditelji u zatvoru: Europska stajališta o dobroj praksi* 2015.; uklanjanje prepreka unutar pravosudnog sustava, te sustava skrbi za djecu te osiguravanje uključivanja djece kao ranjive skupine u strategiju Vijeća Europe za prava djeteta 2016.-2021.; aktualiziranje teme roditelja u zatvoru diljem Europe putem Europske mreže pravobranitelja za djecu; 2020. udruživanje snaga s COPE-om, kako bi ukazali Specijalnom izvjestitelju UN-a za pravo na privatnost na bojazni vezane za povredu prava djece, kad je zbog bolesti Covid-19 kontakt djece i roditelja u zatvoru preseljen u digitalno okruženje; suradnja s Odborom za prava djeteta UN-a te isticanje talijanskog Memoranduma o djeci čiji je roditelj u zatvoru³ kao i mnogo, mnogo više.

Ured pravobraniteljice za djecu uveo je novine u kontekstu prava djece, organiziranjem debate s hrvatskim nacionalnim debatnim timom mladih o izjednačavanju prava djece čiji su roditelji u zatvoru s pravima roditelja, te o problemima s kojima se pritom susreću državne ustanove, a u sklopu europske konferencije koju je Ured pravobraniteljice 2016. organizirao u Zagrebu. Događaj je aktualizirao problem predstavljajući ga široj publici, dodatno podižući svijest o postojanju ove skupine djece.

³ Memorandum of Understanding between The Ministry of Justice, The National Ombudsman for Childhood and Adolescence and Bambinisenzasbarre ONLUS <https://childrenofprisoners.eu/the-memorandum-of-understanding-on-children-with-imprisoned-parents/>

Uz zagovaranje i osvještavanje, Ured pravobraniteljice pomogao je unaprijediti znanstvene pristupe i metode u istraživanju problema roditelja u zatvoru, razvijajući niz pokazatelja za nadzor provedbe 56 članaka iznimno važne Preporuke Vijeća Europe CM/Rec2018(5) o djeci čiji su roditelji u zatvoru. Ti pokazatelji uključuju: *strukturalne pokazatelje* kojima se mjere prilike u zatvorskom okruženju i uvjeti za posjete, te prikupljanje podataka o djeci zatvorenika; *procesne pokazatelje* koji pokrivaju inicijative poput fokus grupa mladih, potporne alate, kampanje za podizanje svijesti itd.; te *pokazatelje rezultata* koji se odnose na individualna i kolektivna postignuća koja potiču razvoj djece na temelju standarda zaštite ljudskih prava i potiču dobre prakse.

Navedeni i ostali događaji i inicijative, neprocjenjivi su za razvoj mreže COPE, koja se razvila iz ograničene aktivnosti istraživačkog odbora ranih 2000. g. do današnje moćne mreže i stručnog tijela. Hrvatski Ured pravobraniteljice za djecu neprekidno uvodi nove spoznaje i ideje, tumačeći da djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom imaju ista prava kao i ostale skupine djece. Istodobno, UN-ova *Konvencija o pravima djeteta* obvezuje države da jamče djeci njihova prava, neovisno o pravnom statusu ili postupcima njihovih roditelja. COPE je, pak, ponudio platformu za predstavljanje kvalitetnih aktivnosti koji taj Ured ostvaruje, ujedno promovirajući razmjenu stručnog znanja i uzajamnog učenja diljem Europe, potičući promišljanje o ključnim etičkim pitanjima koja utječu na djecu, te razvijajući paneuropski konsenzus o potrebi provođenja odgovarajućih aktivnosti u njihovo ime.

Međutim, unatoč tim naporima i inicijativama, Ured pravobraniteljice za djecu utvrdio je da su djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom u Hrvatskoj, još nedovoljno prepoznata kao djeca koja se nalaze u ranjivoj situaciji. Većina ljudi vjeruje kako nikada neće sresti mladu osobu čiji su roditelji u zatvoru; djeca ostaju isključena, njihove potrebe za potporom nezadovoljene.

² Izvršna direktorica paneuropske organizacije *Children of Prisoners Europe* - COPE

Ova publikacija predstavlja značajan, promišljen pomak Ureda pravobraniteljice – objavu drukčijeg tipa publikacije, koja će dodatno povećati svijest o potrebama, pravima, iskustvima, osjećajima i specifičnim problemima djece čiji su roditelji u zatvoru, koja će možda pridonijeti ublažavanju njihovih problema, u nadi da će raznolika svjedočanstva, sjećanja, slučajevi i iskustva pojedinaca koje predstavlja odjeknuti u srcima i umovima dionika, te promijeniti takva stajališta.

Izvrstan način upoznavanja s ovom knjigom je krenuti od priča koje se nalaze na kraju, koje je majstorski ispriopovijedala novinarka Višnja Biti, suautorica ove knjige. Svaka priča omogućuje bolje razumijevanje i uvid u vrlo složene i zamršene situacije i osjećaje, te ponekad okrutnu stvarnost povezanu sa svakim pojedinim iskustvom, čime se ilustrira zašto je potpora potrebna, kao i zašto je ključan interdisciplinarni i holistički pristup – od trenutka uhićenja, preko istražnog zatvora do odsluženja kazne sve do reintegracije – kako bi se pridonijelo ublažavanju stresa, zaštiti djece, te potpori onih čiji životi su pogođeni. Priče uključuju perspektivu djece, ali također i perspektive majki u zatvoru, očeva u zatvoru, skrbnika, i nastavnika, a njihova svjedočanstva ilustriraju stvarne životne izazove i djece i odraslih, rasvjetljavajući kako je to nositi se sa zatvorskom kaznom voljene osobe.

Time se čitatelja dodatno osvještava zašto je psihološka pomoć djetetu čiji je roditelj u zatvoru važna, kao što je to analizirala Bruna Profaca; kako je prisutnost nasilnom činu ranijutarnjeg uhićenja povezano s traumama kod djece, što je istaknula Anita Matijević; koliko je u sudskim postupcima ključno prvenstveno imati na umu najbolji interes djece, o čemu govore suci Ranko Marijan i Martina Maršić; o mjestu prava djece zatvorenika u radu

centra za socijalnu skrb, probacijske službe i odgojno-obrazovnih institucija i sportskih klubova, o čemu govore Romana Čagalj Vilić, Matea Sršen i Ksenija i Petar Romstein, te koliko je iznimno važno da mediji štite dostojanstvo djece kada je roditelj u sukobu sa zakonom, kao što naglašava Igor Kanižaj. Osobna i profesionalna svjedočanstva i njihov utjecaj čine ovu knjigu ne samo interdisciplinarnom, već i duboko emocionalnom, dok Covid-19 pojačava svijest opće javnosti o težini razdvojenosti od voljenih osoba.

Ovaj uvod pišem zahvalna na snažnoj i dugogodišnjoj povezanosti COPE-a i Ureda pravobraniteljice za djecu u Hrvatskoj, te na sjajnoj viziji i nepokolebljivosti Maje Gabelice Šupljike, njezinih kolega i suradnika, koji zlatnim nitima pletu potpurnu mrežu kako bi zaštitili zdrav razvoj djece i sačuvali njihovo urođeno dostojanstvo.

(S engleskog prevela Ana Horvatić)

PRAVOBRANITELJ ZA DJECU U ZAŠTITI PRAVA DJECE ČIJI SU RODITELJI LIŠENI SLOBODE

Maja Gabelica Šupljika⁴

Procjenjuje se da je više od dva milijuna djece u zemljama Vijeća Europe odvojeno od svojih roditelja koji su u zatvoru, a u zemljama Europske unije ih je gotovo milijun. U Hrvatskoj tijekom cijele godine više od 12.000 djece ima jednog od roditelja u zatvoru⁵, a dnevno, odnosno na određeni dan, više ih je od tri tisuće.

Kako je sve počelo i kako se razvijalo

Potrebe djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom prepoznate su u određenoj mjeri od početaka rada Pravobranitelja za djecu. Tako je prva pravobraniteljica Ljubica Matijević Vrsaljko u svom prvom izvješću o radu za 2003. godinu, u kontekstu odluka centara za socijalnu skrb i slučaja obitelji u kojoj je otac bio osuđen zbog kaznenog djela, naglasila svoju preporuku o pomoći majci u slučaju očevo eventualnog budućeg izdržavanja kazne zatvora. Već sljedeće godine, među ostalim, obišla je i Kaznionicu za žene u Požegi i odjel na kojem djeca mogu boraviti s majkom u zatvoru.

Pučko učilište Korak po korak i njegova predsjednica Nives Milinković pozvali su 2006. godine pravobraniteljicu za djecu da sudjeluje u Parizu na Konferenciji „Djeca čiji su roditelji u zatvoru – europska perspektiva“ međunarodne udruge EUROCHIPS – European Committee for Children of Imprisoned Parents, kasnije preimenovana u COPE – Children of Prisoners Europe. Tadašnja pravobraniteljica Mila

⁴ Mr. sc. Maja Gabelica Šupljika, profesorica je psihologije i zamjenica pravobraniteljice za djecu.

⁵ Ta se brojka mijenja tijekom godine, te se kao još jedan od pokazatelja iskazuje broj djece čiji su roditelji u zatvoru „na određeni dan“, najčešće posljednji dan u godini.

Jelavić odlučila je da ću na tu konferenciju ići ja, kao njezina zamjenica.

Pripremajući se za konferenciju, kontaktirala sam kolege iz Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa⁶ i doznala da zatvorski sustav ne posjeduje podatke o broju djece čiji se roditelji nalaze u zatvoru, te da je orijentiran prvenstveno na prava zatvorenika, a ne i njihove djece. Prema podacima Međunarodnog centra za zatvorske studije, u Hrvatskoj je tada bilo više od 6000 djece čiji su roditelji u zatvoru⁷.

Konferencija EUROCHIPS-a bila je istinski inspirativna, tamo sam ostvarila prve kontakte s ljudima iz više europskih zemalja, shvatila da se bavljenje potrebama i interesima ove djece odnosi i na praktičnu podršku, prijevoz djece u zatvor, pomoć obitelji, pravni i vrijednosni okvir, da se ovim u Europi bave uglavnom organizacije civilnoga društva, da je u tome važan etički i filozofski pristup, psihološka podrška, suradnja s pravosuđem i zatvorskim sustavom.

Tada sam procijenila da se Pravobranitelj za djecu treba početi fokusirati i posvećeno baviti potrebama djece čiji su roditelji u zatvoru. Pravobraniteljica Mila Jelavić nastavila je tijekom svih osam godina svog mandata snažno podupirati bavljenje pravima i potrebama ove skupine djece, analizirati ranjivost prilika u kojima odrastaju, raspravljati o tome u javnosti, podupirati širenje mreže institucija i pozivanje organizacija civilnog društva da se uključe. Od 2006. godine, stanju prava djece čiji su roditelji u zatvoru posvećeno je posebno poglavlje u svakom godišnjem izvješću o radu pravobraniteljice.

⁶ Kada u tekstu spominjemo puni naziv ministarstva zaduženog za pravosuđe, tada mislimo na Ministarstvo pravosuđa u razdoblju od prosinca 2003. do srpnja 2020., a od srpnja 2020. misli se na Ministarstvo pravosuđa i uprave.

⁷ Djeca čiji su roditelji u zatvoru – europska stajališta o dobroj praksi (2015.), prijevod publikacije *Children of Imprisoned Parents - European Perspectives on good Practice*, Ur. Philbrick, K., Ayre, L., Lynn, H., urednica prijevoda M. Gabelica Šupljika), Pravobranitelj za djecu, Zagreb i Children of Prisoners Europe, Paris

Dvije godine nakon konferencije u Parizu, 2008. godine, Pravobranitelj za djecu organizirao je okrugli stol o djeci čiji su roditelji u zatvoru za više društvenih dionika i počeo široku raspravu o potrebama, pravima i interesima ove djece, kao i izvorima podrške, pomoći i odgovornosti u društvu, te je izdao zbornik priopćenja s te rasprave.

Ured pravobraniteljice za djecu i ja smo 2009. postali organizacijskim i individualnim članom Eurochipsa, kasnije COPE-a, a od 2019. članica sam Upravnog odbora mreže. Riječ je o paneuropskoj organizaciji, koja u razvoju svoje mreže snažno zagovara kvalitetu angažmana svoga članstva i njihovih programa. Njezina misija je poticati društvenu, političku i sudsku uključenost djece s roditeljem u zatvoru, istodobno potičući potragu i razmjenu znanja koja poboljšavaju dobre prakse i pridonose boljem razumijevanju psihološkog, emocionalnog i društvenog razvoja ove djece. Kako se mreža širila pokazuje podatak da je, unatoč trajno visokim kriterijima za pristup, 2011. godine imala 28 punopravnih i pridruženih članova iz 19 zemalja, a 2019. brojila je 91 člana iz 31 zemlje.

Dan opće rasprave UN-ova Odbora za prava djeteta 2011. u Ženevi posvećen je djeci roditelja zatvorenika – kao kolateralnim žrtvama. S obzirom na sveobuhvatne preporuke i prikaz dobrih praksi, ovaj se skup, na kojem sam sudjelovala, smatra važnom prekretnicom u globalnom zagovaranju prava djece čiji su roditelji u zatvoru. Krajem 2012. Eurochips je na konferenciji u Bruxellesu predstavio rezultate istraživanja „COPING – Children of Prisoners, Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health“, koje je donijelo važne rezultate i preporuke: za jačanje politika i svjesnosti o djeci zatvorenika; pravosudnom sustavu prilagođenom djeci; održavanju kontakta djeteta i roditelja; ulozi roditelja u zatvoru i onih koji se brinu o djetetu izvan zatvora; o ulozi škole. Imala sam čast tada predsjedati konferencijom. Preporuke proizašle iz COPING projekta Ured je uputio ministarstvima, organizacijama i stručnim tijelima na čiji rad su se odnosile. Sljedeće se godine u zagovaranje

prava ove djece na poticaj Pravobranitelja, uključio i UNICEF i opremio sve zatvore i kaznionice sredstvima, slikovnicama i opremom za dječje kutiće u prostorima za posjete.

Sretni smo da smo 2015. pridonijeli vidljivosti potreba djece zatvorenika u ekspertnoj skupini za izradu Strategije za prava djeteta Vijeća Europe 2016.-2020., članica koje sam bila zajedno s tadašnjom pravobraniteljicom za djecu dr. sc. Ivanom Milas Klarić. Iako su u nacrtu strategije djeca čiji su roditelji u zatvoru našla svoje mjesto u poglavlju o pravosuđu prilagođenom djeci, uspjeli smo u namjeri da uvjerimo predlagatelje strategije da se razumijevanje prava djece zatvorenika pokaže u integrativnim i općim poglavljima o ranjivim skupinama djece i poglavlju o uključenosti. Iste godine počinje snažna uključenost civilnog društva, u čemu je pionir bila udruga Roditelji u akciji RODA.

Ured pravobraniteljice za djecu je 2016., u mandatu Ivane Milas Klarić, zajedno s COPE mrežom organizirao međunarodnu konferenciju u Zagrebu pod nazivom „Djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom: Što je njihov najbolji interes? Kako ga ostvariti?“.

Osim uvida u to kako se u europskim zemljama prepoznaje i brine o djeci zatvorenika, imali smo tijekom 2017. priliku upoznati američke obitelji zatvorenika, njihovu djecu i njihove roditelje, kao i praksu i zatvore na Novom Zelandu.

Od 2018. sudjelujemo u provođenju edukacije Centra za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav i probaciju, te na temeljnim tečajevima za pravosudnu policiju izlažemo o potrebama i pravima djece čiji su roditelji u zatvoru, o primjenljivim i dobrim praksama iz Europe, uključujući i informiranje o Preporukama vijeća Europe iz 2018. koje je inicirala COPE mreža, a koje se implementiraju pod geslom *It's Time to Act* – Vrijeme je za akciju.

Tijekom 15 godina uputili smo 30-ak sveobuhvatnih

preporuka vezanih uz prava djece zatvorenika od kojih su sve načelno prihvaćene, a većina ih je i realizirana, posebice kad se radi o preporukama upućenima ministarstvu nadležnom za pravosuđe i zatvorskom sustavu. Prostori za posjete kontinuirano se unapređuju, kao i opći uvjeti za kvalitetne posjete, uključujući videoposjete u vrijeme pandemije. Sve je veća povezanost društvenih dionika i angažiranost na ovoj temi, osoblje zatvora je značajno senzibiliziranije za prava ove djece i educiranije za postupanje i provođenje programa, izuzetne su pojedine aktivnosti organizacija civilnog društva i čini nam se da i dalje jača njihov angažman u ovom području.

Zato snažno zagovaramo važnost integriranog i holističkog pristupa pravima djece zatvorenika, svrhovite umreženosti dionika, osviještene i učinkovite odgovornosti u zaštiti djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom.

Aktivni smo i snažno podržavamo ciljeve europske kampanje *Zločin nije moj, ali kazna ipak jest*, koja se već više od 10 godina provodi tijekom lipnja.

U jednom slučaju je i Ustavni sud zatražio mišljenje Ureda pravobraniteljice za djecu, te se pozvao na *Konvenciju o pravima djeteta* u tužbi zatvorenice vezane za roditeljstvo.

Na osnovi stalne suradnje i inspirativne podrške COPE mreže i naših postignuća, u svome radu nastojimo se pomicati od razmatranja individualnih slučajeva i aktivnosti do stvaranja mreže koja u središtu zanimanja ima djecu zatvorenika, od fragmentarnog do integrativnog pristupa, prema većoj

povezanosti društvenih dionika, ali i razmatranju vrijednosnog okvira za djelovanje. Iako bismo željeli da se stvari odvijaju brže i da se stalno i vidljivo unapređuju, ipak smo danas ohrabreni i optimistični jer je napravljeno mnogo, znatno je veća svjesnost da puno toga još treba učiniti i sve nas je više u tom poslu.

Tijekom tih 15 godina uvjerali smo sumnjičave – da osigurati prava djetetu čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, ne znači dovoditi u pitanje sigurnost zajednice niti prava drugih ljudi, kao niti prava žrtava njihovog roditelja. To nama ponajprije znači uložiti napor u to da se omogući i održi bliskost djeteta s roditeljem u zatvoru ako je to u najboljem interesu djeteta, da se osnaži roditeljske kompetencije zatvorenika, da se pronalaze različite mogućnosti očuvanja povezanosti kada izravni kontakt nije moguć.

Osim inspirativnosti COPE mreže i podrške svih dosadašnjih pravobraniteljica u bavljenju ovom temom, svih ovih godina većine aktivnosti koje spominjem ne bi bilo bez podrške i prijateljstva mojih kolegica iz Ureda pravobraniteljice.

Treba li inzistirati na kontaktu djeteta s roditeljem po svaku cijenu?

Aktivisti i stručnjaci u Europi snažno su naglašavali važnost održavanja odnosa i povezanosti djeteta i roditelja već od njegovoga dolaska u zatvor, putem redovitih i kvalitetnih kontakata i djetetovih posjeta. Unatoč tomu, kao jedno od važnih pitanja kad je roditelj u sukobu sa zakonom, nametnulo nam se pitanje – treba li dijete kontaktirati s roditeljem koji

je počinio kazneno djelo na štetu djeteta, posebno dok je on u zatvoru na izdržavanju kazne. Odgovora na to pitanje nema bez temeljite procjene stručnjaka o tome – bi li taj kontakt dodatno naštetio djetetu, bio izvor novog stresa ili ugrozio efekte podrške koja se pruža djetetu u suočavanju s neugodnim iskustvom. Ponekad je potrebna i procjena – bi li takav susret bio u djetetovom interesu i bi li mu donio što dobroga. Sve je to važno procjenjivati i u odnosu na to o kakvom kaznenom djelu na štetu djeteta je riječ, je li to seksualno zlostavljanje ili zanemarivanje, fizičko nasilje, uskraćivanje uzdržavanja ili nešto drugo. Važno je i promišljati o tome kakav bi taj kontakt trebao biti: putem pisma, telefona, videoveze ili „uživo“.

Također je važno je li takav zatvorenik uključen u psihosocijalni tretman usmjeren na promjenu ponašanja, umanjene rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela na štetu djeteta, razumijevanje posljedica toga što je činio, suočavanje s osobnom odgovornošću, jačanje empatije i dr. Izuzetno je važno dobiva li dijete, kao žrtva svog roditelja koji je nad njime počinio kazneno djelo, podršku i tretman na putu vlastitog psihološkog oporavka. Nije nevažno ni pitanje što nakon izdržavanja kazne zatvora? Hoće li „bivši zatvorenik“ bili lišeni roditeljske skrbi i imati zabranu kontaktiranja s djetetom ili će dijete nastaviti kontaktirati s njime, ili čak i živjeti s njime nakon što izvrši kaznu zbog kaznenog djela na štetu djeteta.

U svakom pojedinom slučaju stručnjak treba pažljivo procijeniti i pratiti jesu li kontakti u najboljem interesu djeteta, pri čemu će biti važna informacija o ranijim odnosima djeteta i roditelja, praćenje njihove interakcije tijekom posjeta, te ponašanja roditelja u zatvoru i onoga na slobodi i slično. Za procjenu o prikladnom obliku i učestalosti kontakta nužan je stručni rad s jednim i drugim roditeljem, kao i s djetetom.

O stavu zatvorskoga sustava prema ovom pitanju svjedoči činjenica, da se u program *Zatvorenik kao*

*roditelj*⁸ ne mogu uključiti počinitelji kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. Među počiniteljima drugih kaznenih djela program je namijenjen roditeljima zatvorenicima i zatvorenicama, roditeljima maloljetne djece koji imaju još najmanje četiri mjeseca do isteka kazne, koji su motivirani za učenje i promjenu ponašanja, posjeduju kognitivne i emocionalne kapacitete za rad u grupi i rad na roditeljskoj ulozi, pismeni su i bez intelektualnih deficijencija i težih oblika psihopatologije.

Što razlikuje ovu knjigu od naših dosadašnjih publikacija?

Ovom knjigom htjeli smo pokazati različite pristupe i osviještenost različitih stručnjaka i pojedinaca o potrebama djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, a ona se suočavaju s posljedicama te obiteljske situacije.

Ona je dio napora da se potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru – prepoznaju, poštuju i ostvaruju. Željeli smo da ovo bude knjiga o roditeljstvu u zatvoru i izvan zatvora, o predanosti, ali i otporima onih koji donose odluke, rade, profesionalno djeluju. Htjeli smo da to bude i knjiga o različitim životima onih koji su bili na mjestima na kojima mnogi od nas nismo bili.

Stoga, nije slučajno da je suautorica ove knjige istaknuta dugogodišnja novinarka i publicistkinja Višnja Biti. Višnja Biti pokazuje interes za ovu temu od početka i svojim radijskim priložima učinila je izvještavanje o djeci zatvorenika više etičnim, više osjetljivim, edukativnim, prosvjetiteljskim i poticajnim

⁸ Priručnik za provođenje programa *Zatvorenik kao roditelj*, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav, rujna 2013.

za različite ljude. S radošću smo prihvatili njezinu ideju o tome da o svojim iskustvima progovore ljudi koji su kroz svoj profesionalni i znanstveni rad, aktivizam, ali i obiteljski život, doživljaje i iskustva razmišljali o djeci zatvorenika.

Željeli smo na drukčiji način pridonijeti senzibiliziranju javnosti i širokog kruga čitatelja na temu roditeljstva i odnosa djece i roditelja koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, te prikazati kako mi vidimo razvoj svjesnosti u društvu o potrebama i pravima ove djece. Voljeli bismo da raznovrsna stajališta (izrečena ili implicitna, koja ponekad i odudaraju od stajališta struke), koja proizlaze iz iskustava i svjedočanstava naših sugovornika u ovoj knjizi, nađu put do svih onih koji mogu pridonijeti zaštiti dobrobiti djece.

Željeli smo, također, potaknuti razmišljanje o tome koliko je važna povezanost, djetetov osjećaj sigurnosti, nenapuštenosti i onda kad je zajedno s roditeljem, ali i onda kad nije.

Unatoč pogrešnim odlukama roditelja, zbog kojih snose odgovornost za posljedice svojih djela i suočavaju se s reakcijom društva na to, ni u jednom trenutku ne smijemo zaboraviti da njihovo dijete nije krivo. Iako ih ponekad zovu „siročićima pravde“ i „kažnjenicima bez krivnje“, ona nisu ni *siročići* ni *kažnjenici*, ni *zatvorenici*, čak ni ako su neko vrijeme u svom najranijem životu provela s majkom u zatvoru.

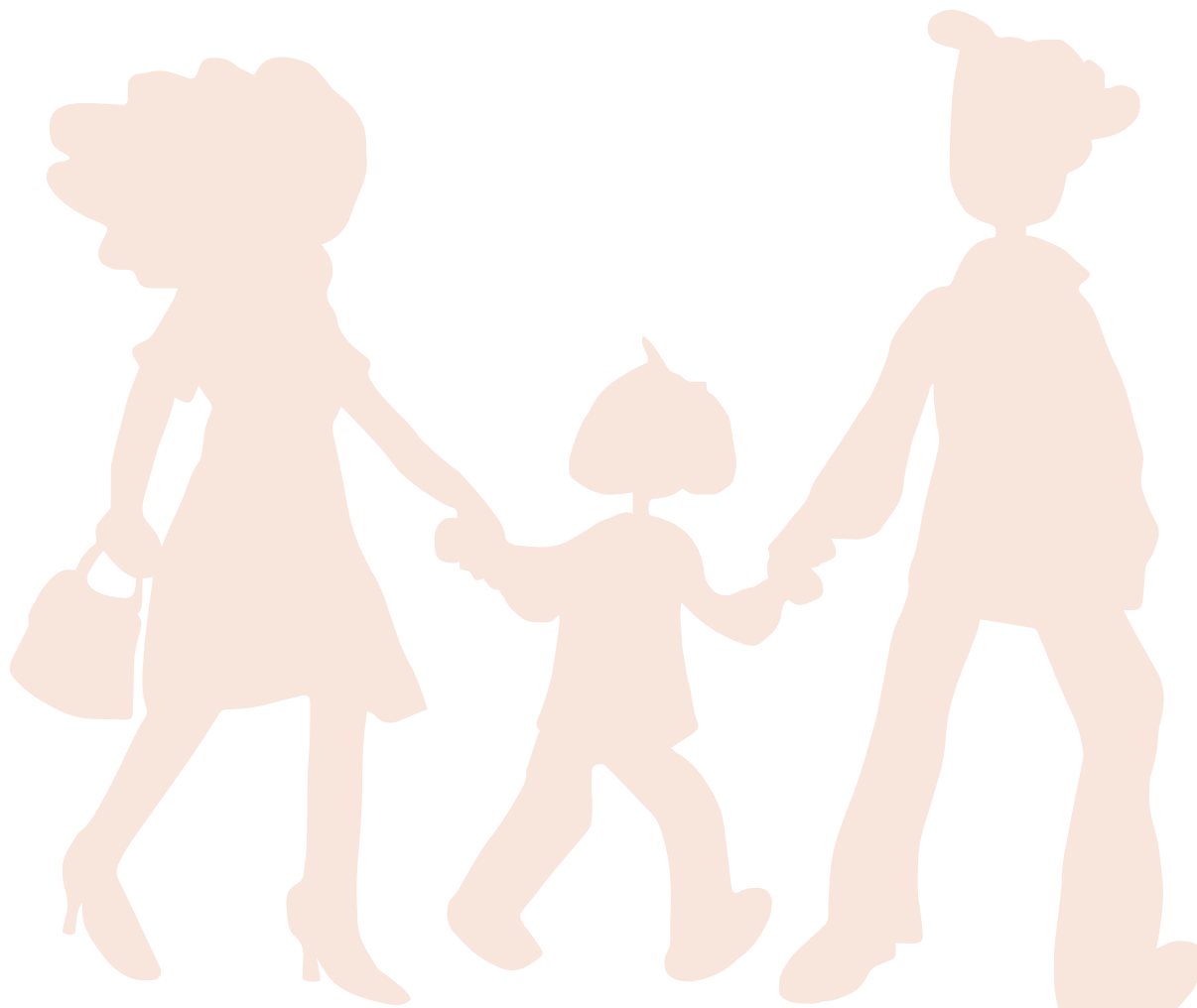
I dalje trebamo istraživati što dijete želi i treba, a budemo li ga dovoljno pažljivo slušali, ono će nam mnogo reći o sebi. A to onda može promijeniti i zatvor i nas. Zato smo, stvarajući ovu knjigu, tragali za iskustvima koja su istodobno i stručna i osobna.

Namjera nam je bila da u poglavlju *Pod povećalom* tekstovi stručnjaka i razgovori s njima prošire znanje o djeci roditelja u sukobu sa zakonom i praksi implementacije načela najboljeg interesa djeteta. Poglavlje *Iza rešetaka*, kroz izvješća i razgovore sa sadašnjim i bivšim djelatnicima zatvorskih institucija i onih koji po svome pozivu ulaze u njihove prostore, govori o promjenama u zatvorskome sustavu. Poglavlje *Izvan okvira* posvećeno je razvoju pristupa i djelovanja organizacija civilnog društva, iskustvima i pogledima stručnjaka iz različitih područja života i rada, oslikavanju prakse, ali i raznim izazovima. I na kraju, drukčije nego do sada, u poglavlju *Iz priče*

u priču željeli smo direktnim, neformalnim, emocionalnim iskazom i sjećanjem prenijeti ono čemu cijelo vrijeme svjedočimo. Svjedočanstva i stvarna životna iskustva djece i odraslih pokazuju nam da u životima obitelji, čiji se član nalazi u različitim fazama pravosudnog procesa ili bude osuđen na kaznu zatvora, ostaje mnogo pitanja i praznina, tajni, prešućivanja, ali i nade i iščekivanja.⁹

Potakne li ova knjiga kvalitetnije razumijevanje potreba djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, ohrabri li i nadahne i druge na dijeljenje iskustava i osobnih priča koje će jačati empatiju, tako i širiti mrežu podrške za djecu čiji su roditelji u zatvoru, ona će ispuniti svoj smisao.

⁹ Izjave sudionika odražavaju njihove osobne stavove i ne predstavljaju nužno stav Pravobranitelja za djecu.

DJECA IMAJU PRAVO NA RODITELJE

Višnja Biti

Već više od četrdeset godina pratim život djece, mladih i njihovih obitelji, bilo da je riječ o odgoju ili obrazovanju, zdravlju ili slobodnom vremenu. Bilježim lijepo i sretno događaje, ali isto tako i one teške i tužne. Pratila sam također rad Ureda pravobranitelja za djecu od njegova osnutka u Hrvatskoj.

Kao novinarka i publicistkinja pripremila sam nekoliko tisuća razgovora i emisija za emitiranje na Hrvatskom radiju, autorica sam više od stotinu dokumentarnih emisija na Hrvatskoj televiziji, te triju knjiga dokumentarnih priča iz života djece, mladih i obitelji u izdanju Školske knjige Zagreb.

Za temu o djeci čiji su roditelji u zatvoru, posebno sam se zainteresirala kad sam 2008. godine prisustvovala prvoj stručnoj raspravi o pravima te skupine djece, zatim snimila radijsku emisiju o tome u sklopu ciklusa „Zašto tako“. Reakcija slušatelja na nju bila je vrlo pozitivna. Mnogi su bili iznenađeni brojem takve djece u našoj sredini, dok je druge zanimalo tko se brine o djeci koja su se, ne vlastitom krivnjom, zatekla u toj situaciji. I među mojim kolegicama i kolegama bilo je pozitivnih reakcija na uvrštavanje ove teme u ciklus emisija „Zašto tako“, te su mi dali podršku da je detaljnije istražim. Nastavila sam s razgovorima s raznim stručnjacima na okruglim stolovima i tribinama koje je Ured pravobraniteljice za djecu organizirao, predstavljala publikacije o toj

temi, pratila rad udruga koje su se u međuvremenu zainteresirale za to područje.

Prije tri godine predložila sam Maji Gabelici Šupljiki, zamjenici pravobraniteljice za djecu, da napišemo knjigu u kojoj bismo zabilježile kronologiju rada Ureda pravobraniteljice za djecu vezano uz tu problematiku, a u nastanku knjige, nadala sam se, sudjelovali bi svi zainteresirani za temu. Mislila sam, možda će se tako senzibilitet za tu skupinu djece i njihovu obiteljsku dinamiku stvoriti i kod onih kojih se to na prvi pogled malo tiče. Bio bi, naime, pomak potaknuti rodbinu, susjede i prijatelje u školi da tu djecu ne osuđuju, ne zadirkuju, ne omalovažavaju niti okrivljuju.

Zanimalo me kako razviti u zajednici empatiju prema djeci koju je zadesilo da jedan od njihovih roditelja završi u zatvoru, kako da se sačuva njihovo dostojanstvo, da im se da pravo na vlastite roditelje kakvi god bili, kao što ga imaju sva druga djeca.

U ime svojih slušatelja, odnosno čitatelja, postavljala sam pitanja u nadi da ću doznati kako se u tome snalaze predškolci, a kako starija djeca; nadalje, tko im sve može pomoći u njihovu odrastanju; koje su institucije za to zadužene, te rade li dobro svoj posao; kako ih prihvaćaju vršnjaci u vrtiću ili školi i znaju li uopće gdje se nalazi njihov tata ili mama. Mnogo je pitanja na koje nije nimalo lako dobiti

odgovore, štoviše, nije jednostavno ni uputiti ih na prave adrese.

Koliko god da je društvo danas osjetljivije za socijalne teme i koliko god da se u medijima govori o pravima djece, mnoge obitelji s tim iskustvom o tome i dalje šute. Djeca, razumljivo, taje svoje obiteljske situacije – da izbjegnu osudu okoline.

No, u svakom slučaju, pohvalno je da je sve više udruga koje organiziraju razne edukacije i škole roditeljstva za roditelje u zatvoru, pomažu razvijanju boljih kontakata između djece i roditelja, osiguravaju uređenje prostora u kojima se djeca i roditelji susreću u zatvoru i pomažu stvaranju dojma kvalitetnijeg roditeljstva. Odnos roditelja zatvorenika i njihove djece, dakako, uvelike ovisi i o tome kako je obitelj prije funkcionirala, te kako se prema novonastaloj situaciji postavio onaj roditelj koji je ostao živjeti s djecom. Zato je važno da i on/ona ima kvalitetnu pomoć i podršku u svom funkcioniranju.

Uza sve to, postavlja se i pitanje što je s nama ostalima. Tko je sve u prilici pomoći toj djeci, od odgojiteljice u dječjem vrtiću do socijalne radnice, od susjede do učiteljice? Koliko smo svi mi spremni za to, vidimo li ikakvu svoju ulogu u ostvarivanju prava djece čiji su roditelji u zatvoru? Kad ističem „mi“, time obuhvaćam i medije, urednike i novinare.

Primjerice, velika je stvar već ako novinari, dok izvještavaju o kaznenim djelima i sudskim presudama budućih zatvorenika, na trenutak zastanu i pomisle

kako su mnogi među njima roditelji i da će o njima – u tom kontekstu – čitati, slušati ili gledati njihova djeca.

Kao novinarka sam se u svom radu susretala sa zatvorenicima koji su ujedno i roditelji, s maloljetnim delinkventima, djecom čiji su roditelji u zatvoru, odraslima čiji su roditelji bili u zatvoru dok su oni još bili mala djeca, te pritom obavila i snimila brojne razgovore s njima. Objavila sam, na koncu, razgovore samo s onima među njima koji su sami rado željeli ispričati svoje priče, a najčešće su to bile priče sa sretnim završecima. Neke od njih našle su svoje mjesto u ovoj knjizi.

Zahvalna sam svima koji su nam za knjigu koja je pred vama ispričali svoje priče, napisali stručne tekstove, dopustili da objavimo razgovore s njima. Mnogi od njih pokazali su oduševljenje zato što imaju prilike o tome govoriti i što će drugi moći to pročitati. Neki su, primjerice, sami predlagali koga bismo još mogli uvrstiti kao sugovornika u ovu našu knjigu.

Otuda na stranicama koje slijede – i svećenik, i sudac, i psihologinja, te mnogi drugi koji se u svom radu susreću s djecom kojoj je jedan od roditelja u zatvoru i imaju šansu pomoći im da odrastu s jednakim pravima kao i sva druga djeca.

Tako su nastajale i širile se ove priče. Voljeli bismo da ih nakon čitanja pričate dalje i stvarate nove priče. To je najbolji mogući put za osvješćivanje, odnosno podsjećanje na to – da je neotuđivo pravo djeteta imati svoje roditelje, iako jedan od njih bio i u zatvoru.

2 POD POVEĆALOM

Znanstveno-stručni uvidi u život djece čiji su roditelji zatvorenici

Osam tekstova ovog poglavlja nastalo je na različite načine. Neke tekstove stručnjaci su napisali na naš prijedlog, a drugi stručnjaci su pismeno odgovorili na naša pitanja. Tri teksta, nastala na osnovi razgovora sa stručnjakinjama, oblikovali smo u ovu temu.

Cilj nam je u ovom poglavlju opisati stručna postupanja, pojedine službe, postupke i procedure, pokazati suglasja ili odstupanja u odnosu na neke inozemne podatke i standarde, te istaknuti zanimljivosti ili izazove u različitim sustavima. Ujedno smo, govoreći o dobrim praksama u Europi, željeli potaknuti njihovo uvođenje i kod nas.

U ovom poglavlju, na osnovi vlastitog iskustva i stručnog uvida, o različitim aspektima u životu djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, govore dvije psihologinje, pravnici i suci, socijalne radnice, medijski stručnjak i socijalna pedagoginja. Oni su stručnjaci s Vrhovnog i Županijskog suda u Zagrebu, Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Ministarstva unutarnjih poslova, Centra za socijalnu skrb Zagreb - Peščenica, Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave, s Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

PSIHOLOŠKA PODRŠKA DJETETU ČIJI JE RODITELJ U ZATVORU

Bruna Profaca¹⁰

*„... Prvog dana u školi nitko ništa ne pita, ne pita ni drugog dana...
A treći dan – pričamo o obitelji...“*

Psihološka podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru može biti zahtjevna, kao i nakon drugih teških situacija kojima su izložena djeca. Također, kao ni u drugim okolnostima, ni djeca u ovoj skupini nisu homogena, situacija u kojoj žive nije ono što ih određuje. Ona su prvo djeca, potom – djeca čiji su roditelji u zatvoru. Stoga svaka podrška u najbližoj okolini, ili ona stručna psihološka, traži individualizirani pristup njima i njihovim potrebama. U radu s djecom, iz perspektive kliničkog psihologa, trebamo znati:

- Djeca čiji su roditelji u zatvoru imaju specifične potrebe, ali i rizike za kasniji razvoj.
- Uz roditeljsko lišavanje slobode, doživljavaju niz drugih promjena u odnosu s roditeljima, životnim

okolnostima i dr.

- Doživljavaju promjene u emocionalnom stanju, ponašanju i prilagodbi.
- Doživljavaju gubitak i traumatsku separaciju kojom se prekida odnos s roditeljima.
- Izložena su stigmatizaciji i diskriminaciji.
- Njihove potrebe često nisu prepoznate u školi/ vrtiću/široj obitelji/zajednici.

Postoje pokazatelji kako roditeljski boravak u zatvoru može biti povezan i s kasnijim antisocijalnim ponašanjem djeteta, te postoji rizik za teškoće mentalnog zdravlja i za izloženost vršnjačkom nasilju, izolaciji, doživljaju stigmatiziranosti, kao i od narušavanja privrženosti bliskim osobama.

Najvažniji zaštitni faktor za taj negativni ishod jest održavanje odnosa roditelj – dijete (ako nije u suprotnosti s djetetovim interesom), kao i kvaliteta brige za dijete dok je roditelj u zatvoru. Što ako je taj odnos ipak u suprotnosti s djetetovim interesom? Prije nego što razmotrimo općenito podršku djeci čiji su roditelji u zatvoru, obratimo pažnju upravo na takve situacije kad trebamo u stručnom radu razmotriti važnu činjenicu koja se odnosi na zaštitu djeteta: je li roditelj koji je u zatvoru i izvor traume za dijete? U tom slučaju valja se voditi najboljim interesom djeteta.

¹⁰ Doc. dr. sc. Bruna Profaca, profesorica psihologije i klinička psihologinja, radi u Poliklinici za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, gdje se bavi psihodijagnostičkim, tretmanskim i savjetodavnim kliničkim radom.

Ako je roditelj u zatvoru npr. zbog zlostavljanja drugog roditelja i/ili djeteta, sve preporuke u pružanju podrške djetetu trebaju biti vođene djetetovim pravom na zaštitu. Kod djeteta čiji je roditelj izvor traume, treba razlikovati stvarnu fizičku sigurnost („Biti siguran“) od doživljaja sigurnosti („Osjećati se sigurnim“). U praksi često vidimo kako se dijete – unatoč fizičkoj sigurnosti (jer je roditelj lišen slobode) – često ne osjeća sigurno, nije otvoreno za primanje podrške i tretman ne može biti djelotvoran. To nam ukazuje na traumatsku prirodu njegovog doživljavanja i u takvim okolnostima najvažnija je podrška traumatiziranom djetetu i oporavak, a susret sa zlostavljajućim roditeljem može biti izvor ponovne traumatizacije i ometa tretman. Stoga, dijete čiji je roditelj koji je lišen slobode ujedno i izvor njegove traume, treba podršku stručnjaka mentalnog zdravlja, ali i redovitu podršku različitih sustava, kao i razumijevanje njegovih potreba od svih ljudi koji ga okružuju.

„Moj tata je seksualno zlostavljao moju seku i sad je u zatvoru. Rekao sam to mojoj teti u vrtiću jer njoj najviše vjerujem, a ona je rekla drugoj teti, pa trećoj, pa ona opet nekom... tako ti to ide, jedna, dvije, tri... i još dalje i sve dalje... A ja sam samo rekao mojoj teti!“

U ostalim slučajevima, kad roditelj nije izvor izravne traume za dijete, psihološki rad s djetetom i pružanje psihološke podrške najčešće traži i obiteljsku intervenciju, kojom pridonosimo obnavljanju djetetovog osjećaja sigurnosti, primjerenijoj procjeni djetetovih emocionalnih reakcija, predviđanju i reagiranju na situacije u kojima dijete treba dodatnu potporu, osobito kod svladavanja situacija koje ih podsjećaju na teški događaj i kod prevladavanja osjećaja ranjivosti. I, naravno, obiteljskom intervencijom pomažemo

obitelji u suočavanju s dodatnim stresorima, koje situacija boravka jednog od roditelja u zatvoru nosi. Uz to, koja je vrsta podrške djetetu potrebna, također treba razmatrati individualizirano na osnovi kliničke procjene: nekoj djeci je podrška bliskih osoba dovoljna, drugi pak trebaju intervenciju u kriznoj situaciji, treći trebaju psihološku podršku, a neki psihološki tretman/terapiju.

Važan aspekt procjene odnosi se na vremensku perspektivu uz koju se podrška djetetu usmjerava, na različite faze koje su za dijete izvor stresa. Nekima treba podrška u vezi s uvjetima života prije separacije od roditelja, jer stresovi iz tog razdoblja mogu biti vidljivi tek kasnije. Neki, pak, trebaju podršku vezano uz za dijete težak trenutak – događaj roditeljevog lišavanja slobode. Za mnogu djecu to je ključni događaj koji nosi niz zastrašujućih elemenata, zato je važno razmotriti sadržaj te situacije: je li dijete svjedočilo događaju, tko i kako je informirao dijete, koje su bile dimenzije gubitka i separacije? Potom, podrška može biti usmjerena na strategije suočavanja djeteta i obitelji s kojom živi nakon roditeljevog odlaska u zatvor: kakve su spoznaje djeteta, reakcije obitelji, roditelja i sustava, koje su vidljive promjene i simptomi djeteta i najbližih, koje su neposredne promjene u okolini nastupile za dijete, drugi stresori i gubici, kakav je proces tugovanja? Konačno, podršku treba usmjeriti na posljedice za dijete i obitelj (pravne posljedice, postoji li kontakt s roditeljem lišenim slobode, kakav je odnos s roditeljem, koje su dugoročne reakcije okoline...).

U svakoj od navedenih faza dijete treba podršku, neposrednu ili posrednu. Kao i u drugim kriznim situacijama, i u ovoj je važno imati na umu kako su djeca u teškim situacijama otvorena za primanje podrške, te je dobro nuditi podršku i prije nego što se razviju simptomi, ali svakako slijedeći djetetov ritam i otvorenost. Dakle, i u ovoj kao i u drugim kriznim situacijama, dijete će se osjećati sigurno ako ga aktivno slušamo uz pružanje podrške. U radu s djetetom, emocionalnom podrškom potiče se emoci-

onalno rasterećenje, uz pokazivanje zainteresiranosti i empatije, normaliziraju se djetetove reakcije uz psioh edukaciju i djeteta i roditelja. Konačno, važno je da u cijelom procesu stručnjak osigura djetetu određene informacije i odgovore na njegova pitanja.

Najčešće se roditelji za prvu podršku – sebi i djetetu – obraćaju neposredno nakon roditeljevog lišavanja slobode. To je jedan od najtežih trenutaka roditelju, odnosi se na nedoumice kako reći djetetu tešku vijest. Važno je da dijete dobije primjerene informacije, razumljive i dovoljne. Informaciju dijete treba dobiti od najbliže osobe i zato je često prije podrške djetetu važna podrška i edukacija roditelja/ skrbnika. Najčešći problemi se javljaju zbog potrebe odraslih da zaštite dijete, ali time može doći i do pojačavanja stigme.

Dječaka je učiteljica uputila psihologu zbog promjena u ponašanju, nakon očevo lišavanja slobode. Od majke se doznaje kako je djetetu rekla da tata radi kao kuhar u drugom gradu. Nakon savjetovanja sa psihologom o važnosti informiranja, majka i otac – koji je lišen slobode – djetetu su rekli istinu, da je tata u zatvoru. Nisu spominjali raniji razgovor. Dječak drugi put, dolaskom psihologu kaže: „Moj tata je kuhar u zatvoru.“

Prije pružanja podrške djetetu, važno je pomoći odraslima koji s njima žive jer postoji niz tema koje

su im teške u razgovoru s djetetom. Dijete treba znati što znači kad je netko u zatvoru, dijete želi znati može li nešto učiniti, iako ne razumije pravni sustav. Unatoč toj dominantnoj temi, dijete zapravo želi odgovore na pitanja: *Gdje si? Zašto si tamo? Kad se vraćaš kući? Jesi li dobro?* Također, želi odgovore na pitanja koja neće postaviti: *Jesam li ja kriv/kriva? Voliš li me?*

Unatoč tome što u radu prepoznamo brigu i roditelja i djeteta, važno je olakšati djetetu razumijevanje da je za rješavanje situacije u kojoj živi odgovoran roditelj.

„Dragi tata, jako mi nedostaješ i ja bih htio da sam s tobom i radio bih s tobom i igrao se, mazio se. Sad sam s mamom više, ali i tebe još volim kao što sam te i prije volio u istoj mjeri. Jako te volim. Želim da primiš ovo pismo. Tata, uživaj u ovoj slici, ovo sam ja i ti, tata moj.“

U kliničkoj praksi vidimo različite reakcije djece na roditeljsko lišavanje slobode, u različitim fazama. U početnoj fazi kod djeteta vidljiv je šok, nevjerica i misaona konfuzija/smušenost. Takva konfuzija nastavlja se i u sljedećim fazama, postupno se otkriva strah, razočaranje, usamljenost, briga, ljutitost i uznemirenost, kao i doživljaj izoliranosti/odbijanja. U kasnijim fazama, osobito kako se bliži kraj teškog razdoblja razdvojenosti od roditelja, neka djeca neugodne osjećaje zamijene nadom, pozitivnim očekivanjem i osjećajem mira ako vide da se roditelj približava drugom životnom stilu koji procjenjuju „normalnim“, zdravim, u skladu sa zakonom. Ipak,

postoje i djeca, i ne mali broj, koja dugo nose u sebi razočaranje, tugu i/ili ljutnju, kao i ponašajne teškoće u suočavanju sa životnim okolnostima.

Kako se djeca suočavaju, kako se nose sa svim događajima, sa svim svojim reakcijama? Najčešće to rade različitim aktivnostima, od kojih su neke učinkovite, a neke neučinkovite. Ako su zastupljene ove druge, djeca imaju teškoće u nošenju sa situacijom s kojom se oni i obitelji susreću, najčešće bez primjerene podrške. Pokazalo se da djeca i mladi najčešće primjenjuju kombinaciju različitih strategija nošenja, koji uključuju povremenu distrakciju kroz učenje, sport, izlaske, društvene aktivnosti, provođenje vremena s prijateljima, razgovor s osobama od povjerenja u obitelji i školi. Uključivanje djece u stručni tretman se u istraživanjima pokazalo učinkovitom strategijom, kao i u različite programe u zajednici koje provode stručnjaci mentalnog zdravlja. Nasuprot ovim strategijama, čuvanje obiteljske tajne o roditelju u zatvoru, izbjegavanje razgovora, laganje ili minimiziranje situacije, doživljaj stigme i izolacije problemi su koji otežavaju djetetovo suočavanje.

U svakom slučaju, bez obzira u kojem smjeru njihovo suočavanje ide, djeca roditelja lišenih slobode, mogu imati veliku dobit od stručne, psihološke podrške. Uloga savjetnika/kliničkog psihologa/ stručnjaka mentalnog zdravlja je u razumijevanju – kako događaji zbog kojih je roditelj u zatvoru utječu na poziciju djeteta kroz cijeli proces i trajanje zatvora.

To razumijevanje i svjesnost o djetetovim potrebama vodi učinkovitim intervencijama u različitim fazama roditeljeve odsutnosti zbog odsluženja kazne. Stručnjak može pomoći djetetu u razumijevanju perspektive, pomoći u strukturiranju vremena koje je pred djetetom i koje se djetetu može činiti kaotičnim i nepredvidljivim. Taj proces se može potaknuti različitim kreativnim tehnikama s ciljem smanjivanja neizvjesnosti, straha od nepoznatog uz

poticanje djetetovog osjećaja kontrole nad sobom, ali i prihvaćanja onoga što ne može kontrolirati. Osjećaj sigurnosti djeca postupno stječu kad imaju jasne informacije o tome što će se dogoditi, a što neće. To je proces kognitivnog i emocionalnog ovladavanja. Uz takvu podršku djetete treba i poučavanje o onome što njegov roditelj doživljava – i to pridonosi stabilnosti.

Kao i uvijek u radu s djecom, kako bi djetete dobilo stvarnu podršku, tijekom tretmana potrebna mu je istinska prisutnost odrasle osobe/stručnjaka mentalnog zdravlja. To je jedna od najvažnijih tretmanskih vještina: slijeđenje djeteta, pokazivanje prisutnosti glasom, stavom, neverbalnim i verbalnim kontaktom kako bi se uspostavio odnos i povjerenje. Od prvog susreta, bez obzira koji se procesi vezano za kaznu roditelja pojavljuju tijekom rada, djetetu treba struktura, ohrabivanje i uvjeti za razvoj pozitivne i otvorene komunikacije sa stručnjakom. U stručnom radu se mogu primijeniti različite kreativne tehnike za suočavanje s emocijama – lutke, crteži, glazba, igre uloga. Djetete treba biti sigurno da svi njegovi osjećaji nisu samo prihvaćeni, nego i dobrodošli i razumljivi stručnjaku.

„Jako me ljuti kad mi se čini da tatu ne zanima kako sam. Samo ispituje o mami.“

Bez obzira na burne reakcije, povlačenje, ljutitost ili tišinu u kontaktu, djetete će uspostaviti odnos sa savjetnikom/stručnjakom koji pokazuje razumijevanje za djetetove reakcije, sposobnost nošenja sa svim djetetovim osjećajima, stabilnost i toplinu. Važno je da se djetete ne doživljava procjenjivanjem u odnosu na roditelja. Procjenu djetete može doživjeti kaznom ili negativom prema sebi ili roditelju. Nasuprot tome, djetete treba određenu nadu i pozitivno očekivanje od njegovog načina suočavanja s onim što ga čeka. To pomaže djetetu u izražavanju frustracije i simbolički otvara vrata eventualnim djetetovim pitanjima i

brizi, očekivanju. Važno je da stručnjak ni u jednom trenutku ne obeshrabruje povezanost s roditeljem i pozitivne aspekte odnosa djeteta i roditelja, čak i kad je taj odnos minimalan.

U tretmanskom radu, djetete može imati dobiti i od grupnog pristupa, od povezanosti s djecom koja imaju slična iskustva. Time razvija zajedništvo, osjećaj univerzalnosti i potiče se djetetova nada da se situacija može preživjeti. Uz to, stručnjak može potaknuti zdravu i podržavajuću atmosferu za djetete i u vrtiću i školi. Kad je spremno, djetete se može potaknuti u otvaranju bliskim vršnjacima i osobama od povjerenja. U cijelom ovom procesu, za djetetovo samopouzdanje kritičan je trenutak njegovo razumijevanje kako nije odgovorno za roditeljevo ponašanje niti da je situaciju djetete moglo predvidjeti ili nešto učiniti da se ona ne dogodi.

Kao i u radu s djecom koja su doživjela druga teška iskustva, suočavanje i oporavak odvija se u fazama koje se isprepliću: povratak osjećaja sigurnosti djeteta, rekonstrukcija djetetove priče (stresni i traumatski događaji i tugovanje) i „povratak“ u svoju sredinu (ponovnim) preuzimanjem socijalnih uloga kroz koje djetete raste i razvija se. Kao stručnjaci mentalnog zdravlja, u mnogim situacijama, tako i u radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru, ne možemo ukloniti razloge/uzroke koji izazivaju krizu, ali možemo pronaći i podržati nečije zdrave načine nošenja sa životnim okolnostima koje već ima, krizu koja je nastupila učiniti podnošljivijom i olakšati, te podrškom djeci pokazati da nisu sama.

*„Mama, kako ti je u zatvoru?
Dobro, zašto pitaš?
Jer mi nedostaješ.“*

Djevojčica, 7 godina, posjet ocu uz prisutnost/nadzor odrasle osobe

ZAŠTITA DJETETOVE DOBROBITI U POLICIJSKOM POSTUPANJU

**Prema razgovoru s Anitom Matijević, voditeljicom
Odjela za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet
na štetu mladeži Ravnateljstva policije¹¹**

“*Primjerenu brigu policija treba posvetiti utjecaju koji uhićenje roditelja može imati na bilo koje prisutno dijete. Kad god je moguće, uhićenje treba obaviti tako da dijete nije prisutno ili, u najmanju ruku, na način koji je osjetljiv prema djetetu. Ograničenja kontakta zatvorenog ili pritvorenog roditelja, provodit će se tako da se poštuje pravo djeteta da održava kontakte s roditeljem.*”¹²

“*Preporučuje se svim vladama i državnim tijelima da pregledaju i istraže politike i procedure u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, posebno razmatrajući način uhićenja i osiguranja pravodobnog, dobi primjerenog objašnjenja djetetu u trenutku uhićenja i sredstva kojima će se djetetu i obitelji pružiti podrška za vrijeme i nakon uhićenja.*”¹³

Susret s policijom je nekoj djeci prvi susret s pravosudnim sustavom uopće. Čini se da u mnogim europskim zemljama ne postoji standardizirana procedura o informiranju obitelji o tome što se događa u situaciji uhićenja. U jednom danskom istraživanju zabilježeno

je da se samo četvrtina policijskih službenika smatra dobro educiranima za interakciju s djecom. Čak 68 % ih kaže da u njihovim edukacijama nema sadržaja o djeci uhićenika, kao bliskim osobama o kojima valja voditi računa, a gotovo 40 % ih ne pita uhićenika ima

¹³ Iz Preporuka COPING (*Children of Prisoners, Interventions and Mitigation to Strengthen Mental Health*) projekta predstavljenog 2012., koji su proveli partneri iz znanstveno istraživačkih institucija i civilnih udruga iz Velike Britanije, Njemačke, Švedske i Rumunjske te dvije krovne organizacije: EUROCHIPS - European Network for Children of Imprisoned Parents (danas pod imenom COPE) i Quaker United Nations Office. Dostupno na: <https://childrenofprisoners.eu/database/the-coping-project/>

¹¹ Razgovarala M. G. Š.

¹² Iz Preporuke CM/Rec(2018)5 Vijeća Europe. Preporuke su nastale na inicijativu mreže COPE, a predstavljaju i načela i standarde uvažavanja dječjih potreba u svim fazama pravosudnog postupka prema roditelju. Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680920197>

li dijete i gdje se ono nalazi. Stručnjaci navode da, kada dijete svjedoči uhićenju i pritvaranju roditelja ili skrbnika, postoji i do 70 % veća vjerojatnost da će ono pokazivati simptome posttraumatskog stresa, u odnosu na djecu koja nisu bila u takvoj situaciji, a da čak i prikazivanje nasilnih uhićenja na televiziji izaziva kod djece stres.

O toj izazovnoj temi razgovarali smo s Anitom Matijević, voditeljicom Odjela za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži Ravnateljstva policije, Ministarstva unutarnjih poslova. Anita je po struci socijalna radnica, a nakon 26 godina rada u policiji, kaže da se osjeća – policajkom. I da nikada ne gleda policijske i kriminalističke serije! Dugogodišnja je suradnica Ureda pravobraniteljice za djecu u području zaštite djece od nasilja, zlostavljanja i drugih ugrožavajućih postupaka.

Pitali smo ju – što policija zna o djeci kada postupa na teren.

Obvezna obazrivost prema djeci

Hrvatska policija ima vrlo jasne smjernice i standardna operativna postupanja prema djeci koja se temelje na zakonskim obvezama obazrivog postupanja prema djeci, specijalizacije policijskih službenika koji rade s djecom, obvezi obavještanja nadležnog centra za socijalnu skrb u slučaju potrebe poduzimanja mjera obiteljsko pravne zaštite i dodatnih odredbi da policija sva postupanja prema djetetu poduzima u nazočnosti djetetova roditelja, skrbnika ili djelatnika centra za socijalnu skrb – odgovorila je A. Matijević, te nastavila:

– Prilikom policijskog postupanja vodi se računa o potrebi balansa između konkretnog kriminalističkog istraživanja i kasnijeg kaznenog postupka i dobrobiti konkretnog djeteta. Najbolji interes djeteta mora

biti ispred interesa uobičajene taktike postupanja, odnosno u planiranju se taktika postupanja treba prilagoditi činjenici da samom postupanju svjedoči dijete. Kako bi se to postiglo, policija prije intervencije odnosno postupanja prikuplja što više relevantnih informacija.

Primjerice, kad policija zaprimi dojavu o potrebi žurne intervencije, prije upućivanja „patrole“ na mjesto događaja, voditelj operativnog dežurstva obavlja uvid u informacijski sustav kako bi pribavio i policijskim službenicima koji se upućuju na teren dao što više informacija: tko je prijavljen na toj adresi, ima li djece, koje su dobi, ima li osoba intelektualne teškoće ili neki drugi oblik invaliditeta, postoje li prijašnje prijave, informacije o registriranom oružju.

Uvijek se računa i na nepredviđene situacije, primjerice, da na mjestu intervencije mogu biti prisutne i neprijavljene osobe, osobe koje su došle u posjet ili se iz nekih drugih razloga zatekle na mjestu događaja. Nekada se već u tom trenutku može vidjeti da dijete živi samo s osumnjičenim roditeljem i da je nužno osigurati skrb o djetetu. Tada se odmah zove centar za socijalnu skrb. Prisutnost djelatnika centra za socijalnu skrb važna je i u slučaju potrebe razgovara s djetetom. Policija s djetetom ne razgovara bez nazočnosti roditelja, skrbnika ili predstavnika centra za socijalnu skrb, osim u iznimno ugrožavajućim situacijama kad je u pitanju zaštita života. Ako je dijete žrtva kaznenog djela, policijski službenici će provesti pojedinačnu procjenu potreba žrtve i pribaviti dodatne informacije o djetetu.

Mijenja li djetetova prisutnost policijsko postupanje?

Na pitanje – mijenja li djetetova prisutnost policijsko postupanje, A. Matijević potvrđuje da prisutnost

djeteta mijenja policijsko postupanje, ono se uvijek prilagođava i razmišlja se ima li alternative prethodno/prvotno planiranoj taktici. Obazriv pristup djetetu zakonska je, profesionalna i ljudska obveza policijskih službenika. Zadatak policije je, tijekom postupanja, utvrditi tko se sve nalazi u prostoru – neovisno je li riječ o pretrazi ili uhićenju člana obitelji, te postoje li posebne okolnosti vezane uz djecu ili druge ranjive osobe. Nalog o pretrazi doma i drugih prostorija uručuje se prilikom ulaska u dom.

Ako se u domu nalazi dijete, kad god je to moguće već kod ulaska i priopćavanja prava te čekanja dolaska svjedoka nužnih za provedbu same dokazne radnje, omogućuje se drugom neosumnjičenom roditelju ili drugoj prisutnoj odrasloj osobi koja se ne dovodi u svezu s kaznenim djelom, da se izdvoji s djetetom u neki drugi prostor kako dijete ne bi nepotrebno svjedočilo pretrazi, naglašava A. Matijević.

Dodaje da je, u svakom slučaju, nužno voditi računa o primjerenoj komunikaciji i atmosferi, sigurnosti, smirenosti, a s djetetom se, ako je to moguće, razgovara o njemu zanimljivim stvarima. Isto se čini ako se pregledava djetetova soba. Pretraga može biti provedena u skladu s pravilima struke i probitcima kaznenog postupka, a da se pri tome dijete ne izloži traumatskom događaju, u čemu je ključna primjerena komunikacija i pristup djetetu, kako policijskih službenika, tako i osumnjičenog roditelja.

Pretraga se uvijek provodi uz sudski nalog, iznimno se u dom može ući bez naloga i obaviti pregled ako se radi, primjerice, o pozivu u pomoć, ozbiljne opasnosti za zdravlje i život ljudi ili imovine, npr. opasnosti od eksplozije plinske boce ili realizaciji naloga za uhićenje i drugim zakonom propisanim okolnostima. Upravo u ovim izvanrednim, ugrožavajućim situacijama moguće je zateći u domu i samo dijete i tada je posebno važno da policijski službenici obazrivim pristupom umire dijete i uvjere ga da je sigurno i zaštićeno.

Prilikom uhićenja osumnjičenika policijski službenici su u obvezi utvrditi skrbi li se uhićenik o djetetu ili drugim ranjivim osobama, ili životinjama, jesu li njegovim uhićenjem ugroženi neodgovorni poslovni procesi i sl. Ako se uhićuje oboje roditelja, postoji ranija informacija da je uhićenik roditelj ili se po predmetima u prostoru može pretpostaviti da tu boravi i dijete, policija ima obvezu utvrditi gdje se dijete nalazi. S obzirom na propise o policijskom postupanju, uvijek moramo voditi računa je li osigurana skrb za dijete, neovisno o tome je li dijete prisutno prilikom intervencije ili se trenutno nalazi izvan mjesta djelovanja policije, primjerice u školi, vrtiću ili na nekoj izvanškolskoj aktivnosti, ističe A. Matijević. Napominje, konačnu odluku o tome tko će se o djetetu brinuti, donosi centar za socijalnu skrb.

Prilikom uporabe sredstava prisile, kao što su tjelesna snaga, palica ili vezanje, vodi se računa o eventualno prisutnom djetetu. Uvijek će se primijeniti najblaže sredstvo prisile kojim se može postići cilj postupanja. Upotreba sile je uvijek ograničena i dopuštena samo u određenim okolnostima, kao što je izravno ugrožavanje života policajca, drugih osoba, same osobe prema kojoj se sredstva primjenjuju, posebno se nastoji izbjeći ako su prisutna djeca. Uvijek je fokus na posebno obazrivom postupanju prema djetetu, *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima* propisuje opću odredbu o posebno obazrivom postupanju prema djeci, starijim i nemoćnim osobama, osobama s invaliditetom i žrtvama kaznenih djela i dodatnu odredbu da se sredstva prisile s posebnim obzirom primjenjuju prema djetetu, osobi s invaliditetom, trudnici i osobi koja je očigledno bolesna.

O zaštiti interesa djeteta vodi se računa i prilikom donošenja odluke o vremenu policijskog postupanja, te se ono – kada je to moguće – planira i prilagođava kako bi se dijete zaštitilo od stresa ili eventualne traume. Primjerice, ako se zna da dijete ide u jutarnju smjenu u školu ili vrtić, pričekat će se da ga odvedu u vrtić i time izbjeći da dijete prisustvuje uhićenju. U većini uhićenja rijetko se stavljaju lisičine i nasilno

izvodi uhićenik, pogotovo ako su djeca prisutna. Iznimka su žurna postupanja, u kojima se očekuje otpor uhićenika ili se radi o opasnoj i nasilnoj osobi.

Uhićenje osobe i zadržavanje u policiji prije puštanja na slobodu ili predaje pritvorskom nadzorniku može trajati do 24 sata, u kojem vremenu uhićena osoba ne može ostvarivati kontakte s drugim osobama iz „vanjskog svijeta“, osim sa svojim braniteljem, te se o uhićenju, na zahtjev uhićenika, obavještava njegova obitelj.

Situacije koje su stresne za dijete

Zanimalo nas je – kako se postupa ako je uhićenje ipak nužno obaviti u nazočnosti djeteta. U takvoj situaciji uhićenom roditelju omogućit će se da umiri dijete, da mu objasni što će se događati i tko će se o djetetu brinuti za vrijeme njegove odsutnosti. Primjerice, da mu kaže: „Ja sada idem sa *stričekima* i tamo ćemo razgovarati, vratit ću se, do tada će se o tebi brinuti baka“ – objašnjava naša sugovornica. Policijski je stav da dijete uvijek mora imati informaciju. Nekada tu informaciju djetetu daje policajac, objašnjavajući odvođenje roditelja riječima: „Tata ide s nama na naš posao, tamo ćemo samo razgovarati s tatom, kada završimo posao, tata će ti se javiti. Da do tada ne budeš sam, tete socijalne radnice će se s tobom dogovoriti s kim ćeš biti dok se tata ne vrati“. Važno je da dijete ne misli da roditelj ide u nepoznato i zamišlja o tome što mu se sve tamo može događati i da ne misli da je napušteno, naglašava naša sugovornica.

Ponavlja i da, ako postoji potreba za razgovorom s djetetom, to se uvijek čini u prisutnosti roditelja ili djelatnika centra za socijalnu skrb, osim u iznimnim, posebno žurnim, situacijama. U predmetima kaznenopravne zaštite djece postupaju posebno

educirani policijski službenici za mladež. Navodi i da je šezdeset policijskih postaja imalo audiovizualnu opremu za snimanje ispitivanja djece, međutim, s obzirom na to da snimka razgovora s djetetom u policiji, prema važećim zakonskim odredbama, ne može biti korištena kao dokaz u sudskom postupku, oprema je ustupljena na korištenje sudovima. U tim policijskim postajama postoje i sobe opremljene namještajem prilagođenim djeci u kojima s djecom razgovaraju iskusni policijski službenici za mladež, koji su završili intenzivni trening intervju s djetetom po PEACE-modelu (*Police and Criminal Evidence Act*). Koliko je svaka takva situacija ispitivanja za dijete teška, ovisi o njegovom prethodnom iskustvu, roditeljskom stavu prema policiji i obiteljskom vrijednosnom sustavu, kao i okolnostima koje mogu biti pripremljene i kontrolirane, ali i žurne i nepredvidljive.

Važno je istaknuti da su i druge ustrojstvene jedinice, koje dolaze u kontakt s djecom i koje dođu do spoznaja o moguće ugrožavajućim okolnostima, umrežene i da usklađeno djeluju. Primjerice, ako se ustanovi da je prilikom kontrole prometa vozač upravljao pod utjecajem alkohola vozeći pri tome i dijete, osim što mu se onemogućava dalja vožnja, zove se član obitelji ili centar za socijalnu skrb radi preuzimanja skrbi o djetetu, ali se i provodi dalje krim-istraživanje u cilju utvrđivanja – zanemaruje li roditelj i inače svoje dužnosti skrbi o odgoju, zdravlju i sigurnosti djeteta, te nije li dijete eventualno zlostavljano na druge načine.

Realizacija sudskih odluka koje uključuju prisilno oduzimanje djeteta je najstresniji i taktički jedan od najizazovnijih postupaka. U toj situaciji izuzetno je važan i koristan obavezni međusektorski sastanak, na kojem se planira i određuje taktika postupanja. Ova situacija može biti ekstremno traumatsko iskustvo djetetu koje je u pravilu manipulirano od roditelja, koji ga mora predati predstavniku institucije, ističe naša sugovornica.

Spremnost za suočavanje s djetetovim potrebama

Zanimalo nas je i – jesu li policajci pri postupanju pripremljeni i za suočavanje s potrebama djeteta?

Sugovornica nam je objasnila da dio obuke za temeljne policajce obuhvaća sadržaje o bazičnom postupanju prema djeci, a uz to se i u svakom stručnom predmetu (taktika postupanja – uhićenje, pretraga, primjena sredstava prisile...) također govori o specifičnosti postupanja u prisutnosti djece. Subjektivna spremnost/kompetentnost i objektivna osposobljenost izgrađuje se sustavnom edukacijom, prekvalifikacijom za zanimanje policajac, zatim u visokoj policijskoj školi, sedmotjednim specijalističkim tečajem za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji i cjeloživotnim učenjem na seminarima i radionicama (npr. o novom zakonu, direktivi, pravilniku...). Na kompetentnost utječu i druga obilježja policajca: osobnost, njegov senzibilitet, empatija, prethodna životna iskustva, odbojnost ili otpor prema nekim pojavama. Ako imamo informaciju da će se u postupanju pojaviti situacija koja uključuje dijete, a jedan policijski službenik nema posebna „nagruca“ ili posebnog „takta“ potrebnog za takve situacije, kad god je to moguće nastojimo ga „upariti“ s onim koji to ima.

Treba podsjetiti i na posebno zahtjevne situacije, kao što su talačke krize ili eskalacije obiteljskog sukoba, gdje, na primjer, roditelj prijete djetetu čak i oružjem. Razlikuju se žurna i planirana postupanja. U planiranim postupanjima postoji nešto kao scenarij i pretpostavka o tome što će se događati, hoće li trebati zvati vatrogasce, bravara, hitnu pomoć ili centar za socijalnu skrb. U ovim procjenama i odlukama uvijek više ljudi sudjeluje u donošenju odluka. Nažalost, velik broj situacija na terenu nije moguće planirati i predvidjeti te

propisati standardnim operativnim postupcima i procedurama, a tada dolazi do izražaja domišljatost, staloženost i sposobnost donošenja brzih odluka, ističe A. Matijević.

U cilju podizanja razine zaštite žrtava, osobito kvalitete postupanja u predmetima kaznenopravne zaštite provodi se tzv. *nadzorno usmjerivačka djelatnost*. Periodično se obilaze policijske postaje i nasumično ili na osnovi pritužbi ili složenosti slučaja pojedini predmet se analizira, razgovara se o pozitivnim i negativnim aspektima poduzetih mjera. Cilj je usmjeravanja analizirati što je bilo netaktično postupanje, kako raditi bolje, profesionalnije, s boljim rezultatom. U slučajevima namjernih propusta ili nemara izriču se i disciplinske sankcije. U *nadzorno usmjerivačkoj djelatnosti* procjenjuje se mnogo toga. Na primjer, propustom se smatra ako policijski službenik kod pojedinačne procjene potrebe žrtve nije naznačio da je u kasnijem postupku potrebno osigurati ispitivanje videolinkom djeteta žrtve starijeg od 14 godina i osigurati da se ono ne susretne s počiniteljem. Propust je i kada se ne prepozna koje mjere zaštite je potrebno poduzeti ili se ne prepoznaju prioritete u postupanju.

Na pitanje o teškoćama policijskog posla, sugovornica kaže da policajci, nažalost, ne dobivaju sustavnu psihološku pomoć i podršku i brigu za svoje mentalno zdravlje. Postoje psiholozi koji su zaposleni u nekim policijskim upravama, ali njihova je uloga primarno vezana uz procjenu radne sposobnosti policijskog službenika. Postoje i mobilni krizni timovi, ali su krizne intervencije rijetke i primjenjuju se u težim situacijama, kao što su upotreba oružja, ranjavanje, stradanje kolege, ubojstvo partnera ili druge posebno teške okolnosti obavljanja zadatka. Načelno, policijski službenici nisu skloni traženju psihološke pomoći, a u prevladavanju teškoća policijskog posla i izostanka psihološke podrške najčešće im pomaže policijski humor.

Inozemna praksa

Pripremajući se za intervju s Anitom Matijević, pronašao sam tri presude Europskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđena povreda prava. U presudama se podnositeljica pritužuje da su ju državne vlasti ostavile bez nadzora odraslih osoba na dva tjedna kad joj je bilo 14 godina, a njezini su roditelji uhićeni (Hadzieva protiv Bugarske); ili podnositelj navodi da je interventni tim policije ušao u njegov dom u kojem je bilo dvoje maloljetne djece, uhitio ga i pretražio stan bez sudskog naloga (Stoyanov i drugi protiv Bugarske) i slučaj u kojem su roditelji odvedeni u policijsku postaju, a 12-godišnji sin je ostao nekoliko sati bez nadzora odrasle osobe nakon čega je obolio od depresije (Ioan Pop i drugi protiv Rumunjske).

Istodobno, istražujući praksu drugih zemalja susreli smo primjere u kojima su različiti sustavi skrbi o djeci snažno povezani i integrirani¹⁴. U Norveškoj djelatnici socijalne službe su zaposlenici policije i redovito idu na teren zajedno s policajcima kad se prethodno zna da je navodni počinitelj roditelj. Iako se policija može brinuti o djeci tijekom 24 sata, i za to vrijeme je odgovorna za dijete, u Velikoj Britaniji ipak u stvarnosti tu brigu preuzima socijalna služba. Dansko nacionalno vijeće za djecu smatra da bi socijalna služba trebala biti pozvana svaki put kad je roditelj uhićen. U Argentini policija pita svakog uhićenika skrbi li se o djetetu, te ga traži da imenuje privremenog skrbnika djetetu, što se registrira, a ovo privremeno skrbništvo se potvrđuje na sudu, s mogućnošću djeteta da iskaže mišljenje. Uhićenik i novi skrbnik mogu potvrditi ili promijeniti dogovor nakon što odgovore na pitanja sudskog socijalnog radnika.

¹⁴ Gabelica Šupljika, M., (2015), Prava djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, u zborniku IV. Međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu“, Visoka policijska škola i policijska akademija, Zagreb.

Prilikom posjeta jednom zatvoru u Ženevi, doznali smo i za slučaj u kojem je majka očekujući uhićenje, svoje malo dijete sklonila u prijateljičin stan, uvjerenja kako će se ona nastaviti skrbiti o djetetu, što se nije dogodilo – i dijete je, napušteno, nakon nekoliko dana preminulo.

Razgovarajući o ovom slučaju, sugovornica navodi da bi se takva situacija teško mogla dogoditi u Hrvatskoj, s obzirom na obvezu policije da o uhićenju roditelja obavijesti nadležni centar za socijalnu skrb koji uvijek zbrinjava dijete. Ako dijete nije zatečeno u prostoru, postojanje djeteta utvrđuje se ranijim operativnim provjerama prije uhićenja, informacijama dobivenim od susjeda, kućepazitelja, uvidom u informacijski sustav ili se na osnovi znakova u prostoru može zaključiti o mogućoj prisutnosti djeteta i tada će policija utvrditi gdje se dijete nalazi i pobrinuti se da ono bude sigurno.

S obzirom na primjere iz presuda Europskoga suda za ljudska prava, na osnovi razgovora s Anitom Matijević, zaključujemo da je praksa policijskog postupanja u Hrvatskoj takva da su minimalizirane, pa i isključene mogućnosti povreda ljudskih prava koje su se dogodile u opisanim primjerima.

Naša sugovornica zaključuje da je zaštita djeteta u situaciji uhićenja roditelja u Republici Hrvatskoj sustavno riješena i propisana, te da je razmjena podataka u ovim situacijama žurna, uhodana i standardizirana. Međutim, navodi i da uvijek ima prostora za bolju povezanost različitih službi, te za dodatnu razmjenu relevantnih podataka, a osobito za rad na osnaživanju djeteta da se nosi sa stresnom situacijom uhićenja roditelja i separacije od roditelja zbog uhićenja.

DJECA ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU – KAZNENOPRAVNI ASPEKTI

Ranko Marijan¹⁵

Kazneno pravo štiti osnovna prava i slobode čovjeka, ali ih istodobno ograničava ili uskraćuje. Taj ambivalentan odnos pokazuje kako su temeljna prava čovjeka i kazneno pravo u stalnoj interakciji. Kazneno pravo osigurava slobodama i pravima čovjeka nužnu zaštitu, ali isto tako kazneno pravo ograničava (nekada i drastično) iste te slobode i prava, te grubo narušava privatnost i obiteljski život.

Sustav normi iza kojeg stoje najoštriji oblici državne prisile, treba opskrbiti kvalitetnim normama koje sprečavaju neopravdano ograničenje ili uskratu prava i sloboda čovjeka. Pri tome je potrebno stalno propitivati je li postignuta pravedna ravnoteža između ustavnih jamstava temeljnih prava i sloboda i represivno-zaštitne funkcije kaznenoga prava.

Svi pravni sustavi, izrijeком, jamče npr. pravo na zaštitu integriteta osobe, pravo na poštovanje privatnosti, nepovredivost stana i korespondencije, zabranjeno je proizvoljno ili nezakonito miješanje u privatni život i obitelj te narušavanje nečijeg dostojanstva, časti ili ugleda. S druge strane, potrebno je osigurati pravne mehanizme kako sprečavanje uskrate prava i sloboda čovjeka ne bi blokiralo ili onemogućavalo primjenu kaznenoga prava, odnosno kako se ne bi otupila oštrica funkcioniranja pravne države tamo gdje se očekuje ispunjenje njene zaštitne funkcije u općem interesu.

Zato nacionalna zakonodavstva, radi provođenja kaznenog postupka, propisuju pravila kojima se ograničavaju neka od ustavnih prava, među kojima se, u našem kaznenopravnom zakonodavstvu, posebno ističe katalog pravila koja uređuju posebne

dokazne radnje kojima se privremenim ograničavaju određena ustavna prava građana.

Usprkos ograničenjima ljudskih sloboda i prava, građanima se mora moći osigurati da nitko ne može biti kažnjen, niti se prema njemu može primijeniti druga kaznenopravna sankcija, ako nije kriv za počinjeno kazneno djelo. Zato se, među ostalim, jamči pravo na obranu, pravo na poznavanje predmeta optužbe, pravo na branitelja, pravo na predlaganje dokaza i prisustvovanje dokaznim radnjama, a optužnica bi se trebala podizati samo tamo gdje postoji osnovana sumnja za djelo koje je predmet optužbe. Za postojanje osnovane sumnja količina podataka, koji je opravdavaju, mora biti na razini koja određene relevantne okolnosti čini vjerojatnim. Osnovana sumnja mora, dakle, činiti zaokruženu i logički povezanu cjelinu.

Postojeći standardi jamče građanima zaštitu njihovih prava u pogledu pokretanja i vođenja kaznenoga postupka, položaja i funkcije procesnih subjekata te tretmana tijekom izdržavanja kazne. Međutim, nema dvojbe kako su mnoga njihova prava u svim stadijima kaznenog postupka, a posebno tijekom izdržavanja kazne, uskraćena ili grubo narušena.

To je neizbježna cijena uspostave pravde, zakonitosti i pravičnosti. Nažalost, tu cijenu na neizravan način plaćaju i nevini. Najvišu cijenu plaćaju osobe najbliže okrivljenicima i one najranjivije – njihova djeca.

Konvencija o pravima djeteta određuje da u nacionalnim zakonodavstvima mora biti jasno propisano kako u svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela,

najbolji interes djeteta mora imati prednost. Hrvatsko kazneno zakonodavstvo je implementiralo *Konvenciju* i zaštitilo dijete doista brojnim i raznovrsnim odredbama.

Države potpisnice *Konvencije* dužne su, u svojim nacionalnim zakonodavstvima, propisati norme koje osiguravaju da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim u slučajevima kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je takvo odvajanje prijeko potrebno u najboljem interesu djeteta. Dijete, koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske okoline ili kojemu se zbog njegova najboljeg interesa ne može dopustiti da u njoj ostane, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć od države. Poštovat će se njegovo pravo na redovito održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom. Države potpisnice *Konvencije* poduzet će sve odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnog i duševnog oporavka i povratka u zajednicu djeteta koje je bilo žrtva bilo kojeg oblika zanemarivanja, iskorištavanja, zlostavljanja, mučenja ili nekog drugog oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka.

Promatrajući prava djece čijim roditeljima je oduzeta sloboda, jasno je vidljiv kontradiktoran odnos između zajamčenih sloboda i prava i represivnih odredbi kaznenog prava. Upravo zato, svakodnevnom primjenom i realizacijom brojnih normi koje propisuju i zaštitu djece i skrb o interesima djece, treba imati na umu da je mlada populacija najranjivija skupina koja zahtijeva permanentan, stručan i odgovoran rad. To posebno vrijedi u situaciji kada im je roditelj (ili čak oba roditelja) na izdržavanju zatvorske kazne. Zbog toga stručne osobe koje rade s ovom populacijom moraju maksimalno obazrivo postupati, te činiti sve da djeca ne bi slijedila nesretnu sudbinu svojih roditelja i završila u zatvoru. Istodobno, treba poštovati pravo djeteta na roditelja i na roditeljsku ljubav i skrb, te u primjerenim uvjetima omogućiti djeci redovite kontakte s roditeljima koji su lišeni slobode.

¹⁵ Ranko Marijan, mag. iur. sudac je Vrhovnog suda Republike Hrvatske; ovaj tekst prethodno je objavljen u zborniku „Prava djece čiji su roditelji u zatvoru“ (Pravobranitelj za djecu, Zagreb, 2009.), te je za ovu prigodu prilagođen i autoriziran.

I na kraju moramo zaključiti sljedeće: Ustavna i zakonska jamstva, ma koliko bila sadržajna i sveobuhvatna, tek su iluzija i mrtvo slovo na papiru ako sud, suci, upravna tijela te službe socijalne skrbi nisu u mogućnosti stručno, etično i mudro provoditi zakone, a posebno ako nisu u mogućnosti u svakodnevnom radu zaštititi one čija su prava povrijeđena ili ugrožena.

Mogu se propisati uvjeti u kojima će se ostvarivati kontakti roditelja i djece. Može se propisati posebna socijalna skrb i nadzor za tu rizičnu populaciju. Mogu se propisati i oblici zaštite mladih od medijske eksponiranosti njihovih roditelja koji su lišeni slobode. Međutim, kompetentnost i senzibilitet stručnih osoba na tu specifičnu vrstu problema ne može se propisati. A upravo su takve osobine stručnih osoba jednako važne kao i kvalitetna pravna norma (ako ne i važnije).

Ne smije se izgubiti iz vida kako se temeljna načela pravičnosti uspostavljaju svakodnevnim postupcima stručnih zatvorskih službi i ovlaštenih osoba, u brojnim situacijama kada se dijete nađe pred nepremostivom preprekom – jer su njegovi mama ili tata u zatvoru.

Zato je, zbog djece ali i zbog svih nas, najvažnije imati profesionalce spremne i sposobne kvalitetno pretočiti europske standarde, ustavna načela i zakonske norme u svakodnevni život.

¹⁶ Najvažnije i najteže.

NAJBOLJI INTERES DJETETA U SUDSKOM POSTUPANJU

Prema razgovoru s Martinom Maršić, sutkinjom Županijskog suda u Zagrebu i predsjednicom Centra za izvršavanje kazne zatvora¹⁶

O tome koliko se u sudskom postupanju razmišlja o najboljem interesu djeteta, razgovarali smo sa sutkinjom Martinom Maršić.¹⁷

Na naš upit – ima li sudac izvršenja podatke o djeci osuđenoga, sutkinja nas je upozнала da sudac izvršenja kazne zatvora postupa na osnovi sudskog naloga za izvršenje zatvorske kazne za osuđenika.

Do stupanja na snagu novog *Zakona o izvršavanju kazne zatvora* (veljača 2021.), prvostupajski sudovi su pri dostavi naloga za izvršavanje kazne zatvora, sucu izvršenja bili dužni dostaviti socijalnu anketu za osuđenika. Ova anketa bila je obavezni dio naloga za izvršenje kazne i jedan od nužnih izvora informacija koje se prikupljaju u svrhu izrade i provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Anketu je sucu izvršenja dostavljao centar za socijalnu u skrb koji je nadležan prema mjestu prebivališta zatvorenika, a na zahtjev Županijskog suda. Centar za socijalnu skrb poziva osuđenika i na osnovi razgovora s njim prikuplja podatke koji čine sastavni dio socijalne ankete. Iako je u ovoj anketi bilo moguće upisati velik broj podataka, oni često nisu bili upisani.

¹⁶ Razgovarala M. G. Š.

¹⁷ Martina Maršić bila nam je važna suradnica u pripremi međunarodne konferencije „Djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom: Što je njihov najbolji interes? Kako ga ostvariti?“ koju su 2016. u Zagrebu organizirali Ured pravobraniteljice za djecu i organizacija *Children of Prisoners Europe*.

Dojam je da bi socijalna anketa mogla sadržavati i veći broj podataka o obitelji i djeci, koji bi mogli biti korisni sucu izvršenja. Kvalitativnoj obradi, povezivanju podataka i njihovoj što smislenijoj interpretaciji pridonijela bi i dodatna dokumentacija, primjerice, o prijašnjem tretmanu u obitelji, izdvajanju djece iz obitelji i drugom. Ovi bi podaci mogli biti i dopuna dijagnostičkoj obradi (dijagnostika i programiranje) na osnovi koje se kreira pojedinačni program rehabilitacije i izvršavanja kazne zatvora. Socijalna anketa se u konačnici dostavljala u zatvor u kojemu će osuđenik izvršavati svoju kaznu.

Na osnovi ankete sudac izvršenja doznao je ima li optuženik obitelj, djecu, je li možda jedini roditelj koji se skrbi o djetetu, koliko maloljetne djece ima u sadašnjoj bračnoj/izvanbračnoj zajednici, a koliko iz prethodnih zajednica, je li lišen prava na roditeljsku skrb. Upisivao se i podatak o tome tko će skrbiti o osuđenikovo djeci (partner ili članovi uže obitelji, rodbina/prijatelji, jesu li povjerena domu, udomiteljskoj obitelji..., majci ili trećoj osobi). Postojalo i općenito pitanje o rizičnim ponašanjima članova obitelji.

Čini se da se u anketi vodilo računa o djetetu, ali ne i o važnim detaljima iz djetetovog života, poput polaska u školu ili zdravstvenog stanja, jer takvi „detalji“ iz djetetova života mogu biti važni i utjecati na odluku o eventualnom kućnom pritvoru i na onu o ranijem otpustu.

Smanjena dostupnost podataka o djeci

Međutim, nakon veljače 2021., u odnosu na dokumentaciju koja se dostavlja uz nalog za izvršavanje kazne zatvora, propisano je da se uz nalog dostavljaju prijepisi presuda kojima je izrečena zatvorska kazna, nalazi vještaka, izvadak iz kaznene evidencije za osuđenika i podaci o žrtvi kaznenog djela, a po potrebi i drugi podaci, no socijalna anketa je izostavljena. Dakle, do 19. veljače 2021., socijalna anketa bila je obvezni dio dokumentacije, koji se dostavljao sucu izvršenja uz nalog za izvršavanje kazne zatvora, ali nakon tog datuma ona to više nije. Zbog toga što socijalna anketa više nije obvezni dio dokumentacije, sada sudac izvršenja, prilikom upućivanja osuđenika na izvršavanje kazne zatvora, više nema podatke o obiteljskim prilikama osuđenika, zaključuje sutkinja.

Ovu promjenu smatramo velikim nazadovanjem, s obzirom na to da sucu više nisu dostupni podaci o djeci osuđenika koji mogu biti ključni za razmatranje djetetove dobrobiti u odlučivanju o izvršenju kazne zatvora roditelja.

Od sutkinje doznajemo i da će sudac koji donosi odluku o izvršenju kazne zatvora uputiti osuđenika, osuđenog na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, u najbliži zatvor prema mjestu prebivališta osuđenika. Ako je osuđenik osuđen na kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci, tada se on upućuje u Centar za dijagnostiku pri Ministarstvu pravosuđa i uprave, koji je lociran u Zatvoru u Zagrebu. Ova pravila o upućivanju vrijede na području čitave Republike Hrvatske.

Centar za dijagnostiku obavlja stručne poslove medicinske, socijalne, psihološke, socijalno-pedagoške i kriminološke obrade osuđenika u svrhu procjene kriminogenih rizika i tretmanskih potreba, predlaganja orijentacijskog programa izvršavanja kazne zatvora te predlaganja kaznionice ili zatvora,

u kojoj će osuđenik nastaviti izvršavati kaznu zatvora. Za potrebe obrade osuđenika Centar za dijagnostiku može tražiti dostupne podatke od nadležnog centra za socijalnu skrb i drugih tijela. Odluku o tome gdje će osuđenik koji je osuđen na kaznu zatvora dulju od šest mjeseci izvršavati kaznu zatvora, na prijedlog Centra za dijagnostiku u Zagrebu, donosi Uprava za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave. Pri predlaganju kaznionice, odnosno zatvora u kojem će osuđenik izvršavati zatvorsku kaznu, kao i pri donošenju odluke o tome u kojoj će kaznionici/zatvoru osuđenik izvršavati zatvorsku kaznu, Centar za dijagnostiku vodi računa i o obiteljskim okolnostima osuđenika, dakle i o broju i dobi djece osuđenika.

Sutkinja Maršić u vezi s time naglašava i važnu ulogu probacijske službe, koja prikuplja podatke o djeci u situaciji kad sudac donosi odluku o alternativnim mjerama. Kad je riječ, primjerice, o odluci o radu za opće dobro, što može zamijeniti kaznu duljine do jedne godine, u okviru probacijskog postupanja donose se odluke o tome kako usuglasiti obvezu uzdržavanja obitelji zatvorenika ili druge njegove obveze s obvezom obavljanja rada za opće dobro.

I kad je riječ o otpustima važna je probacijska služba, koja dostavlja sucu podatke o tome kako će izgledati život zatvorenika nakon izlaska iz zatvora (postpenalni prihvati) u odnosu na stanovanje, obiteljske odnose, djecu, partnera, mogućnost zaposlenja i sl. Odluku o uvjetnom otpustu donosi sudac, ako je zatvoreniku ostalo manje od tri mjeseca kazne, a u svim drugim slučajevima odluku donosi vijeće za uvjetni otpust.

Utječe li na odluku suca činjenica da osuđenik ima dijete?

Pitali smo sutkinju – uolikoj mjeri na odluku suca utječe činjenica da osuđenik ima dijete?

Prema novom *Zakonu o izvršavanju kazne zatvora*, kada se na izvršavanje kazne zatvora upućuje osuđenik koji se samostalno skrbi i uzdržava dijete ili drugog člana obitelji, koji je bez prihoda i nije sposoban skrbiti se o sebi, sudac izvršenja će o tome obavijestiti nadležni centar za socijalnu skrb, koji je obvezan bez odgode poduzeti potrebne mjere, te o njima povratno izvijestiti suca izvršenja.¹⁸ Također, izvršenje kazne se odgađa do navršene jedne godine života djeteta ili najdulje do šest mjeseci, kada je razlog osiguranje skrbi za odgoj i čuvanje djeteta. To su dva od ukupno devet razloga zbog kojih sudac izvršenja može, na molbu osuđenika, ali i njegovog opunomoćenika ili članova osuđenikove obitelji, uz njegovu suglasnost, odgoditi odlazak u zatvor. U inicijalnom susretu s osuđenikom sudac izvršenja ga upozorava na njegova prava, kao i da može u roku od tri dana od uručjenja rješenja o upućivanju podnijeti molbu za odgodom izvršenja kazne zatvora, a zakon propisuje jasne odredbe kada je to moguće.

U Centru za izvršavanje kazne zatvora, Županijskog suda u Zagrebu uvriježila se praksa da se osuđeniku na ročištu zakazanom radi njegova upućivanja na izvršavanje kazne zatvora, uruči i ispis zakonskog teksta (letak) s popisom razloga zbog kojih je moguće zatražiti odgodu izvršavanja kazne zatvora. Razlozi su: skrb o djeci, bolest i liječenje, smrt člana obitelji, neodgovorni sezonski radovi, elementarna nepogoda ili nesreća, dovršavanje započetog posla zbog čijeg bi neobavljanja nastala znatna materijalna šteta, završetak školske godine ili polaganje ispita. I trudnoća i rizična trudnoća također su razlozi za odgodu. Da bi se ovakva molba odobrila, potrebno je mišljenje centra za socijalnu skrb. U praksi se ove molbe najčešće odobravaju.

Prema podacima dobivenim u ovom razgovoru, u 2019. godini, od ukupno 368 molbi za odgodu, za njih

¹⁸ Slična odredba postojala je i do sada u važećem Zakonu o izvršavanju kazne zatvora. Međutim, tada je imala više smisla jer su prvostupajski sudovi bili dužni sucu izvršenja, dostavljati i socijalnu anketu iz koje je bilo vidljivo ima li osuđenik dijete o kojem samostalno skrbi.

69 (18,75 %) razlog je bio skrb o djetetu ili trudnoća. U 2020. godini, od ukupno 301 molbe za odgodu, 29 molbi (9,63 %) odnosilo se na obiteljske razloge vezane uz majčinstvo ili djecu.

Prema mišljenju sutkinje Maršić, osuđenici koji imaju obitelj i djecu načelno se odgovornije ponašaju, žele što prije izići i ulažu određene napore kako bi to i ostvarili.

Dobrobit djeteta – osjetljivost suca ili odredba u zakonu?

“ *Ne zadirući u neovisnost pravosuđa, prije izricanja sudskog naloga ili presude roditelju, treba uzeti u obzir prava i potrebe njegove djece i potencijalni utjecaj na njih. Prilikom odlučivanja o privremenom izlasku roditelja zatvorenika na slobodu treba uzeti u obzir važne događaje u djetetovom životu – kao što su rođendan, prvi dan u školi ili odlazak u bolnicu.*¹⁹

¹⁹ Iz Preporuke CM/Rec(2018)5 Vijeća Europe. Preporuke su nastale na inicijativu mreže COPE, a predstavljaju i načela i standarde uvažavanja dječjih potreba u svim fazama pravosudnog postupka prema roditelju. Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680920197>

“ Prije izricanja kazne treba razmotriti i procijeniti njen utjecaj na dijete. Procjena bi trebala uzeti u obzir status počinitelja u odnosu na dijete, odnosno je li on jedini koji skrbi od djetetu, gdje dijete trenutno živi i do kakvih promjena bi u smještaju djeteta moglo doći nakon odlaska roditelja na izdržavanje kazne. Kada je to moguće, procjena utjecaja roditeljeve kazne na dijete bi trebala uzeti u obzir čl.12. Konvencije i omogućiti djetetu slobodno izražavanje mišljenja o onom što se na njega odnosi, te to mišljenje uvažiti u skladu s dobi i zrelošću djeteta.²⁰

U brošuri COPE mreže iz 2019.²¹ doznajemo da smjernice za odmjeravanje/izricanje kazne u Norveškoj navode da – pri određivanju kazne za osobu koja skrbi za dijete sud treba konzultirati službe socijalne skrbi i vanjske organizacije, kao što su djetetova škola ili vrtić kako bi procijenili najbolji interes djeteta. Osim toga, kad smatra potrebnim, sud će poslušati mišljenje djeteta vezano uz odmjeravanje roditeljske kazne. Usprkos ovakvim primjerima dobrih smjernica, čini

20 Iz Preporuka COPING (*Children of Prisoners, Interventions and Mitigation to Strengthen Mental Health*) projekta predstavljenog 2012., koji su proveli partneri iz znanstveno istraživačkih institucija i organizacija civilnog društva iz Velike Britanije, Njemačke, Švedske i Rumunjske te dvije krovne organizacije: EUROCHIPS - European Network for Children of Imprisoned Parents (danas pod imenom COPE) i Quaker United Nations Office. Dostupno na: <https://childrenofprisoners.eu/database/the-coping-project/>
21 (2019), Keeping children in mind, Moving from „child-blind“ to child-friendly justice during a parent's criminal sentencing, COPE (brošura).

se da i kod nas, kao i u ostalim zemljama Europe, nije rijedak stav sudaca, unatoč njihovoj empatiji prema djetetu okrivljenika i prema članovima njegove obitelji, da je roditelj okrivljenik ipak glavni odgovorni za dobrobit svog djeteta, za negativne posljedice njegova zatvaranja na dijete i za njegovo odrastanje.

Preporuke Vijeća Europe o djeci čiji su roditelji u zatvoru navode da će se ograničenje kontakata zatvorenog ili pritvorenog roditelja provoditi tako da se poštuje pravo djeteta da održava kontakt s roditeljem. Kao i da pravosuđe treba ispitati mogućnost razumnog ukidanja pritvora prije suđenja i zatvorske presude i njihovu mogućnost zamjene sankcijama ili mjerama rada u zajednici.

Prema postojećim europskim i globalnim dokumentima, a tako proizlazi i iz *Konvencije o pravima djeteta*, kad se razmatra kazna lišenja slobode, treba uzeti u obzir prava i najbolje interese djeteta i treba koristiti alternative zatočenju koliko god je to moguće i primjereno, osobito u slučaju roditelja koji je glavni skrbnik. Unatoč tomu, doznajemo da suci rijetko koriste svoje diskrecijsko pravo u odnosu na djecu u kaznenim predmetima.

U petom i šestom periodičnom izvješću Republike Hrvatske, prema Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz travnja 2020., navodi se kako *sudovi načelo najboljeg interesa djeteta primjenjuju u svim postupcima u kojima se donosi odluka u odnosu na dijete, te je u istima dijete stranka u postupku, što mu omogućava širu i bolju zaštitu prava s obzirom na to da aktivno sudjeluje u postupku*. Nažalost, iz ovoga proizlazi da sudovi razmatraju najbolji interes djeteta u postupcima kada je dijete žrtva ili stranka u postupku, ali ne i u postupcima kažnjavanja roditelja za druga kaznena djela, što će također dovesti do odvajanja djeteta i roditelja.

U odnosu na to, pitali smo sutkinju Maršić – kako se u našoj sudačkoj praksi respektira najbolji interes djeteta? Prema njezinom odgovoru, čini se da i u ovom

sustavu, koji se ipak smatra dominantno represivnim, a ne preventivnim, edukativnim ili rehabilitacijskim, i unatoč *Konvenciji o pravima djeteta* i obvezi njezinog poštivanja, procjena najboljeg interesa djeteta ovisi o sudačkoj osobnosti, senzibilitetu i sklonosti. Nema zakonske obveze procjenjivanja najboljeg interesa djeteta u sudskom postupku protiv njegovog roditelja. Nije sporno da u praksi postoji briga o djetetu, no smatra se da se mjere i važnost/prioritet djetetove dobrobiti trebaju primarno respektirati u sustavu socijalne skrbi.

U pripremi za intervju doznali smo i da, u odnosu na hrvatsko zakonodavstvo, francuski *Zakon o kaznenoj proceduri* određuje da kad god optuženik ima samostalnu i isključivu skrb nad djetetom mlađim od 16 godina sud mora procijeniti djetetovu situaciju prije odluke o istražnom zatvoru. Pri tome treba razmatrati rizike od ugrožavanja djetetovog zdravlja, sigurnosti, morala ili obrazovanja.

Očito je u Hrvatskoj još dalek put do toga da sveobuhvatno razmatranje najboljeg interesa djeteta postane univerzalna sudačka praksa u svim fazama sudskog postupka. U kaznenom postupku izmjenjuju se donositelji odluka koje izravno utječu na dobrobit djeteta – sudac istrage, raspravni sudac, sudac izvršenja kazne zatvora – a odluke se donose na osnovi različitih propisa: *Zakona o kaznenom postupku, Kaznenog zakona, Zakona o sudovima za mladež, Zakona o izvršenju kazne zatvora*. To dovodi do toga da se u konačnici izgubi iz fokusa najbolji interes djeteta. Također, nije u interesu djeteta to što, primjerice, zatvorenici koji se nalaze u istražnom zatvoru imaju veća zakonska ograničenja u ostvarivanju kontakta s djecom, od zatvorenika na odsluženju zatvorske kazne.

U razgovoru doznajemo da neki suci iskazuju i stav o mogućoj diskriminaciji, na osnovi obiteljskog statusa, zatvorenika koji nemaju djecu u odnosu na one koji imaju djecu, ako se djetetova dobrobit razmatra standardizirano pri određivanju kazne. Gruba je procjena

naše sugovornice da tek desetak posto sudaca razmatra posljedice presude na dijete osuđenika.

Iz svega toga zaključujemo, da će proći još neko vrijeme do toga da procjena najboljeg interesa djeteta i zaštićenosti drugih njegovih prava postane dio standardne sudske procedure.

Održavanje veze između djeteta i roditelja u zatvoru, u kontekstu presuda Europskog suda za ljudska prava

Razgovarali smo i o dvije presude Europskog suda za ljudska prava, u kojima je sud utvrdio povredu prava na poštivanje osobnog i obiteljskog života²², određujući isplatu znatnih iznosa za naknadu nematerijalne štete i naknadu troškova postupka. U jednom slučaju (Horych protiv Poljske) radilo se o ograničenom kontaktu sa sinom (bez mogućnosti izravnog kontakta, 5-10 posjeta godišnje) zatvorenika koji je proglašen opasnim zatvorenikom, zbog počinjenja kaznenog djela ubojstva i nalazi se u posebnom sigurnosnom zatvorskom režimu. U drugom slučaju (Khoroshenko protiv Rusije) podnositelj je bio osuđen prvo na smrtnu kaznu, koja je preinačena na doživotnu kaznu zatvora u udaljenoj kažnjeničkoj koloniji. Prvih 10 godina bio je u strogom režimu, posjeti su bile dopušteni svakih šest mjeseci u trajanju kraćem od četiri sata, a komunicirati je mogao samo preko staklene ograde ili rešetki uz prisutnost zatvorskog čuvara. Tijekom tog razdoblja izgubio je kontakt sa sinom koji je imao tri godine u vrijeme kada je uhićen.

22 Čl. 8. iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Bit će zanimljivo pratiti dalju praksu Europskog suda za ljudska prava, osobito u pogledu mogućeg povećanja broja tužbi zbog restrikcije kontakta s djecom tijekom pandemije koronavirusa i hoće li sud opravdati ove restrikcije zbog epidemioloških razloga, ističe sutkinja Maršić.

Dodala je i da se odluke o uvjetnom otpustu u uvjetima pandemije donose na osnovi videokonferencijske veze sa zatvorom ili zatvorskom bolnicom, te se i komunikacija sa zatvorenikom odvija videolinkom.

Uvjereni smo da nacionalni i europski edukacijski programi za suce, državne odvjetnike i odvjetnike-članove nacionalnih odvjetničkih komora, kao i nacionalne edukacijske institucije poput Pravosudne i Policijske akademije, mogu biti mjesto rasprave i unapređivanja ostvarenosti *Konvencije o pravima djeteta* u sudskim postupcima i pravosudnom postupanju prema djetetovim roditeljima ili članovima obitelji.

DJECA RODITELJA U SUKOBU SA ZAKONOM I CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB

Razgovor s Romanom Čagalj Vilić, socijalnom radnicom u Centru za socijalnu skrb Peščenica²³

“Roditeljska uloga osobe u zatvoru može biti snažni pokretač djetetove dobrobiti. Za to su mu potrebni redoviti, kvalitetni kontakti s djetetom, odgovornost za odluke koje se tiču djetetove dobrobiti i sposobnost da doprinosi što je više moguće djetetovom obrazovanju, svakodnevicu i društvenom životu... Za djetetovu otpornost, dobrobit i mentalno zdravlje nužna je stabilna i trajna podrška roditelja s kojim ono živi ili druge osobe koja se skrbi o njemu, njegovom razvoju, obrazovanju, slobodnom vremenu, uključujući bake i djedove, rođake,

braću i sestre... Djeca cijene kad dobiju jasnu informaciju o roditelju koji je lišen slobode... Roditeljima i skrbnicima treba pomoć u tome kako objasniti djetetu situaciju na njemu primjeren način...²⁴

Djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, međusobno su vrlo različita i mogu trebati zaštitu i podršku u raznim područjima života i odrastanja. Važno je sagledati njihove potrebe u odnosu na različite aspekte obiteljskih odnosa, roditeljsku skrb, zanemarivanje, nasilje, probleme u ponašanju, teškoće u razvoju, siromaštvo, zdravstvene probleme i teškoće mentalnoga zdravlja, probleme u školi, smještaj u instituciji. Neki od ovih aspekata nazivaju se negativnim iskustvima u djetinjstvu (*adverse childhood*

23 Razgovarala M. G. Š.

24 Iz Preporuka COPING (*Children of Prisoners, Interventions and Mitigation to Strengthen Mental Health*). Dostupno na: <https://childrenofprisoners.eu/database/the-coping-project/>

*experience-ACE*²⁵) koja se javljaju u više različitih oblika, kao što su: fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje, fizičko i emocionalno zanemarivanje, te disfunkcionalnost okruženja. Ta disfunkcionalnost uključuje mentalne bolesti roditelja ili skrbnika, nasilje u obitelji, razvod, zlouporabu psihoaktivnih supstanci i člana obitelji u zatvoru. Budući da sve te pojave u pravilu uključuju procjenu, mišljenje i djelovanje centra za socijalnu skrb, neosporiva je važnost njegove uključenosti u nalaženje odgovora na pitanje što je najbolji interes djeteta – i u situaciji kad je njegov roditelj u zatvoru.

Našu sugovornicu, socijalnu radnicu Romanu Čagalj Vilić, zamolili smo da detaljnije objasni ulogu centra za socijalnu skrb u odnosu na počinitelje kaznenih djela.

Roditeljima počiniteljima kaznenih djela centar za socijalnu skrb pruža različite usluge, ovisno o fazi pravosudnog postupka, nekada je to odmah nakon uhićenja, nekada u skrbi za djecu dok traje kazneni postupak, ako se traži odgoda izvršenja kazne zatvora ili kada se zatvoreniku odobrava korištenje izvankaznioničkih pogodnosti – objašnjava Romana Čagalj Vilić. Mišljenje centra se nerijetko traži za posjete članova obitelji zatvoreniku, za boravak zatvorenika izvan zatvora, a centar može sudjelovati i u pripremi izlaska iz zatvora i osiguravanju novčane pomoći i smještaja ako zatvorenik nema sredstava za uzdržavanje i nema gdje stanovati. U jednom slučaju je maloljetna majka, koja je zatvorsku kaznu izdržavala s djetetom, nakon izlaska bila smještena u udomiteljsku obitelj jer nije imala gdje stanovati, a budući da je i sama još uvijek bila dijete (maloljetnica) nije imala pravo roditeljske skrbi nad svojim djetetom. Stoga su i majka i dijete, kao malodobne osobe bez roditeljske skrbi, bili

²⁵ Termin „negativna iskustva u djetinjstvu“ uveden je 1998. na temelju studije koja je ustanovila da su negativna iskustva u djetinjstvu uobičajena u populaciji, te snažno povezana s nastankom i prevalencijom brojnih zdravstvenih problema. To je prva studija kojom su mjereni ishodi vezani uz fizičko zdravlje odraslih koji su imali konkretna negativna iskustva u djetinjstvu.

zaštićeni institutom skrbništva – prisjeća se naša sugovornica Čagalj Vilić.

Centar za socijalnu skrb sudjeluje u kaznenom postupku – ako se on odnosi na kaznena djela na štetu djece ili članova obitelji, ili ako se radi o maloljetnom počinitelju kaznenog djela ili mlađem punoljetniku, kada se od stručnog tima traži mišljenje o počinitelju i prijedlog o sankciji. S počiniteljima kaznenih djela djelatnici centra susreću se često, već pri njihovom policijskom uhićenju, a radi preuzimanju dalje skrbi o njihovoj djeci. Ako je riječ o počiniteljima malodobnicima, stručni djelatnik centra sudjeluje u postupku u policiji umjesto odsutnog roditelja ili kao skrbnik djeteta, ako ga je centar imenovao skrbnikom.

Kako se osigurava skrb o djetetu dok je roditelj u zatvoru?

Kada roditelj odlazi na izdržavanje zatvorske kazne, u pravilu, dužan je osigurati skrb za maloljetnu djecu i druge nemoćne članove obitelji za vrijeme koje će on provesti u zatvoru. Moguće je dobiti i odgodu izvršenja kazne zatvora zbog skrbi o djeci, tada se traži i mišljenje centra. U pravilu, osuđenik tada dobiva odgodu na šest mjeseci. Ako zbog odlaska roditelja na izvršenje kazne zatvora skrb o djeci preuzima drugi roditelj ili član obitelji, centar se rijetko uključuje. Ovo se ne odnosi na slučajeve kada roditelj, ili oba roditelja, na izdržavanje zatvorske kazne odlaze zbog počinjenja kaznenih djela na štetu svoje djece. U takvim slučajevima djeca su najčešće već putem građanskog suda, na prijedlog centra, povjerena drugoj osobi ili ustanovi u postupku oduzimanja prava roditelju na stanovanje s djecom radi rizika po djecu.

Dok je jedan roditelj u zatvoru, drugi roditelj može ostvariti socijalnu pomoć ako nema sredstava za uzdržavanje. Ako roditelj obveznik uzdržavanja ne ispunjava svoju obvezu zbog toga što se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne, dijete može ostvarivati i pravo na privremeno uzdržavanje u razdoblju od tri godine.

Ako oba roditelja odlaze u zatvor i povjeravaju skrb o svojoj djeci drugoj osobi, centar provjerava ispunjava li ta osoba uvjete za skrb o djeci i prati prilike u kojima djeca žive. Policija najčešće već pri uhićenju osumnjičenika obavještava centar da su uhićenikova maloljetna djeca kod druge osobe kojoj ih je roditelj povjerio – kaže nam socijalna radnica. Vodeći se najboljim interesom djeteta, centar poštuje odluku roditelja ako ona nije suprotna interesu djeteta. Često je najbolje rješenje smještaj djeteta u srodničkoj udomiteljskoj obitelji, primjerice kod bake ili djeda.

Kakav je utjecaj roditeljeva odlaska u zatvor na dijete?

U praksi sam tijekom dugogodišnjeg rada s obiteljima u riziku, uočila da odlazak roditelja u zatvor može biti trauma za dijete, s negativnim posljedicama u njegovom odrastanju – govori Romana Čagalj. Nažalost, neki su roditelji fokusirani na sebe i ne razmišljaju o posljedicama svojih odluka i svog ponašanja na svoju djecu. Tako i počinitelji kaznenih djela, tek kada su otkriveni ili odlaze na izdržavanje zatvorske kazne, počinju razmišljati o utjecaju svojega ponašanja na život djeteta.

Često na izdržavanje zatvorske kazne odlazi roditelj koji je jedini hranitelj obitelji, tako da se ugrožava i materijalna egzistencija djece. Dolazi do fizičkog i emocionalnog odvajanja djeteta od roditelja što za djecu predstavlja veliki stres. Djeca zatvorenika, po mom iskustvu, iskazuju brojne emocionalne teškoće, osjećaju veliki strah i zabrinutost za roditelja koji je u zatvoru, za cijelu obitelj. Često se srame činjenice da im je roditelj u zatvoru i skrivaju to od vršnjaka i u školi. Mala djeca ne razumiju i ne shvaćanju uzrok razdvajanja od roditelja. Djeca osnovnoškolske dobi često negiraju stvarnost, idealiziraju roditelja, smatraju zatvor nepravednim. Djeca tinejdžerske dobi pokazuju ljutitost na roditelja, imaju osjećaj napuštenosti, no ima i slučajeva preuzimanja obrasca kriminalnog roditeljskog ponašanja. Tinejdžeri znaju biti i indiferentni prema tome, pogotovo ako je roditelj

često u zatvoru. To uočavamo u zajednicama gdje neki roditelji često odlaze u zatvor, ali na kraće vrijeme jer nije riječ o teškim kaznenim djelima.

Kako se ostvaruje i mijenja roditeljska uloga osobe koja je upućena u zatvor?

Roditelj koji se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne ima poteškoće u izvršavanju roditeljske skrbi jer se zbog boravka u zatvoru ne može skrbiti o svom djetetu. Roditeljsku skrb tada najčešće izvršava drugi roditelj, s kojim je zatvorenik u braku ili izvanbračnoj zajednici.

Nerijetko, za vrijeme boravka u zatvoru drugi partner pokreće postupak razvoda braka, posebno ako je roditelj koji je u zatvoru bio nasilan prema partnerici/partneru. U pravilu, stručni tim centra obilazi roditelja u zatvoru i upoznaje ga s postupkom razvoda te savjetuje o svim pitanjima roditeljske skrbi.

Ako je roditelju koji se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne sud izrekao mjere zabrane kontakata s članovima obitelji, njih poštuje i centar, a predlaže ih i sam kada je to u interesu djeteta. Postupak procjene ugroženosti djetetovih prava i dobiti provodi stručni tim odjela za djecu, mlade i obitelj, pri centru za socijalnu skrb, koji čine socijalni radnik, pravnik, psiholog, a po potrebi i socijalni pedagog ili edukacijski rehabilitator. Stručni tim, na osnovi prikupljenih socijalno-anamnestičkih podataka o obitelji i utvrđenih svih važnih činjenica prikupljenih od policije, zdravstvenih i odgojno-obrazovnih institucija, izvidom na adresi stanovanja obitelji, razgovora s članovima obitelji i djetetom, te primjenom instrumenata socijalnog rada izrađuje sveobuhvatnu obiteljsku procjenu. Postupak procjene završava zaključkom stručnog tima. Ako je zaključak stručnog tima da je, zbog utvrđene ugroženosti dobiti djeteta, potrebno predložiti mjeru zabrane kontakta roditelja s djetetom, isto se predlaže nadležnom sudu.

Kada je roditelj u zatvoru zbog djela na štetu djeteta,

onda je uloga centra da maksimalno zaštiti dijete od mogućeg ponovnog zlostavljanja od tog roditelja. Nama je u fokusu dijete, stručni tim radi sveobuhvatnu obiteljsku procjenu. Kao najtežu mjeru zaštite djeteta, ako se radi o teškom kaznenom djelu na njegovu štetu, pokrećemo i postupke lišenja roditeljskog prava.

Čest je slučaj da roditelj zlostavljač iz zatvora prijavljuje drugog roditelja koji se skrbi o djeci – da zanemaruje djecu. U tim situacijama centar postupa kao i po svakoj drugoj prijavi i provjerava prilike u kojima žive djeca.

Roditelji u zatvoru teško ostvaruju svoju roditeljsku ulogu i često od nje odustaju. Velik je problem sprečavanje kontakta zatvorenika s djecom od drugog roditelja, kada ne postoji odluka o roditeljskoj skrbi niti odluka suda o ograničavanju ostvarivanja osobnih odnosa roditelja s djetetom, niti je zatvorenik u zatvoru zbog djela na štetu članova obitelji. Svakom se roditelju, neovisno o tome gdje se nalazi, daju upute kako sudskim putem može ostvariti kontakt s djetetom, kao i mogućnost ovrhe takvog sudskog rješenja. Savjetujemo drugog roditelja o važnosti kontakta i potičemo kontakte ako je to u skladu s djetetovom dobrobiti.

U takvim slučajevima, kako ne postoje od ranije podaci o rizicima za dijete na strani roditelja, bitno je utvrditi djetetove emocionalne potrebe, te u skladu s djetetovom dobi, dopustiti djetetu da izrazi svoje mišljenje i želju da viđa ili na neki drugi način ostvaruje kontakt s roditeljem koji je u zatvoru. Postupak procjene ugroženosti djetetovih prava i dobrobiti provodi stručni tim odjela za djecu, mlade i obitelj. U slučaju nesuradnje roditelja, izriču se mjere obiteljsko-pravne zaštite, opet kao i u svim drugim slučajevima.

Što treba djeci i roditeljima kad je roditelj u zatvoru?

Važno je da dijete nastavi što je moguće više normalno funkcionirati, da se obiteljske prilike što više očuvaju stabilnima, da djeca i obitelj imaju podršku socijalne okoline, posebno bliže rodbine, podršku

i razumijevanje školske sredine i prijatelja, te da se djeci u slučaju poteškoća s prilagodbom na stresnu situaciju, uzrokovanu odlaskom roditelja u zatvor, pomogne savjetovanjem i podrškom. Ako se vodi kazneni postupak za djela na štetu djece ili su djeca žrtve nasilja, pružamo podršku na način da žrtve uključujemo u savjetovanja ili psihološku podršku putem udruga i Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba.

Djeci zatvorenika najvažnija je spoznaja da će se roditelj vratiti i da ostvaruje kontakt s roditeljem, što je važno i roditelju dok je u zatvoru. Roditelji često šalju pisma za djecu i pakete za djecu preko drugih osoba ili traže pomoć centra za socijalnu skrb u ostvarivanju kontakta s djetetom.

Imala sam dosta slučajeva u kojima je dijete odbijalo kontakt s roditeljem u zatvoru, no radilo se o roditeljima dugogodišnjim zlostavljačima i poštovala sam odluku djece da ne viđaju roditelja. Uglavnom je i djeci i roditeljima važno održati svoj odnos i svoju povezanost.

Što se tiče kontakata djece s roditeljem koji je u zatvoru i posjeta, važno je reći da centar nema podataka o kvaliteti tih kontakata, osim onih koje daje drugi roditelj. Ako je obitelj u tretmanu ili je sudski određeno da se kontakti odvijaju telefonom, a pod nadzorom stručne osobe, to također može biti izvor podataka o kontaktima. Taj se nadzor u pravilu odvija tako da roditelj ima dozvolu zatvora da kontaktira stručnu osobu koju je imenovao centar za socijalnu skrb, te da u određeni dan u određeno vrijeme i u njezinoj prisutnosti, koristeći zvučnik, razgovara s djetetom – objašnjava naša sugovornica.

Iako socijalna služba ne vodi pojedine faze pravosudnog postupka, ona najčešće sudjeluje svojom ekspertizom i uslugama u tim postupcima, posebno u odlučivanju o tome tko će se i na koji način skrbiti o djetetu, te o eventualnom smještaju u ustanovu alternativne skrbi. Ujedno, u svakoj fazi pravosud-

nog postupka stručnjaci iz institucija socijalne skrbi mogu biti formalna i neformalna podrška u kontaktu djeteta s roditeljem u zatvoru, ako je to za dijete dobro. Također može sudjelovati u jačanju djetetove otpornosti i pomagati cijeloj obitelji.

U središtu i dalje ostaje pitanje – kako omogućiti što kvalitetniju procjenu svrhovitosti i blagodati kontakata s roditeljem u zatvoru za dijete. Nužno

je da takvi susreti budu djetetu ugodni, da ga ne ugrožavaju na bilo koji način i da su općenito praćeni pozitivnim emocijama i doživljajem. Pri tome ne treba uvoditi jači nadzor nad kontaktom, već nalaziti načine za iskazivanje djetetovog, roditeljevog i pratiteljevog doživljaja posjeta djeteta roditelju u zatvoru. Procjena učinka utjecaja kontakta djeteta i roditelja u zatvoru na samo dijete, trebala bi biti uobičajeni dio prakse i praćenja dobrobiti djeteta čiji je roditelj u zatvoru.

„Draga mama, puno te volimo. Nažalost, pošto je korona ne možemo se vidjet. Ali možemo pričati preko mobitela. U pismu je slika. Od nas troje. Dobivamo puno zadaće, ja moram po nekoliko sati radit zadaću jer mi je previše zadala. Najviše zadaje iz matematike.”

(iz djetetovog pisma majci u Kaznionici u Požegi)

DJECA I DJEČJA PRAVA IZ PERSPEKTIVE PROBACIJSKE SLUŽBE

Matea Sršen²⁶

Što je probacija i koja joj je svrha?

Kada razmišljam o djeci iz perspektive probacijske službe, u sjećanje dolaze brojne slike iz prakse... one simpatične, osuđenika koji se preznojava dok se pokušava prisjetiti datuma rođenja svih svojih devetero sinova i kćeri... pa zatim ozbiljnije, kada objašnjavamo osuđenici da neplaćanjem alimentacije ne kažnjava bivšeg partnera već svoju djecu... i konačno, one mučne dvojbe oca koji se po izlasku na slobodu nakon 10 godina zatvora pita smije li (i kako uopće!?) kontaktirati svoju djecu – djecu, čiju majku je ubio.

Profesionalna probacijska služba u Republici Hrvatskoj ima iza sebe desetljetno iskustvo i kao takva je relativno mlada služba. Njezina svrha je zaštita društvene zajednice i smanjenje rizika od počinjenja novog kaznenog djela pomoću resocijalizacije punoljetnih osuđenika. Probacijski službenici, stoga, svakodnevno neposredno rade s muškarcima i ženama počiniteljima kaznenih djela, a posredno i u manjem opsegu i s njihovim obiteljima.

Konkretno, to znači da probacijski službenici u svom

²⁶ Matea Sršen je socijalna pedagoginja, voditeljica Probacijskog ureda Zagreb I, Sektor za probaciju, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstvo pravosuđa i uprave.

radu *direktni* kontakt s djecom imaju tek kolateralno – kod posjeta domu osuđenika ili kada osuđeni roditelj spontano dovede dijete na sastanak u probacijski ured. To su situacije koje nas često vesele, ponekad zabrinjavaju, ali su uvijek u fokusu najveće brige i opreza jer smo svjesni njihove ranjivosti i izloženosti.

Posredno, međutim, interes djece i mladih uzima se u obzir u svim poslovima u nadležnosti probacijske službe, a ona ima ulogu kroz cijeli kazneni postupak i tijekom izvršavanja izrečene sankcije.

Interes djece u obavljanju probacijskih poslova

Probacijska služba, primjerice, izrađuje izvješća u fazi odlučivanja o kaznenom postupku na zahtjev državnog odvjetnika, zatim tijekom kaznenog postupka kad izvješće zatraži sud vezano uz izbor vrste i mjere kaznenopravne sankcije, te kod samog izvršavanja kazne zatvora kad sudac izvršenja odlučuje o prekidu kazne zatvora ili uvjetnom otpustu i kad kazneno tijelo odlučuje o pogodnostima.

Kod izrade izvješća, zbog same svrhe tog posla i potrebe da ga se učini u kratkom roku, kontakt s osobom uključenom u probaciju nije toliko intenzivan, posebna se pažnja poklanja njezinim životnim okolnostima (obiteljska situacija, funkcioniranje u zajednici, financije, stambeni status). Na taj se način u svim fazama kaznenog postupka uzima u obzir – ima li počinitelj na skrbi dijete ili mladu osobu, koje su okolnosti te skrbi, kao i potrebe konkretnog djeteta. Te se spoznaje prenose tijelu koje je izvješće zatražilo (državnom odvjetniku, sudu, sucu izvršenja ili kaznenom tijelu u kojem se zatvorenik nalazi), kako bi se dalje koristila u donošenju relevantne odluke.

Druga skupina probacijskih poslova, ona koja zahtijeva kontinuirani kontakt s osobom uključenom u probaciju, također se proteže kroz sve faze kaznenog postupka, a odnosi se na nadzor obaveza određenih toj osobi. Tako probacijski službenici nadziru izvršavanje obaveza prije pokretanja kaznenog postupka temeljem rješenja državnog odvjetnika, organiziraju i nadziru izvršavanje izrečenih mjera u zajednici (rad za opće dobro, zaštitni nadzor, sigurnosne mjere, posebne obveze), a u samoj fazi izvršavanja kazne zatvora nadziru osuđenika/zatvorenika za vrijeme prekida kazne zatvora ili korištenja pogodnosti i, konačno, za trajanja uvjetnog otpusta.

U svim navedenim probacijskim poslovima uzimaju se u obzir osobne okolnosti osuđenika. Tamo gdje je to predviđeno zakonom ili pak indicirano stručnom procjenom službenika, izrađuje se procjena kriminogenih rizika i tretmanskih potreba koja se temelji na analizi podataka iz sljedećih područja: kriminogenog ponašanja počinitelja, njegovog obrazovanja, stručne osposobljenosti i zaposlenja, načina kako upravlja financijama i izvora prihoda, opisa smještaja u kojem živi, prikaza stila života, opisa njegovih socijalnih/obiteljskih veza, sklonosti zlouporabi droga i alkohola, opisa njegovog emocionalnog stanja, mogućnosti prilagodbe i stavova koje zauzima, opisa njegovog općenitog zdravstvenog stanja kao i drugih podataka koji mogu pridonijeti kvaliteti procjene. U sklopu

navedene procjene detaljno se analiziraju i okolnosti vezane uz obitelj, roditeljstvo i obveze u odnosu na djecu i mlade koje osoba ima na skrbi.

Tako će se, na primjer, kod planiranja načina izvršavanja rada za opće dobro, uzeti u obzir radi li se o samohranom roditelju ili roditelju djeteta s posebnih potrebama. Isto tako, pazit će se da se počinitelj s kaznenim djelom na štetu djeteta ne uputi na izvršavanje rada za opće dobro u neku od predškolskih/školskih ustanova, kao što je to propisano Zakonom o probaciji i Pravilnikom o načinu obavljanja probacijskih poslova. Kod nadziranja obaveza ili prekida kazne zatvora određenih u svrhu skrbi za djecu, pažljivo će se provjeravati koristi li počinitelj vrijeme u interesu djece. U predmetima obiteljskog nasilja, a posebno kada je žrtva maloljetna, pažnja će se posvetiti suradnji s policijom i centrom za socijalnu skrb i češćim posjetima domu osuđenika.

S kim i kako radimo?

Generalno, probacijska služba najvećim dijelom radi s muškarcima. Žene prosječno čine tek 7 % osoba uključenih u probaciju. Trajanje nadzora i njegov intenzitet varira ovisno o vrsti probacijskog posla, procijenjenom riziku od štete i ponovnog počinjenja kaznenog djela, kao i ostvarenom napretku osobe uključene u probaciju. Ne uzimajući u obzir spomenute predmete izvješća čiji je rok izrade zakonski određen na 15 ili 30 dana, osoba uključena u probaciju nalazi se pod nadzorom probacijske službe od nekoliko mjeseci pa do nekoliko godina. Za to vrijeme, intenzitet kontakata probacijskog službenika s osuđenikom vrlo je različit. Ako se radi o visokorizičnom osuđeniku, kontaktirat će ga se jednom u dva tjedna ili češće – ako je u pitanju akutno rizična situacija. Kod sankcija koje ne zahtijevaju intenzivan osobni kontakt (rad za opće dobro, ispunjavanje obaveza uzdržavanja...), susreti će se

odvijati jednom u nekoliko mjeseci ako je izvršavanje uredno te češće ako je osuđenika potrebno motivirati na izvršavanje obveza. Najčešće, međutim, kontakt između probacijskog službenika i osuđenika/ce odvija se kontinuirano jednom mjesečno.

U nadzorima kraćeg trajanja i/ili rjeđeg intenziteta susreta, probacijska služba skrbi za dobrobit djece i mladih tako što uzima u obzir okolnosti osuđenikovog života koje mogu utjecati na njih. Kod dužih i intenzivnijih nadzora probacijski službenici imaju mogućnost raditi na stavovima, komunikacijskim vještinama i odgojnim postupcima osuđenika i tako dugoročno pozitivno utjecati na dobrobit djece i mladih.

Drugim riječima, jedna strana probacijskog posla su osuđene odrasle osobe koje su dobile priliku izvršiti svoju sankciju ili njezin preostali dio na slobodi. No, druga strana tog posla su obitelji osuđenika kojima je omogućen život bez gubitka partnera i roditelja, to su djeca čiji su roditelji dobili priliku vratiti se životu u skladu s društvenim normama uz pomoć i nadzor stručnih osoba. A to su dvije neodvojive strane iste medalje.

U skladu s tim, probacijski službenici polaze edukacije usmjerene prvenstveno na rad s odraslim počiniteljima kaznenih djela. Međutim, iako posredno, dobrobit djeteta je sastavni dio interesa probacijskog službenika – adresirajući one potrebe osuđenika koje mu otežavaju adekvatnu realizaciju uloge roditelja ili pak radeći na temama važnim za smanjenje rizika od počinjenja kaznenih djela na štetu djece. Probacijski službenici imaju priliku educirati se u području treninga socijalnih vještina, psihosocijalnog tretmana nasilnika, rada s ovisnicima, kao i počiniteljima kaznenih djela s elementima seksualnog nasilja... Na taj način oni usvajaju znanja i vještine potrebne za rad na onim rizičnim faktorima kod osuđenika koji ih čine potencijalno opasnim za djecu i mlade u zajednici ili im pak onemogućuju kvalitetno roditeljstvo.

Neizostavna suradnja

Svjesni ipak da je fokus našeg rada prvenstveno na odraslom počinitelju te da se ponekad nalazimo u nezahvalnoj poziciji svjedočenja situaciji potencijalnog rizika za dijete ili mladu osobu²⁷, a da pritom nemamo zakonsku mogućnost i alate direktnog rada s djetetom ili mladom osobom u riziku, probacijski službenici se u svom radu velikim dijelom oslanjaju na suradnju s drugim relevantnim službama (policija, sudovi, centri za socijalnu skrb) i nevladinim sektorom.

Kao nova služba, probacija je kroz posljednjih deset godina morala pronaći svoje mjesto u već uhodanom aparatu nama bliskih službi (centri za socijalnu skrb, policija, služba za podršku žrtvama i svjedocima, sudovi...). Taj nimalo lak pothvat međusobnog upoznavanja, rušenja povremenog nepovjerenja i konačno umrežavanja u velikom je dijelu bio potaknut brigom za sigurnost djece i mladih. Možda najznačajniji pomaci u suradnji dogodili su se upravo na (rijetkim, ali vrlo značajnim) međuresornim sastancima dogovorenim zbog prepoznatog rizika za konkretno dijete, a s ciljem da se ključne osobe iz svake službe međusobno upoznaju, pravodobno razmijene informacije i kvalitetnije upravljaju rizikom u interesu tog djeteta.

Posljednjih godina intenzivno se razvija i suradnja između pravosuđa i nevladinog sektora. U sastavu te suradnje probacijska služba ima priliku koristiti usluge udruga čiji je interes ciljano usmjeren na obitelji počinitelja kaznenih djela i poteškoće koje oni imaju u ostvarivanju roditeljske uloge po izlasku na slobodu. U tom smislu, udruge nude radionice o roditeljskim vještinama i partnerskim odnosima, osiguravaju financijsko i psihosocijalno

²⁷ Neki od potencijalnih rizika su: akutno pogoršanje zdravlja roditelja s dijagnosticiranim mentalnim poremećajem, recidiv roditelja ovisnika, nasilnički partnerski odnos roditelja i sl.

savjetovanje za osobe po izlasku na slobodu, organiziraju edukacije o prepoznavanju i nošenju sa stresom i emocijama, rješavanju sukoba, jačanju odnosa roditelj – dijete... Neopterećene formom i zakonskim okvirima izvršavanja kaznenopravnih sankcija, udruge imaju mogućnost baviti se temama roditeljstva i interesom djece iz jedne neposrednije, prirodnije i osuđeniku bliže perspektive, stoga su izuzetno važni suradnici u njihovoj resocijalizaciji.

Kamo dalje?

Hrvatska se probacijska služba, kao jedan desetogodišnjak na pragu adolescencije, još uvijek razvija i raste. U počecima našeg rada učili smo od starijih europskih probacija, trudili se preuzeti najbolje prakse i prilagoditi ih našem društvu i zakonskom okviru. Vidjeli smo primjere engleskog i irskog probacijskog stogodišnjaka, izuzetno snažne međuresorne suradnje u kojoj probacija ima ključnu ulogu i odlučujući je faktor u odabiru

kaznenopravne sankcije. Imali smo priliku upoznati i češku mladu, ali vrlo zrelu probaciju koja nas je oduševila svojim radom na medijaciji i radom s maloljetnicima. U kojem smjeru će se dalje razvijati hrvatska probacijska služba ovisi o mnogim faktorima, no sigurno je da je pred njom zanimljiva budućnost i da svojim djelovanjem ona neupitno pridonosi očuvanju prava djece.

Zaključno, probacijska služba u Republici Hrvatskoj, iako zakonodavno i konceptualno ne pretpostavlja direktan rad s djecom i mladima, u svojoj biti uključuje skrb o dobrobiti djece. Ona počiva na ideji očuvanja obitelji zadržavanjem osuđene osobe na slobodi, a svojim postojanjem potiče i ranije otpuštanje osuđenika sa zatvorske kazne i time smanjuje negativne posljedice kazne na dijete. No, ono najznačajnije što hrvatska probacija nudi su njezini ljudi – probacijske službenice i (nešto rjeđe) službenici koji svojim neumornim radom svakodnevno pružaju podršku i usmjeravaju osobe uključene u probaciju u njihovom nastojanju da ostvare život u skladu s normama, time i adekvatno roditeljstvo.

PODRŠKA ODGOJNO- OBRAZOVNIH USTANOVA I SPORTSKIH KLUBOVA DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

Ksenija Romstein²⁸ i Petar Romstein²⁹

„U mom naselju su živjeli brat i sestra čiji je tata bio u zatvoru. Mi smo kao djeca znali da oni loše žive. Svi su znali da im je teško. I susjedi i učitelji i naši roditelji. Ali se jednostavno o tome nije pričalo. Bilo je nepristojno išta o tome govoriti. Pa smo se pravili da ne znamo.

*Sada mi je neugodno kada se toga sjetim, mogli smo puno napraviti. Sada imam jedno dijete u razredu čiji je tata u zatvoru i ne želim ponoviti istu grešku. Kako da moj razred i ja pomognemo djetetu?”
J. Š. (40 g., učiteljica)*

28 Doc. dr. sc. Ksenija Romstein, prof. rehab., spec. rane intervencije, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

29 Petar Romstein, stručni specijalist - trener sportske rekreacije, Udruga socijalno marginaliziranih MAGNI Osijek.

Djeca čiji su roditelji u zatvoru – u odgojno-obrazovnom sustavu

O djeci čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom odgojno-obrazovni sustav malo zna. U prilog tomu su istraživanja u nas i svijetu, po čemu smo slični. Tako je, primjerice, razlog nedostatnim znanjima o djeci čiji su roditelji u zatvoru, činjenica kako ne postoji uhodana praksa informiranja pedagoških profesionalaca o roditeljskom izdržavanju kazne zatvora³⁰. Samim tim, odgojitelji, učitelji, pedagozi i sportski treneri ne pružaju dostatnu podršku, pa se može reći kako potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom istinski ostaju neprepoznate.

Drugi problem je nedostatna razina teorijskih i praktičnih znanja i vještina o razvojno primjerenim pristupima u radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom, te neuvažavanje socijalnog konteksta u kojemu djeca odrastaju. Osim toga, često se poseže za tuđim procjenama djetetovih potreba, a da se o tome ništa ne pita dijete, te se primjenjuju isključivo kvantitativne metode kojima se statistički argumentira povezanost roditeljskog služenja kazne s nekim od socijalno neprimjerenih ponašanja, najčešće s agresivnošću i vršnjačkim nasiljem, napuštanjem škole, upotrebom opojnih sredstava, prijestupništvom u adolescenciji i/ili odrasloj dobi. Istraživanja i radovi koji su neprimjereni napisani pridonose jačanju mitova o djeci čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom, tj. njihovoj stigmatizaciji, zbog čega se može reći kako su takvi radovi neprimjereni i neprihvatljivi s aspekta znanosti kojoj je cilj unapređenje društva i kvalitete življenja.

30 Zbog ujednačavanja teksta, bibliografske jedinice koje su bile sastavni dio izvornog teksta navodimo na kraju teksta.

Problemi nedostatnih praktičnih kompetencija pedagoških profesionalaca djelomice su povezani i s pristupom pravima djece, socijalnim očekivanjima kao i manjkom kvalitetnih edukacija o toj temi. Jedan od problema u pristupu pravima djece čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom, neki autori nalaze i u tome da učitelji razgovaraju međusobno o djetetu i roditelju koji je u zatvoru/sukobu sa zakonom, no ne razgovaraju o tome s djetetom i/ili drugom djecom na način primjeren situaciji.

Jedno istraživanje (Romstein i Gabelica Šupljika) upućuje na zaključak da socijalna očekivanja stavljaju veće zahtjeve za primjerenom samoregulacijom pred djecu čiji su roditelji u zatvoru, nego pred njihove ostale vršnjake. Unatoč manjku primjerenih edukacija na temu podrške djeci čiji su roditelji u sukobu sa zakonom, javljaju se pozitivni pomaci u percepciji prava i potreba djece, najvjerojatnije pod utjecajem zagovaračkih aktivnosti pravobraniteljice za djecu te dijela akademske zajednice i nevladinih organizacija. Tako se u Republici Hrvatskoj pedagoški profesionalci odmiču od vlastite potrebe da jačaju djetetove akademske vještine i okreću se potrebama djece i jačanju mreže vršnjačke podrške.

Nažalost, i dalje je kod odgojno-obrazovnih djelatnika visoko prisutan stav kako djecu čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom treba nadgledati, da se ne bi pojavili problemi u ponašanju. Istodobno, pedagoški profesionalci su sve više svjesni kako su im potrebne primjerene kompetencije, te žele kvalitetne edukacije koje bi im pomogle odgovoriti na potrebe djece čiji su roditelji u zatvor/sukobu sa zakonom.

Cijeneci pomake na ovome području, može se reći kako odgojno-obrazovni sustav, kao i sportski klubovi i druga mjesta gdje djeca obitavaju, mogu postati mjesta primjerene podrške djeci. Pri tome su jačanje mreže vršnjačke podrške, pomoć u učenju i školskim obvezama, uključivanje djece u izvanškolske aktivnosti (sportske aktivnosti, umjetnički programi

i sl.), zagovaranje prava djece čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom, te uključivanje djece u istraživanja i socijalne kampanje, dio razvojno primjerene prakse, ali i ključ ublažavanja stigme.

Na čemu bi trebala počivati podrška u školi djeci čiji su roditelji u zatvoru?

Podrška šutnjom, koja je prije nekoliko desetljeća bila poželjna, te se tumačila i odrazom opće kulture, danas se polako napušta. Kad se počelo voditi računa o važnosti međuljudskih odnosa i otkad se više govori o vrijednostima inkluzije, došlo je do postupne promjene svijesti pojedinaca, a i jednog dijela društva, o važnosti zagovaranja prava i potreba djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom/u zatvoru. Učitelji i ostali pedagoški profesionalci, kao i u drugim pitanjima koja se tiču društva, jesu pokretačka snaga promjene te osobnim angažmanom i trudom mijenjaju postojeće načine pristupanja socijalno osjetljivim skupinama.

Proces promjene sadrži propitivanje postojećih znanstvenih postulata i kritičko propitivanje postojeće pedagoške prakse. Središnja točka u tom propitivanju jest kvaliteta života djece čiji su roditelji u zatvoru/u sukobu sa zakonom, kao i to koliko su zbog obiteljske situacije ona izložena socijalnom i individualnom isključivanju i odbacivanju. Studije također pokazuju da socijalna stigma kojoj su izložena ova djeca izravno utječe na vršnjačko odbacivanje i smanjenje mreže vršnjačke podrške, te vršnjačko nasilje. Djetetove teškoće samoregulacije zbog toga stručnjaci ne tumače kao ponašanje „naslijeđeno“ od roditelja, već kao reakciju na ponašanje okoline.

Istraživanja povezanosti roditeljske kazne zatvora s akademskim uspjehom njihove djece, odnosno

ocjenama i izostancima, neki autori kritički odbacuju, tražeći da se dublje uđe u problem kvalitete odgojno-obrazovne podrške djeci čiji su roditelji u zatvoru. Naime, prema njihovu tumačenju, sniženi akademski uspjeh i napuštanje obrazovanja povezani su s djetetovim ranim ulaskom u svijet rada, kako bi svojim obiteljima priskrbili sredstva potrebna za svakodnevni život. Slično tomu, problem loših ocjena i napuštanja obrazovanja interpretiraju se kao rezultat izostanka podrške u učenju, koju inače djeci pružaju njihovi roditelji.

Može se zaključiti kako na sniženi akademski uspjeh utječu nepovoljni socioekonomski uvjeti, izostanak pomoći u učenju, manje izvanškolskih aktivnosti u području sporta, kulture i zabave, te manje podrške od odraslih (roditelja i/ili pedagoških stručnjaka) koja je potrebna da bi dijete bilo uspješno u obrazovanju.

Ne bi se smjela zanemariti individualna perspektiva i osobno iskustvo odrastanja uz činjenicu da je roditelj u sukobu sa zakonom. Prema iskustvima s kojima se susrećemo na terenu, činjenica da je roditelj u sukobu sa zakonom nije vremenski ograničena na vrijeme eventualnog služenja kazne ili trajanja procesa. To je kontinuirano iskustvo koje prati dijete i u odraslu dob. Ova, individualna perspektiva, nažalost, nije dovoljno istražena pojava, te bi buduće razdoblje u zagovaranju prava djece čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom, trebalo obuhvatiti i ovo područje.

Širenje podrške kroz Udrugu socijalno marginaliziranih MAGNI

Promovirajući inkluziju i prateći aktualne uvjete odgojno-obrazovnog sustava, koji uglavnom neadekvatno i sa zakašnjenjem odgovara na potrebe

obitelji, Udruga socijalno marginaliziranih MAGNI Osijek svoje programske aktivnosti usmjerila je na dvije skupine korisnika: 1. djecu čiji su roditelji u sukobu sa zakonom/u zatvoru i njihove obitelji, 2. odgojitelje, učitelje i ostale pedagoške profesionalce zaposlene u sustavu odgoja i obrazovanja. Programske aktivnosti koje se provode temeljene su na znanstvenim spoznajama, pri čemu se poštuje kultura okruženja u kojemu dijete odrasta i etos odgojno-obrazovne institucije.

Od siječnja 2019. godine Udruga socijalno marginaliziranih MAGNI provodi projekt „Sam(a) pišem svoju priču“, namijenjen djeci čiji su roditelji u sukobu sa zakonom/u zatvoru i njihovim vršnjacima. Radionicama pedagoški profesionalci različitih struka (profesori hrvatskoga jezika, profesori glazbene kulture, psiholozi, rehabilitatori i kineziolozi) jačaju socijalne i komunikacijske kompetencije djece. U radionicama je naglasak na usvajanju divergentnih, nenasilnih i primjerenih strategija rješavanja konflikata, uz osnaživanje djece u smjeru pozitivnih očekivanja i aspiracije u procesu samoaktualizacije. Radionice su kreativnog tipa, te se odabrana problematika (priča) djeci nudi u stripu, igrokazu i priči.

U sastavu projekta, uz radionice, iznimno važna aktivnost je pružanje podrške u učenju i iznošenju školskih obveza (pisanje lektire, svladavanje gradiva, psihička priprema za odgovaranje/rješavanje treme od odgovaranja, priprema školskih projekata i školskih prezentacija). Polazišta ovih programskih aktivnosti su istraživanja o ranijem napuštanju formalnog obrazovanja zbog izostanka podrške u učenju.

Drugi dio programskih aktivnosti usmjeren je na jačanje kapaciteta učitelja i pedagoških profesionalaca za rad s djecom čiji su roditelji u sukobu sa zakonom/u zatvoru. U tu svrhu se drugu godinu zaredom provode radionice i *infodani*, na kojima se govori o potrebama djece i njihovih obitelji te se pedagoške profesionalce upućuje u primjereni način organiziranja podrške djeci, uključujući vršnjačku

podršku. Znanstvena polazišta za ove aktivnosti su istraživanja koja svjedoče o siromašnoj mreži vršnjačke podrške koju ova djeca imaju i o njihovoj podložnosti vršnjačkom nasilju. Od praktičnih aktivnosti polaznike edukacija se upoznaje s rezultatima znanstvenih istraživanja, pravima i potrebama djece, artikulacijom inicijalne radionice s vršnjacima i aktivnosti vršnjačkog *team buildinga* po modelu koji je osmišljen u Ujedinjenom Kraljevstvu.³¹

Drugu godinu zaredom Udruga socijalno marginaliziranih MAGNI aktivno je uključena u kampanju „Zločin nije moj, ali kazna ipak jest“, te smo u 2020. godini dobili suglasnost mreže COPE za prijevod s engleskog na hrvatski jezik materijala za učitelje i nastavnike.

U sve aktivnosti udruge uključeni su volonteri, koji prema Statutu udruge moraju podastrijeti potvrdu o nekažnjavanju, biti formalno obrazovani na području pedagogije, odgoja i obrazovanja, socijalnoga rada i drugih društvenih znanosti.

„Nisam ni znao koliko smo napredovali na ovom području, ali i koliko još posla imamo, svi zajedno.“

M. B. (35 g., pedagog)

31 Literatura: Boswell, G., Wedge, P. (2002). *Imprisoned Fathers and Their Children*. London: J. K. Pub; Morhan, J. et al. (2014). „A hidden group of children“: Support in schools for children who experience parental imprisonment. *Children & Society*, 28(2), 269-279; Romstein, K., Gabelica Šupljika, M. (2017). Not my crime, still my sentence: Rights of children if incarcerated parents in education. U: Velki, T., Ilieva-Tritchkova, P., Topolska, E. (ur.), *Children's rights in educational settings* (str.13-24), Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Osijek, Pravobraniteljica za djecu; Romstein, K. (2020). Stavovi odgojitelja, učitelja, nastavnika i stručnih suradnika prema djeci (bivših) zatvorenika i njihovim potrebama: Izvješće s projekta UP.04.2.1.05.0006 UKLJUČENE ZAJEDNICE, Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali, ESF, dostupno na: <https://www.udrugaroditeljkapk.hr/78-novosti/641-uz-istrazivanje-stavova-prema-bivsim-zatvorenima>

SAČUVAJMO NJIHOVO DOSTOJANSTVO U MEDIJIMA

Igor Kanižaj³²

Kada ste zadnji put pročitali u medijima neki tekst o djeci čiji su roditelji u zatvoru? Jeste li uopće znali da u Hrvatskoj postoje takva djeca? Jeste li ikada razmišljali o tome kako im mediji svojim izvještavanjem mogu pomoći ili odmoći? Jeste li ikada razmislili o tome da upravo vi svojim medijskim ponašanjem također utječete na opću sliku u našem društvu o njima?

Prije 12 godina u Hrvatskoj je objavljen zbornik *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru*. Tada smo prvi put iz multidisciplinarnih perspektiva progovorili o brojnim izazovima i problemima koji se odnose na djecu čiji su roditelji u zatvoru. Otvoreno smo istaknuli i izazove s kojima se susrećemo u medijima i jasno ukazali

na glavne karakteristike medijskog stigmatiziranja djece. Dok smo u međuvremenu vidjeli brojne dobre i loše primjere medijske prakse, i dalje ne vidimo velik pomak u medijskoj prezentaciji prava djece čiji su roditelji u zatvoru, kao i u nastojanju medijskih djelatnika da senzibilizacijom potaknu donositelje i provoditelje politika na sveobuhvatan i sustavan pristup.

U međuvremenu teme iz crne kronike postale su najčitanije na portalima glavnih novinskih izdanja, a i svi mi postali smo aktivni komentatori na društvenim mrežama, premda nismo napravili velik iskorak u trajnoj edukaciji medijskih djelatnika za izvještavanje o ovoj važnoj društvenoj temi. Zbog toga u medijskom izvještavanju i dalje vidimo prisutnost tragičnih zločina koji uzimaju velik medijski prostor, ali nakon snažnog i intenzivnog izvještavanja vrlo brzo nestaju s naslovnica, dok sustavni i strukturalni problemi ostaju.

U vrijeme kada se gotovo sve može doznati u svega nekoliko sekundi mrežne pretrage, mnogo je teže sačuvati privatnost djece koja su pod svjetla medijskih reflektora došla zbog propusta, pogrešaka i loših djela svojih roditelja. Svašta bismo mogli pomisliti o detaljima zločina koje su počinili roditelji, neki od njih možda i prema svojoj djeci. No, osim zgražanja, često iz perspektive publike ne činimo ništa drugo.

³² Izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Odsjek za novinarstvo i medijsku produkciju, potpredsjednik Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu.

Naše društvo i dalje je sklono olako osuđivati medije, medijske djelatnike, novinare, urednike, iako smo upravo mi ti koji sukreiramo medijski prostor, sve češće upravo svojim objavama i ponašanjem u svijetu društvenih medija. Možda lakše nego ikada prije, danas možemo doći vrlo blizu počinitelja i žrtve, upoznati njihov život, obojiti okolnosti nekog tragičnog događaja, pokušati prepoznati sve okolnosti...

Ali rijetko razmišljamo o tome kako pomoći djeci koja su privremeno ili trajno ostala bez svojih roditelja. Ne tražimo način kako im biti oslonac i ne trudimo se dovoljno racionalno razdvojiti zlo djelo od same osobe, čak i kada o tome izvještavamo kao novinari i medijski djelatnici. A mediji nam u međuvremenu, emocionalnim i personaliziranim pristupom nude sve detalje, slike iz privatnog albuma, svjedočanstva susjeda, prijatelja i rodbine... Pristajući na takav pristup i sami postajemo akteri medijskog svijeta, u kojem se rijetko odlučujemo na aktivan pristup, s ciljem da nekome pomognemo u tome da se lakše suoči s izazovima nakon obiteljskih tragedija.

Prisjetimo se, uostalom, nekih od medijski najpoznatijih tragičnih događaja zadnjih nekoliko godina, u kojima su teško stradala djeca, a za koje smo vrlo brzo doznali da su upravo bližnji bili počinitelji. Iz dana u dan intenzivno smo pratili svaki detalj, promjenu, pomak u istrazi, informacije koje smo u međuvremenu dobili. No, što je npr. s onom djecom o čijim se bližnjima izvještava kao kriminalcima? Koliko daleko smijemo ići kao novinari i medijski djelatnici i što možemo napraviti da zajedno sačuvamo dostojanstvo te djece, koja osim što su ostala sama, nerijetko posve očekivano strahuju od toga da ih bilo tko počne promatrati na drugi način, zbog nečega na što sami ni na koji način nisu mogli utjecati?³³

³³ Zaštita djece u medijima regulirana je člankom 16. Zakona o medijima (Narodne novine br. 59/04, 84/11 i 81/13), te Zakonom o elektroničkim medijima (Narodne novine 111/21), naročito člankom 24. (op. ur.).

Mi stvaramo medije

Tek će manji broj nas gledatelja, čitatelja i slušatelja imati mogućnost uživo susresti dijete čiji su roditelji u zatvoru i upoznati njegovu sudbinu. Uloga medija u takvom je okruženju od velike važnosti i urednici i novinari moraju na poseban način nastojati sačuvati dostojanstvo ove djece. U ukupnom broju objavljenih medijskih priloga o ovoj će se temi u pravilu tek ponekad izvještavati, a važno je da upravo u tim trenucima posebnu pažnju posvete zaštiti privatnosti djece. Kao što smo vidjeli u brojnim primjerima izvještavanja o djeci, postoji mnogo načina kako se posredno može razotkriti identitet. Iako možda nije navedeno ime i prezime djeteta ili ulica gdje živi, poznamo brojne primjere u kojima je nepromišljenim objavama i npr. otkrivanjem škole u koje ide dijete napravljen velik propust.

Digitalni trag

Čak i nakon rehabilitacije roditelja digitalni trag medijskog izvještavanja utječe na budućnost takve djece. Zamislimo npr. konkretnu životnu situaciju, u kojoj dijete roditelja koji je u zatvoru preda molbu za posao. Poslodavac jednostavnim pretragom imena i prezimena na internetu pronađe kako je riječ o djetetu osobe koja je bila osuđena na npr. kaznu zatvora zbog pronevjere. No, već i izvještaji koji opisuju osnovanu sumnju u počinjenje nekog kaznenog djela mogu ostaviti velik trag u životima djece takvih roditelja. To je vjerojatno najveća razlika u odnosu na vrijeme kada svi ti podaci nisu bili dostupni javnosti, kao što je to danas moguće. Digitalni trag u ovom slučaju ne stvaraju sami korisnici, već javne institucije i mediji kao oni koji izvještavaju o nekim procesima.

Dakle, mnogo se toga mijenja u našem društvu i u

medijima iz godine u godinu. Danas vidimo kako i svatko od nas svjedoči svojim primjerom – svojim medijskim ponašanjem i konzumiranjem medijskog sadržaja – o tome što je primjereno, a što neprimjereno ponašanje. Ne možemo, dakle, kritizirati razotkrivanje identiteta djeteta, a pritom na mrežnim portalima medija upravo tog trenutka kliknuti na tekst u kojem se neprimjereno piše o djetetu čiji su roditelji u zatvoru. Dok se možda čudimo uredničkoj opremi teksta koji progovara o sudbini nekoga djeteta, u isto vrijeme na profilima svojih društvenih mreža „lajkamo“ i dijelimo neprimjerene statuse u kojima se opisuje nečija životna okolnost.

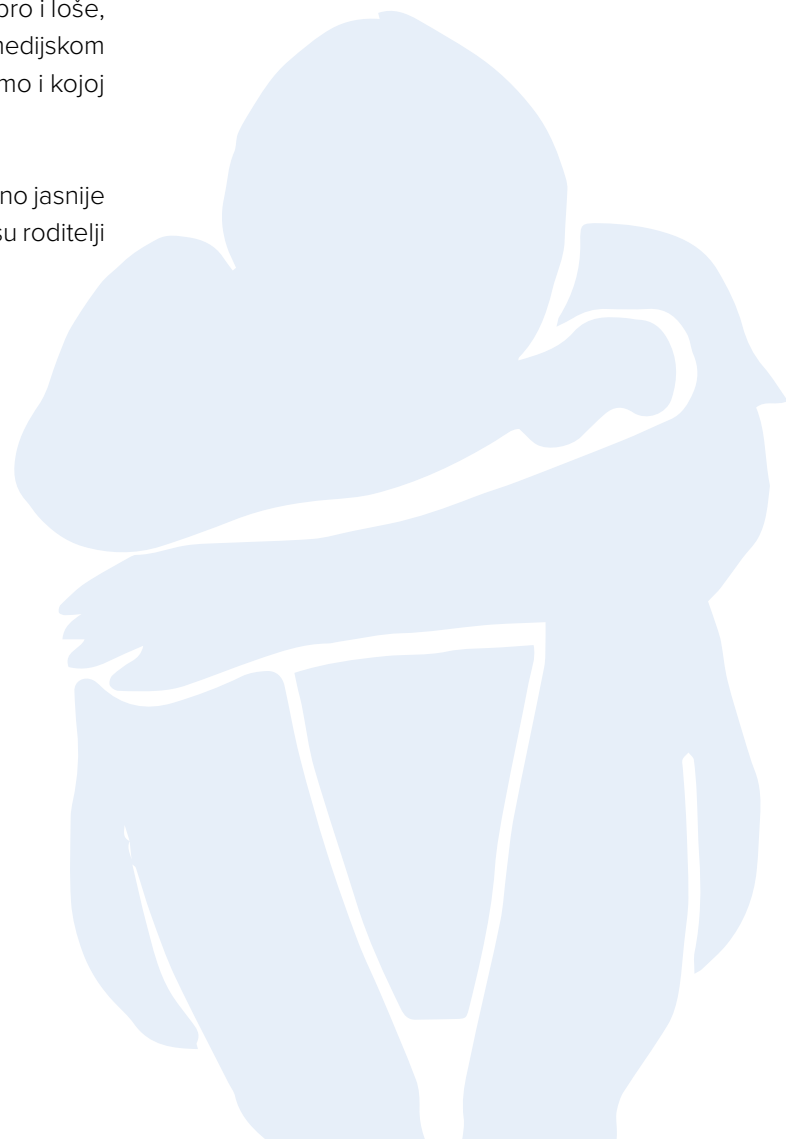
Mediji više nisu jedini kreatori našeg medijskog okruženja. Svatko od nas može svojim ponašanjem i kretanjem kroz medijski prostor činiti dobro i loše, možda više nego ikada – svaki naš korak u medijskom okolišu postaje dio ukupne slike koju vidimo i kojoj smo izloženi.

Upravo su to prostori u kojima možemo puno jasnije i snažnije progovarati o pravima djece čiji su roditelji u zatvoru.

Idemo korak dalje

Dok budnim okom pratimo kako će mediji promijeniti svoj pristup i pokazati više suosjećanja djeci čiji su roditelji u zatvoru i trajno otvarati teme o kojima ovisi njihova budućnost, stvorimo zajedno ozračje u kojemu će svatko od nas postati svjestan svoje odgovornosti u javnoj komunikaciji, bez obzira na to što nam ponekad možda ni sami dužnosnici ni političari nisu dobar primjer.

Naša je dužnost sačuvati dostojanstvo svakoga djeteta u medijima, a posebno one djece koja iz bilo kojega razloga ne mogu biti sa svojim roditeljima.

3 IZA REŠETAKA

Oblici stručne podrške
roditeljima i djeci u
zatvorskom sustavu

Razvoj svjesnosti o dobrobiti i potrebama djece čiji su roditelji u zatvoru prikazat ćemo objedinjeno, navodeći tek neke aktivnosti za pojedini zatvor. Sve to, na osnovi izvješća o programima, aktivnostima i intervencijama u prostor, resurse i organizaciju iz triju kaznenih institucija: Kaznionice u Lepoglavi – najvećeg zatvora u Hrvatskoj, Kaznionice u Požegi – jedinog ženskog zatvora i Zatvora u Zagrebu (u javnosti poznatog kao Remetinec), koji je istražni zatvor i zatvor za izvršavanje kazne.

U ovom poglavlju također objavljujemo razgovore s tri službenice tretmana, zapise o razgovorima s umirovljenom psihologinjom iz Požege, svećenikom koji služi misu u Remetincu, s bivšim zatvorskim upraviteljem, te svjedočanstvo nekadašnjeg zatvorskog djelatnika o davnom slučaju iz okolice Lepoglave.

Prva namjera bila nam je posjetiti nekoliko zatvora i kaznionica, za što smo dobili dozvolu Ministarstva pravosuđa i uprave, no pandemija korone nas je u tome spriječila. Čekali smo na te susrete gotovo dvije godine, a onda morali odustati. Zato neizmjerljivo zahvaljujemo Kseniji Vuković, Dragani Vasović i Sanji Sladić, stručnjakinjama s kojima smo, zbog izvanrednih okolnosti, mogli kontaktirati isključivo telefonski i putem e-maila. Upravo zahvaljujući njima i njihovim dodatnim naporima uspjeli smo realizirati sva planirana poglavlja ove knjige.

JAČANJE SVJESNOSTI O PRAVIMA DJECE ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

**Prema izvješćima iz Kaznionice u Lepoglavi,
Kaznionice u Požegi i Zatvora u Zagrebu³⁴**

Nakon prvih uvida u nedostatak brige o djeci zatvorenika i zatvorenica u hrvatskim zatvorima i nakon spoznaja o praksama u europskim zemljama, Ured pravobraniteljice za djecu je 2006. počeo snažno zagovarati i preporučivati aktivnosti podrške djeci čiji su roditelji u zatvoru, nužnost humaniziranja prostora za posjete i osmišljavanja sadržaja za održavanje ili stvaranje povezanosti djeteta i roditelja za vrijeme izdržavanja kazne zatvora.

U izvješću Zatvora u Zagrebu naglašava se da se od 2006. grade i poboljšavaju uvjeti posjeta, kontakti i održavanje odnosa djece i njihovih roditelja, kao i uključenost i prisutnost organizacija civilnog društva i različitih institucija i ustanova. Posjeti djece su se prije toga održavali u odvojenom prostoru, ali sa staklenom pregradom bez mogućnost fizičkog kontakta između zatvorenika i djeteta. Drugi prostori su bili minimalno prilagođeni i opremljeni za posjete djece. U Kaznionici u Požegi se svakodnevnim radom službenica i službenika za tretman i ostalih službenika koji su u kontaktu sa zatvorenicama,

one potiču na što češće i kvalitetnije kontakte s djecom, putem telefona, pisama i posjetima. Pri tome se nastoje osigurati preduvjeti za unapređenje obiteljskih odnosa, ublažavanje negativnih posljedica odvojenosti od majke i za unapređenje emocionalnih odnosa zatvorenica i njihove djece. Kaznionica u Lepoglavi izvještava o različitim aktivnostima, suradnji s organizacijama civilnog društva, o edukacijama za službenike tretmana i službenike sigurnosti, posebno o smislenim i ciljanim intervencijama u prostor, atmosferu i organizaciju rada usmjerenu djeci i njihovim pravima.

Zatvorenicama i zatvorenicama omogućava se stjecanje znanja o uspješnom roditeljstvu na razne načine, radionicama, individualnim razgovorom i savjetovanjem iz područja odgovornog roditeljstva, te im se daje podrška u podizanju svijesti i pružanju pomoći u njihovoj roditeljskoj ulozi. Pri aktivnostima usmjerenima prema djeci zatvorenica i zatvorenika, djelatnici se rukovode i preporukom Vijeća Europe o djeci roditelja zatvorenika iz 2018. godine.

³⁴ Priredila M. G. Š., na osnovi izvješća i podataka koje potpisuju upravitelji triju kaznenih institucija: Zvonimir Leopoldović, Dražen Posavec i Slaven Funda. Za sve tri kaznene institucije koristimo i riječ zatvor.

Programi roditeljstva i osvještavanja roditeljske uloge

Stručnjaci u zatvorima odavno su opazili da odvojenost zatvorenika od obitelji, osobito od djece, utječe na ponašanje zatvorenika tijekom izdržavanja kazne tako da jača njihov stres, sklonost recidivu, neprihvatljivim ponašanjima te smanjuju kapacitiranost za prihvaćanje kazne. Zbog toga se, osim poticanja susreta s djecom i opremanja prostora za posjete i druženja s djecom, nastoji posebnim programima jačati roditeljske resurse zatvorenika.

Tijekom 2010. godine počela je suradnja Ministarstva pravosuđa i Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti u provedbi programa „Odgovorno roditeljstvo“, prvo pilot-projektom, zatim se evaluirani program počeo provoditi za zatvorenice i zatvorenike u kaznionicama i zatvorima, ali i za bračne partnere zatvorenika u mjesno nadležnim obiteljskim centrima. Program su provodili stručnjaci obiteljskih centara u suradnji sa službenicima tretmana kroz osam radionica, a voditeljica radionice bila je psihologinja, vanjska suradnica obiteljskog centra. Svrha programa „Odgovorno roditeljstvo“ bila je unaprijediti i ojačati potporu obitelji, osigurati preduvjete za unapređenje obiteljskih odnosa i stvaranje pozitivne obiteljske atmosfere, naglasiti i održati roditeljsku ulogu osoba na izdržavanju kazne zatvora, ublažiti negativne posljedice izdvojenosti roditelja iz obitelji te osigurati preduvjete za unapređenje socijalnih i emocionalnih odnosa zatvorenika i članova njihovih obitelji. Ovakvo osnaživanje obitelji važno je za rast i razvoj djece u poticajnom obiteljskom ozračju, za očuvanje roditeljske uloge i veza između roditelja u zatvoru i njegove obitelji i za pripremu za poslijepenalni prihvat zatvorenika roditelja u obitelj po izdržanoj kazni.

Nakon povlačenja djelatnika obiteljskih centara iz programa, zbog tadašnje reorganizacije sustava socijalne skrbi, a na inzistiranje pravobraniteljice za

djecu da se ovaj vrijedni roditeljski program nastavi provoditi, tijekom 2013. i 2014. godine Uprava za zatvorski sustav počela je samostalno provoditi novi edukativno-razvojni program „Zatvorenik kao roditelj“. Provodili su ga isključivo djelatnici zatvorskoga sustava, voditeljski par koji čine službenik tretmana i službenik osiguranja kaznionice ili zatvora. Ovaj program nastao je kao težnja da se roditelje koji su u zatvoru potakne na aktivno, pozitivno i odgovorno roditeljstvo, ono koje je u najboljem interesu djeteta, te da im se pruži potrebna pomoć i podrška u iznimno teškoj situaciji u kojoj se nalaze kada su na izdržavanju kazne i odvojeni od svoje djece. Program se kontinuirano provodi i danas kroz 14 edukativnih i iskustvenih radionica, u skupinama od 8 do 12 zatvorenica, jednom tjedno u trajanju od 60-90 minuta, u heterogenoj grupi zatvorenica ili zatvorenika koji su počinili razna kaznena djela – osim kaznenog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. Tijekom provođenja ovog programa provoditelji su prolazili supervizijske sastanke za unapređivanje njihova rada i praćenja programa.

Provode se i drugi programi vezani uz roditeljstvo. Programi udruge Roda su od 2015. postali zaštitni znak kvalitete nastojanja održavanja veze između djeteta i roditelja u zatvoru. Udruga za kreativni socijalni rad od 2019. provodi u Lepoglavi projekte „Taata“³⁵ i „Klub očeva“ za poticajno roditeljstvo za očeve u zatvoru, u okviru kojega se doniraju knjige za zatvorenike, te se organizira besplatni prijevoz djece i članova obitelji i pratnja za posjet očevima. Ovaj program ne mogu pohađati zatvorenici počinitelji kaznenih djela na štetu djece. U Zatvoru u Zagrebu se tijekom 2018. provodio program jačanja roditeljskih kompetencija: Psihosocijalna podrška zatvorenicima-roditeljima, njihovim partnerima/partnericama i djeci. Za jačanje roditeljske uloge objavljuju se i kaznionički listovi – *Lepoglavski vjesnik* i *Labirint* iz Kaznionice u Požegi, u kojima većinu priloga izrađuju zatvorenici i zatvorenice.

³⁵ Naziv projekta „Taata“ nastao je po uzoru na način kako malo dijete izgovara riječ tata.

TREBA LI REĆI DJETETU DA SE RODITELJ NALAZI U ZATVORU?

Istina je za dijete često puta lakša od onoga što ono zamišlja ne znajući istinu.

Neistina je loša za dijete jer:

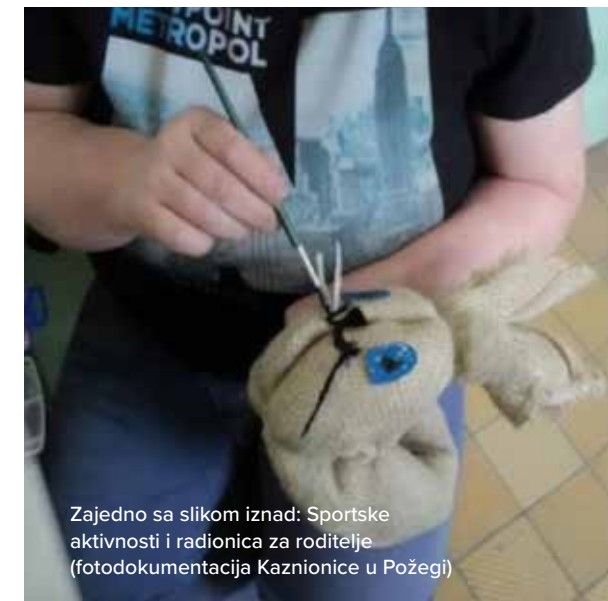
- Razvija nepovjerenje u roditelja, a posebice u osobu koja je priču izmislika.
- Umjesto da štiti dijete, ona ga može još više povrijediti.
- Izaziva strah od škole, bolnice, vojske i drugih mjesta gdje su mama ili tata "otputovali".
- Šalje djetetu poruku da se istine, tj. roditelja u zatvoru, treba sramiti te da drugima treba lagati o svojoj obitelji.
- Jednom kada dijete spozna istinu, osjeća se prevareno, isključeno, izolirano i nepoštovano ako je nije čulo od bliske osobe.
- Prevelik je teret za dijete.

Kako reći istinu?

- Istina ne treba sadržavati sve detalje kaznenog djela, no važno je da je točna.
- Važno je da dijete čuje istinu i odgovore od obitelji, ponajprije od roditelja koji je na izdržavanju kazne.
- Važno je da dijete čuje ispriku roditelja zbog toga što je počinio.
- Kada se djetetu govori istina o tome da je roditelj na izdržavanju kazne, na sva njegova pitanja potrebno je odgovoriti jednostavno i iskreno.
- Potrebno je prilagoditi odgovor dobi djeteta i izbjegavati apstraktne rečenice. Manja djeca (do puberteta) ne trebaju jako detaljna objašnjenja, a ukoliko ih trebaju, ne brinite – pitat će vas! Starija djeca žele više detalja i imaju više pitanja.
- Uvažite postojanje djetetove znatiželje, ali vodite računa da ga ne opteretite detaljima koji bi produbili njegov strah i nesigurnost.
- Izuzetno je važno ne davati djetetu lažna obećanja jer ako se obećanje ne ostvari, dijete može pretrpjeti veliko razočaranje što može imati posljedice na odnos roditelja s djetetom.
- Važno je da dijete zna da ga roditelj voli.

Ovakva dvojba može biti posljedica srama roditelja koji se nalazi u zatvoru ili roditeljeve potrebe da zaštiti dijete od neugodnih emocija (tuge, ljutnje, stida...) te da ih, u njegovu odrastanju, ne optereti činjenicama koje su često i odraslima teško prihvatljive. Prikrivanje istine ima dugoročne posljedice, a informacija će vjerojatno prije ili kasnije doći do djeteta.

Plakat Udruge RODA

SUDJELUJTE U SVAKODNEVICI SVOJEG DJETETA

* UKLJUČITE SE U ČITATELJSKI PROGRAM *

Čitanje naglas je poseban dar koji možete pokloniti svojem djetetu, čak i ako ste u zatvoru. Prijavite se za sudjelovanje u Čitateljskom programu i pročitajte priču svojem djetetu. **Djeca će primiti na poklon novu slikovnicu ili knjigu i CD s Vašom snimljenom pričom.**

Poštarina je plaćena, sudjelovanje u programu je besplatno. Osigurane su slikovnice i knjige za djecu svih uzrasta, od rođenja do 18 godina.

Ako ste zainteresirani za sudjelovanje, javite se svojem službeniku za tretman za više informacija.

Hrvatsko čitateljsko društvo i udruga Roda

Plakat za roditelje u zatvoru - poziv za uključivanje u čitateljski program udruge RODA

Humaniziranje prostora, susreti djece s roditeljima i sudjelovanje organizacija civilnog društva

U prosincu 2013. UNICEF je svim zatvorima donirao igračke i didaktičku opremu, za prostorije namijenjene za posjete djece. Djeca u zatvorima prilikom posjeta imaju mogućnost izložiti radove, koji su nastali za vrijeme posjeta majkama ili očevima, tijekom njihovog druženja. U Kaznionici u Lepoglavi su u vanjskom prostoru, ispred prostora za prijavu posjeta, postavljeni su tobogan, vrtuljak i ljuljačka, za djecu koja dolaze u posjet zatvorenicima.

Aktivnosti organizacija civilnog društva godinama su prisutne u zatvorima. No, usmjerenost dobrobiti i pravima djece čiji su roditelji na odsluženju kazne zatvora počinje intenzivno 2015. godine, kada udruga Roditelji u akciji RODA provodi projekte i programe o roditeljstvu, uključivanju zatvorenica u zajednicu nakon izlaska iz zatvora, financijskoj podršci za posjete i prijevoz djece, sudjelovanju u edukacijama, opremanju prostora za smisleno i poticajno zajedništvo roditelja i djece za vrijeme posjeta.

U Kaznionici u Lepoglavi kažu da se uključivanjem organizacija civilnog društva u poboljšanje uvjeta za održavanje povezanosti djeteta i roditelja, koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, postupno mijenjala i svjesnost o odvojenosti dječjih prava od prava zatvorenika.

Udruga RODA je od 2017. do 2019. provodila u Kaznionici u Požegi i Kaznionici u Lepoglavi projekt „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo iza rešetaka“. Osnovni cilj projekta bio je, u Požegi,

pružanje podrške trudnicama i majkama zatvorenicama u povezujućem roditeljstvu, jačanju njihovih roditeljskih kompetencija i osnaživanja u majčinskoj ulozi. Tijekom projekta financirano je uređenje kuhinje, dnevnog boravka Odjela za roditelje, prostora u kojem su trudnice ili majke koje su rodile za vrijeme izdržavanja kazne. Prostor je opremljen namještajem, opremom, priborom, pa zatvorenice mogu pripremati zdrave obroke za svoju djecu koja su s majkom na odjelu, što je u skladu s Europskim zatvorskim pravilima. Održane su edukativne radionice za zatvorenice s profesionalnim kuharom Davidom Skokom o pripremi jednostavnih i zdravih obroka za djecu od šest mjeseci do tri godine, a financirana su i putovanja djece u posjete majkama, te organizacija kazališno-glazbenih radionica u kojima su sudjelovale zatvorenice – majke i djeca. Za zatvorenike i zatvorenice udruga Roda pripremila je i brošuru „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo iza rešetaka“, za lakše razumijevanje kako njihov boravak na izdržavanju kazne utječe na dijete. Brošura je podijeljena i dostupna je u knjižnici Zatvora u Zagrebu te je pripremljena i elektronička verzija ove knjige u obliku power-point prezentacije.

U Lepoglavi i drugim zatvorima kompletno je uređen i opremljen prostor za dječje posjete, Udruga RODA je dostavila letke, plakate, brošure i priručnike za dodatni razvoj roditeljskih kompetencija. Zatvorenicama je ponuđena mogućnost sufinancirana putovanja djece u posjet ili nabave opreme i potrepština neophodnih za rast i razvoj djeteta iz sredstava Zaklade Hrvatska za djecu.

Udruga RODA i Hrvatsko čitateljsko društvo, uz financijsku podršku Ministarstva pravosuđa, od 2015. godine provodi „Čitateljski program za zatvorenike i djecu“ u zatvorskim ustanovama. Osigurane su knjige i slikovnice za djecu svih dobi, od rođenja do punoljetnosti. Program se provodi tako da zatvorenice izaberu slikovnicu ili knjigu, čitaju naglas, to se snima na CD koji se zatim s knjigom daje djetetu pri posjetu ili mu se šalje poštom za rođendan, neki

Soba za posjete djece roditeljima u Kaznionici u Lepoglavi – nekad...

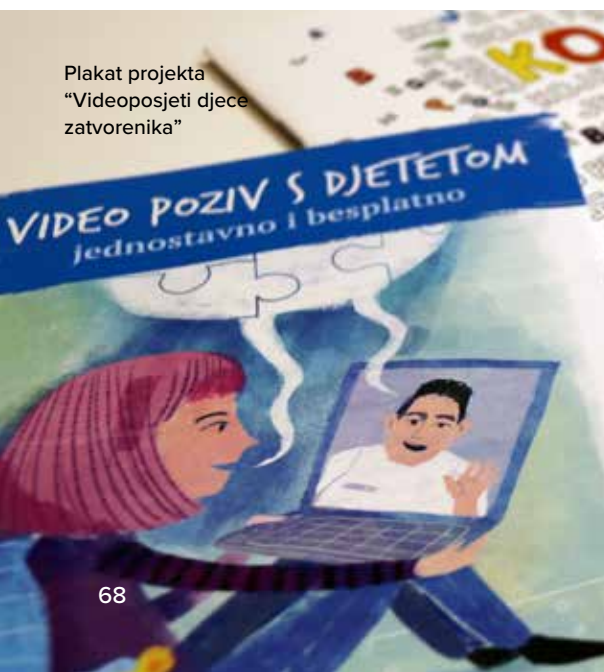

... i nakon uređenja i prilagodbe prostora djeći (Foto: Udruga RODA)

“Videosoba” u Kaznionici u Lepoglavi

(sve tri fotografije: Ured UNICEF-a za Hrvatsku)

Plakat projekta “Videoposjeti djece zatvorenika”

Dječji crtež u sobi za posjete

blagdan, uspjeh u školi ili bez posebnog povoda. Tako dijete ima mogućnost „biti uz mamu ili tatu“ i kada to fizički nije moguće. U okviru ovog projekta je tijekom 2017. provedena aktivnost „Pričopisalica“, što je rezultiralo „Putnicom“, interaktivnom slikovnicom, u čijem nastanku su sudjelovali i zatvorenici u fokus grupama, a udruga Roda je angažirala dizajnerice koje su grafički oblikovale slikovnicu.

UNICEF je Zatvoru u Zagrebu donirao 360 knjiga, radnih listića, likovnih mapa i slikovnica, koje su, od 2017. do 2019., roditelji uručili djeci prilikom posjeta ili su poslali poštom. Kaznionica u Lepoglavi je od UNICEF-a također zaprimila vrijednu donaciju knjiga i slikovnica iste namjene.

U Lepoglavi su 2017. kroz „Program razvijanja i jačanja roditeljskih vještina bivših zatvorenika“, Udruge za unapređenje kvalitete življenja LET, zatvorenici upoznati s aktivnostima udruge usmjerenima razvijanju i jačanju roditeljskih vještina bivših zatvorenika i poboljšanja obiteljskog funkcioniranja. Iste godine je u kaznionici u Lepoglavi predstavljen projekt „Uključeni roditelji“ udruge roditelja Korak po korak, a cilj projekta je da se roditelja zatvorenika upozna s oblicima podrške koju ima besplatno nakon izlaska s izdržavanja kazne zatvora, kako bi se olakšala njegova integracija u zajednicu i smanjio recidiv, te unaprijedili odnosi sa socijalnom mrežom.

Zatvori izvještavaju i o trodnevnoj radionici participativnog dizajna s devet zatvorenika, uz sudjelovanje 15 studenata i pet mentora sa Studija dizajna pri Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te službenice Odjela tretmana i predstavnice udruge Roda. Radionica je provedena u okviru programa „Rešetke nisu prepreke – razvoj društvenog poduzetništva“, i to u kaznionicama gdje su se osmišljavali upotrební predmeti koji će se proizvoditi u kaznionici i prodavati, a od dijela prihoda od prodaje financirali bi se troškovi putovanja djece u posjetu roditeljima.

Pilot-projekt „Videoposjeti djece zatvorenika“

Na osnovi Sporazuma UNICEF-a i Ministarstva pravosuđa o pružanju podrške zatvorskom sustavu radi zaštite i unapređenja prava djece zatvorenika od 2018. provodi se projekt „Videoposjeti djece zatvorenika“, a uz podršku provedbenog partnera Udruge RODA. Za provođenje programa osigurana je računalna oprema za uspostavu videoposjeta, s ciljem da se zatvorenicima omogući „posjet“ i umanjí trošak putovanja dolaska u posjetu. Videopozivi omogućavaju obostrani prijenos slike i zvuka, time pružaju bolje iskustvo komunikacije i jačaju doživljaj koji se može usporediti s posjetom, ali ju ne smiju zamijeniti. U vrijeme pandemije, ovaj projekt se pokazao iznimno korisnim i za djecu i za roditelje.

U Požegi je dopunjen i dnevni raspored aktivnosti tako da je dodana mogućnost videoposjeta dva puta mjesečno u trajanju do 20 minuta, uz posjete koje zatvorenice ostvaruju u tekućem mjesecu. Početak je za „posjetitelje“ bio tehnički zahtjevan jer je potrebno zadovoljiti određenu tehničku infrastrukturu (internet, računalo, laptop ili „pametni“ telefon i određenu razinu informatičke pismenosti). Zbog toga se videoposjet nije koristio često, to se promijenilo u ožujku 2020. kada su zbog pandemije koronavirusa zabranjeni posjeti te je ovo, uz telefonske razgovore i pisma, bio jedno vrijeme jedini način komunikacije roditelja s djecom. U Kaznionici u Lepoglavi dopunjen je Dnevni raspored aktivnosti za potrebe provođenja Pilot-projekta videoposjeta djece zatvorenika. S obzirom na specifičnost situacije kada je roditelj u istražnom zatvoru, važno je znati da su u Zatvoru u Zagrebu videoposjetima zatvorenika s njihovim obiteljima, osim za zatvorenike na izdržavanju kazne zatvora, obuhvaćeni i istražni zatvorenici koji žele ostvariti videoposjet.

Aktivnosti tijekom blagdana i važnih datuma i druge aktivnosti

U zatvorima se, osim redovitih posjeta, za zatvorenike tijekom tzv. dječjih posjeta organiziraju različite aktivnosti uz fašnik, Uskrs, Međunarodni dan obitelji, Svetog Nikolu i Božić. Kaznionica u Lepoglavi izvještava da se tada izrađuju maske, dijele krafne, izrađuju pisanice, djeci se daruju slatkiši, obitelji se fotografiraju, darivaju, izrađuju se različiti predmeti i ukrasi i zajedno stvaraju u edukativno-kreativnim radionicama, prikazuju se filmovi na temu obiteljskih odnosa, omogućava se dodatno telefoniranje. U sve to su uključeni službenici odjela tretmana, čime se dodatno naglašava važnost jačanja i očuvanje obiteljskih veza. U Požegi se obilježava Valentinovo, Dan žena, *Noć knjige* i *Dan plesa*, a sve kaznene institucije svake godine na neki način sudjeluju u europskoj kampanji za djecu čiji su roditelji u zatvoru, koja se obilježava u lipnju pod geslom „Zločin nije moj, ali kazna ipak jest“.

Za zaposlenike pravosudne policije i djelatnike Odjela tretmana održavaju se edukacije i senzibilizacija za podršku zatvoreniku i djetetu. U zatvorima se održavaju i glazbeno terapeutske radionice za zatvorenike i njihovu djecu te članove obitelji u pratnji, a u radionicama sudjeluju dramske pedagoginje, psihoterapeuti i studenti Studija socijalnog rada.

Projektom *Klub očeva* provode se obiteljske kreativne radionice Udruge za kreativni socijalni rad, namijenjene očevima, djeci i članovima obitelji, organizira se prijevoz, te se donira materijal i namještaj.

U Zatvoru u Zagrebu organizira se izrada plakata i crteža koji simboliziraju obitelj, u lipnju za vrijeme kampanje za djecu čiji su roditelji u zatvoru omogućavaju se češći i duži razgovori s djecom, neovisno o razini zatvorenikove uspješnosti u pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora. U Kaznionici u Lepoglavi i Kaznionici u Požegi, u tom su vremenu zatvorenicima i zatvorenicama roditeljima omogućeni češći i dulji telefonski razgovori s djecom.

► Kreativni radovi nastali u zatvorskim radionicama za roditelje (fotodokumentacija Kaznionice u Lepoglavi)

KAZNIONICA U LEPOGLAVI

„Tata, znam što si napravio!“

**Razgovor s Draganom Vasović, višom savjetnicom
za tretman³⁶**

Moje ranije radno iskustvo vezano je uz rad u SOS Dječjem selu gdje sam tri godine radila na radnom mjestu SOS tete u SOS Dječjem selu Lekenik i 12 godina kao odgajatelj u SOS Zajednici mladih Velika Gorica, u koju se smještaju djeca iz SOS Dječjeg sela za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja. Sjećam se da sam u nekoliko navrata s jednom SOS mamom vodila djecu u posjet majci zatvorenici Kaznionice u Požegi. Nikada neću zaboraviti dječja zapitkivanja dok smo se vozili: - Kada ćemo stići mami?, Teta Dada, za koliko minuta ću vidjeti mamu? Tu dječju nestrpljivost, uzbuđenje i sreću kada su ju vidjeli nikada neću zaboraviti. Njezinim suzama, kada ih je vidjela, i njihovoj sreći nije bilo kraja. Iako sam zazirala pomalo od „same ustanove“ i bojala se kako će djeca prihvatiti službeni pregled i kakav će biti prostor gdje će se odvijati razgovor – bila sam ugodno iznenađena. Tada ni sanjala nisam da ću jednog dana raditi u Kaznionici u Lepoglavi, a još manje da ću upoznati neke očeve djece koju sam odgajala i o kojima sam se za vrijeme odsutnosti SOS mame skrivila – ispričala nam je u dahu Dragana Vasović, viša savjetnica za tretman u Kaznionici u Lepoglavi.

Kako je počeo vaš rad u Kaznionici?

S obzirom na to da su u Kaznionici u Lepoglavi bili upoznati s mojim ranijim radnim iskustvom, predložili su mi da se uključim u njihove programe koji se bave roditeljstvom zatvorenika, pružanjem podrške zatvorenicama u njihovoj roditeljskoj ulozi, što sam oduševljeno prihvatila. Tako sam od 2014. voditeljica Edukacijsko-razvojnog programa „Zatvorenik kao roditelj“, koji je do danas pohađalo 70-ak zatvorenika.

Na tim sam radionicama dobro upoznala probleme s kojima se zatvorenici susreću u svojoj roditeljskoj ulozi. Zatvorenici očevi koji imaju dobru podršku supruge, svojih roditelja (koji im dovode djecu u posjete), šire obitelji – te djecu redovito viđaju i imaju dobar kontakt – mučilo to što ne mogu neograničeno telefonski kontaktirati djecu, kupiti kakvu igračku, poklon za dijete i dati mu prilikom posjeta, osim uobičajenog „slatkog paketa“. Također su komentirali da bi prostor za dječje posjete trebao biti uređeniji, da nema dovoljno bojica ili ima ali nisu našiljene, da se „izgube“ dijelovi društvenih igrica pa se ne mogu igrati s djecom, da se ne uklanjaju potrgane igračke i sl. Uglavnom su bili orijentirani na ono što „ne mogu“ raditi u ovom trenutku odvojenosti od djece, a ne na

ono što mogu. Prijedlog da nešto sami izrađuju za dijete – čestitke, maske, pisanice, prigodne vesele „magnetiće“, božićne ukrase i slično – odmah su prihvatili. Otad redovito održavamo prigodne kreativne radionice na kojima izrađuju poklone za djecu koje im predaju prilikom posjeta. Također smo dogovorili da ćemo redovito zajedno održavati igračke i osigurati potrošni materijal u prostoriji za dječje posjete – koji smo dobili od pravobraniteljice za djecu, udruga i drugih donatora – čim netko od zatvorenika očeva „detektira“ problem prilikom posjeta djeteta, te smo počeli i redovito šaljiti bojice, jer je zamjerka bila da bojica ima, ali nisu našiljene.

Zatvorenici koji nemaju kontakt s djecom ili je on površan, što zbog nerazriješenih odnosa sa suprugom/izvanbračnom partnericom, koje smatraju da je djeci bolje „bez njih“ (*Što će im otac kriminalac!?*), ili pak misle da ih zbog njihovih „grešaka“ djeca neće prihvatiti, trebaju kontinuiranu podršku i razgovor. Tijekom programa „Zatvorenik kao roditelj“ i prilikom savjetovanja često ih podsjećamo, jer mi se čini da zatvorenici očevi zaboravljaju, da se mnoga djeca pitaju „Zašto se tata ne javi?“, „Kako to da Markov tata dolazi za Božić iz Njemačke, a moj ne?“, „Kada će tata doći?“, „Voli li me?“, te ih ohrabrujemo da održavaju kontakt s djetetom, jer iz iskustva znam da „ma kakav otac/majka bio/bila i što napravio/napravila – on/ona je najbolja/najbolji tata/mama na svijetu“. To je moje iskustvo iz SOS Dječjeg sela – ističe naša sugovornica.

Zatvorenici su sada u dvostrukom lockdownu, kako to proživljavaju?

Čak jako dobro, iznad svih očekivanja. Uvelike je u tome pomogao Pilot-projekt „Videoposjeti“, koji se počeo provoditi krajem 2018. u Kaznionici u Lepoglavi, a koji je u početku bio namijenjen samo zatvorenicima očevima malodobne djece. Pojavom epidemije, UNICEF-ov program proširio se i na ostale zatvorenike. Zatvorenici su s tim jako zadovoljni, jer im je omogućen vizualni kontakt s

djecom, članovima obitelji u trajanju 20 minuta besplatno, dok telefonski kontakt plaćaju. Zatvorenici su puni dojmova i mnogo im znači kada mogu vidjeti koliko je dijete naraslo, kako mu je uređena soba, peticu iz domaće zadaće, poklone koje su dobili za rođendan, tortu koju je majka ispekla, novog kućnog ljubimca... Nerijetko te dojmove podjele i s nama. Naravno, sigurno ima zatvorenika koji ovu epidemiološku situaciju teško podnose, no ne dijele to ni s kim, proživljavaju to na svoj način.

Na koji im način pomažete?

Oni prate vijesti i boje se za svoju obitelj, često nama, savjetnicima za tretman kažu da je dijete u samoizolaciji jer je u razredu bio zaražen učenik, da im je član obitelji obolio i slično. Trudimo se naći koju minutu više za razgovor s njima, pa i kratko na hodniku, dok borave na svježem zraku i sl. Ako imaju neki veći problem vezano uz kontakt s djetetom, na primjer, majke često brane kontakt s ocem, mimo rješenja nadležnog suda, prijavljuju se za savjetovanje meni, socijalnom radniku ili psihologu Kaznionice. Redovito ih informiramo o programima koji se provode u Kaznionici i motiviramo ih da se uključe. Naravno, sve zatvorenike potičemo da prikupe potrebnu dokumentaciju i zatraže video posjete. Mnogima je to teško, jer smatraju da dodatnom *papirologijom* opterećuju obitelj, no ipak to na kraju učine.

Koji su oblici komunikacije s djecom i ostalim članovima obitelji?

Većina ih je u čestom, a neki i u svakodnevnom telefonskom kontaktu s mlađom djecom, a s ostalim članovima obitelji onoliko, koliko im dopuštaju preostale minute. Ako je za zatvorenika uspješnost provođenja programa izvršavanja kazne zatvora procijenjena razinom „ne zadovoljava“, zatvorenik ima 10 minuta tjedno telefonskog razgovora, za ocjenu „zadovoljava“ – 20 minuta tjedno, za „uspješan“ – 30 minuta, „naročito uspješan“ – 50 minuta.

Dio kompleksa Kaznionice u Lepoglavi (fotodokumentacija Pravobraniteljica za djecu)

Zajedno sa slikom desno: Detalji iz sobe za posjete djece u Kaznionici u Lepoglavi (Foto: Udruga RODA)

Mnogi zatvorenici frustrirani su činjenicom da mogu neograničeno razgovarati s odvjetnicima, dok im se kontakt s djecom i suprugom ograničava. Neki zatvorenici pišu pisma djetetu, šalju prigodne čestitke, u čemu ih stalno potičemo, crtaju djetetu omiljene animirane junake i na taj način nastoje održati kontakt s djetetom, kao i s obitelji. Posjete i videoposjete smatraju najvažnijim načinom održavanja kontakta s obitelji. Neki zatvorenici iskoristili su „Putnicu“, knjižicu udruge „Roda“ – koju nazivaju još i *Tatina knjižica* i *Djetetova knjižica* – kako bi bolje upoznali dijete, a i kako bi dijete steklo bolji uvid u to kako je tati sada kada nije s njim. Teme njihovih razgovora najčešće su vezane uz školu, prijatelje, školske probleme, treninge, odnosno za to kako dijete provodi slobodno vrijeme.

Nerijetko se dogodi da neki zatvorenici, koji misle da jako dobro poznaju svoje dijete, kada tijekom programa „Zatvorenik kao roditelj“ trebaju napisati u domaćoj zadaći – što dijete voli, a što ne voli, uz koga je najviše vezan, koja mu je najdraža boja, knjiga, pjesma, grupa i slično – shvate da mnogo toga o svojem djetetu, zapravo, ne znaju. Dok pojedinci na radionici ljutito komentiraju da su – da bi mogli riješiti domaću zadaću – morali „gnjaviti“ suprugu ili dijete o navedenom, drugi s dozom „srama“ kažu da nisu znali odgovoriti na pitanja, te su zvali dijete ili suprugu, pri čemu navode da se sami sebi čude da nikada nisu postavili takvo pitanje djetetu. Na radionici tada raspravljamo o tome – kako to da takve informacije o svom djetetu nisu znali i kako to da su ih do sada propustili pitati.

Zatvorenici često na grupi podjele neku anegdotu sa svojim djetetom, kao na primjer, kad im se dijete požali da ima puno domaće zadaće u školi. Tada mu kažu da i oni idu u školu i da i oni isto „imaju puno zadaće“, što zna biti jako smiješno oboma pa se iz toga rodi još jedna tema za razgovor. Ipak, čini se da im općenito nedostaje tema za razgovor s djecom.

Komuniciraju li zatvorenici roditelji lakše s mlađom ili sa starijom djecom?

Iz njihove perspektive lakše im je što je dijete mlađe, jer kako dijete raste postavlja sve više pitanja na koje zatvorenici nisu spremni odgovoriti, interes im se širi na vršnjake te nisu više tako zainteresirani za „duge razgovore s tatom“, već su posvećeni izlascima, igricama na kompjutoru. Tada ih podsjećamo na važnost njihovog kontakta s djetetom, bez obzira na prepreke, na to koliko je važno reći djetetu „volim te“, interesirati se što se s njim događa. U tome je puno pomogao čitateljski program udruge RODA, u kojem zatvorenik izabere priču, bajku ili neku knjigu za koju misli da će se svidjeti djetetu, čita je naglas, to se snimi, a dijete dobije i knjigu i CD bez ikakve oznake koja upućuje na Kaznionicu. Na početku snimke zatvorenik ili zatvorenica obično pita dijete kako je, kaže mu da ga puno voli, da mu nedostaje i da stalno misli na njega. Nakon što pročita priču, tata navodi zašto je izabrao baš tu bajku ili priču i podsjeća ga da mu mama/baka/brat/sestra može pustiti CD prije spavanja ili kad god mu tata nedostaje.

Znaju li djeca gdje su im očevi?

Većina djece zna gdje im se otac trenutno nalazi, no ima i onih koji nisu rekli djeci gdje su – jer smatraju da su „djeca mala i ne bi shvatila“, ili da „će im objasniti kada budu s njim“ ili su tako dogovorili s djetetovom majkom. Znaju se suočiti s problemom kada dijete na internetu dozna da je otac u zatvoru ili kada djetetu kažu da rade u inozemstvu ili su na brodu, a dijete im kaže da prijateljičin otac isto tako radi – pa ipak dođe kući za Božić.

Sjećam se da je jedan zatvorenik želio reći kćeri gdje se i zbog čega nalazi u zatvoru, no bivša supruga je to branila. On je suprugu upozoravao da će dijete doznati iz medija, te da će to biti još gore, a majka je smatrala da će istina povrijediti njihovu kćer. Susreti oca i kćeri počeli su se prvo odvijati videokontaktom,

Zajedno sa slikom dolje:
Predvorje prostora za posjete djece
(Foto: Udruga RODA)

tomu su prethodili razgovori s majkom djeteta i njezino savjetovanje u Udruzi za kreativni socijalni rad. Nešto kasnije uslijedio je i posjet uz podršku Udruge za kreativni socijalni rad koja je organizirala prijevoz do Kaznionice, a prilikom posjeta bila sam prisutna i ja, što je bilo važno majci djeteta s obzirom na to da je ona bila zabrinuta kako će posjet utjecati na kćer. Otac je tijekom posjeta kćeri predao knjigu i CD, zajedno su izrađivali i bojili „magnetiće“ koje je ranije na kreativnoj radionici on izradio od gipsa, što je oduševilo djevojčicu. Djevojčica je skakutala od sreće što joj je otac poklonio knjigu, jedva je čekala da je pročita. Mislim da se majčina „muka“ radi kćeri isplatila.

Isti zatvorenik mi je rekao da mu je, nakon desetog videosusreta, kći rekla: „Tata, znam što si napravio“, na što je on rekao: „Ok, želiš li razgovarati o tome?“, a ona je odgovorila: „Ne, reći ću ti ako ću htjeti“. Riječ je o zatvoreniku koji je prošao sve naše programe koji su se provodili u Kaznionici, koji želi raditi na sebi pa se i u ovoj situaciji, rekla bih, izvrsno snašao. Danas ima jako dobar odnos s kćeri, ona je sretna jer zna da ju otac voli, a sve zahvaljujući dobroj suradnji majke, Kaznionice (što znači mene) i kolegice iz Udruge za kreativni socijalni rad. Smatram da puno toga možemo učiniti za dijete ako se dobro povežemo.

Kako zatvorenici doživljavaju vaša nastojanja?

Neki zatvorenici uopće nisu vidjeli svoju djecu od kada su na izdržavanju kazne zatvora. Različiti su razlozi tomu. Nekada se radi o nerazriješenim odnosima s partnerima, nekada to ovisi o vrsti kaznenog djela, posebice ako je stradao član obitelji ili dijete nema tko dovesti u posjet, ili se radi o velikoj udaljenosti, ili je procijenjeno da bi susret s roditeljem mogao ugroziti djetetovu dobrobit.

Nakon očevo odlaska u zatvor djeca najčešće ostaju s majkom, a bake i djedovi „uskaču“. Kad je o odnosu sa suprugama ili partnericama riječ, zatvorenici se uglavnom brinu kako je supruzi

samoj s djecom, zabrinuti su ako je dijete bolesno, neki redovito svu svoju zaradu šalju kući kako bi pomogli supruzi, no ima i onih koji supruge dodatno opterećuju, stalno nešto trebaju te su orijentirani isključivo na sebe i svoje potrebe, a ne na potrebe djece. Na svu sreću, takvih zatvorenika je malo.

Ipak, čini mi se da tema „roditeljstva i djece“ motivira i zatvorenike koji nisu očevi odnosno nemaju malodobnu djecu. Tako, kada smo na kreativnim radionicama izrađivali ukrase za *dječju razgovornicu* – prostoriju u kojoj se odvijaju dječji posjeti, pozivala sam isključivo zatvorenike očeve za koje sam znala da su kreativci ili one koji su pokazivali interes za izradom ukrasa i uljepšavanjem prostora dječjih posjeta.

No, s vremenom su mi se mnogi zatvorenici žalili zašto i njih ne zovem na radionice, jer bi i oni pomogli u uređenju prostora – s obzirom na to da je to prostorija gdje se odvijaju susreti svih zatvorenika koje posjećuju malodobna djeca – nećaci, kumčad, djeca prijatelja i drugi – i oni žele tome pridonijeti. Znatno je broj zatvorenika koje posjećuje isključivo brat ili sestra s nećacima. Također me iznenadio velik broj zatvorenika ovisnika koji su se redovito odazivali na sudjelovanje u kreativnim radionicama, koje smo održavali u mjesecu borbe protiv ovisnosti, a koje su bile o temi roditeljstva.

Nerijetko su se javljali i zatvorenici koje nisu posjećivala malodobna djeca, ali su se informirali – kako mogu pridonijeti svojom kreativnošću drugima (*nekreativnim tatama*). Tako smo s vremenom počeli pozivati i ostale zatvorenike – djedove, ujake, stričeve – te smo udrugama koje su kod nas provodile kreativne radionice za zatvorenike sugerirali da one ne budu namijenjene isključivo očevima, već i široj obitelji, što su udruge spremno prihvatile. I odraslima u zatvoru i onima izvan zatvora, važno je da se „mali posjetitelji“ dobro osjećaju i zabavljaju kada ih posjećuju.

PRVE TRI SU NAJVAŽNIJE

Razgovor s Mirkom Bistromićem, dugogodišnjim upraviteljem zatvorskih ustanova³⁷

Pedagozi, psiholozi i pedijatri, kao i ostali stručnjaci koji se bave djecom, suglasni su da su prve tri godine u životu djeteta najznačajnije. To što se događa u toj najranijoj fazi djetetova života upisano je u njegov život zauvijek.

Možda je neobično kad ističem prve tri godine djetetova života, a razgovaramo o djeci čiji su roditelji u zatvoru – kaže mi to Mirko Bistromić iz Bednje, pravnik kriminalist i socijalni pedagog, umirovljeni djelatnik i upravitelj zatvorskih ustanova, koji je trideset godina proveo na upraviteljskim mjestima u nekoliko naših zatvora. Najduže je radio u Splitu, Rijeci i Lepoglavi, koja je i najbliža njegovoj kući. Upravo ta dva različita zanimanja neizbježna su u zatvorskom sustavu. Onaj pravni i onaj socijalni. Jedan bez drugoga ne može. Veliki je dobitak kad se ona nađu u jednoj osobi.

Zatvorska kazna mora biti pravedna, objektivna, individualna i kratka, ističe M. Bistromić. Što se tiče ovog posljednjeg, smatra da su predugačke kazne, osobito one dulje od 15 godina kontraproduktivne i pretvaraju čovjeka u robota, te nije čudno da se nakon dugog vremena kad iziđe iz zatvora on ne snalazi u vanjskom svijetu. U mnogo slučajeva ponovno će počinuti čak isto kazneno djelo.

Moj sugovornik govori to iz vlastitog iskustva rada u spomenutim zatvorima u kojima je, kako kaže proveo

30 radnih godina, što je sveukupno punih deset godina života, računajući 24 sata na dan. To je više i od mnogih zatvorenika.

Za to je vrijeme razgovarao s mnogim zatvorenicama, upoznao njihove obitelji, svjedočio brojnim ljudskim sudbinama. Uvjeren je da u svemu tome najviše stradavaju djeca, koja su ranjiva i kojoj je teško. Bez obzira na to što se o njima u posljednjih desetak godina vodi mnogo veća briga, boji se da mnoge posljedice takve životne situacije još nisu dovoljno prepoznate.

Moj sugovornik smatra da djeci treba govoriti istinu, ma kakva ona bila. Ali za to treba dijete dobro pripremiti, naći pravi trenutak, razmisliti tko će to djetetu i na koji način reći. Uz to, jako je važno voditi računa o starosti djeteta i njegovim osobinama. Neka će djeca prirodno odrastati uz činjenicu da je tata u zatvoru, posjećivati ga, dopisivati se s njim i očekivati njegov povratak kući. Neki će biti uvjereni da je tata negdje na radu izvan Hrvatske, a ima i onih koji će o tome doznati od prijatelja u razredu, rođaka ili susjeda.

Često sam promatrao njihove obiteljske susrete i mogu vam reći da su vrlo različiti. Neki za vrijeme posjeta plaču, neki viču, bračni partneri se pred djecom optužuju. Ima i onih koji vode one normalne obiteljske razgovore o školi, slobodnim aktivnostima i slično. Lijepi su trenutci kad zatvorenik dobije izlazak pa se prošee s obitelji, odu zajedno u slastičarnicu

ili u restoran na ručak, pa čak i na neki mali izlet, primjerice u Trakošćan i provedu uz jezero lijep nedjeljni dan, kao svaka druga obitelj.

Meni se sviđala ona odluka, da svi zatvorenici moraju raditi, jer ne samo da je to dobro djelovalo na njihovo i psihičko i fizičko zdravlja, nego su raspolagali s nešto novca koji su mogli utrošiti na djecu. Nije riječ samo o materijalnom, već djetetu mnogo znači da je cipele ili školsku torbu dobio od tate – govori naš sugovornik.

- Svaka je obitelj priča za sebe. Jedanput sam u splitskom zatvoru bio nazočan kad je majka toliko vikala na svog sina ovisnika, nisam mogao izdržati da nakon posjeta s njom ne razgovaram. Koliko je god bila uzbuđena, morao sam joj reći da takvim ponašanjem neće pomoći ni sebi ni sinu i uvjeriti ju da će ona uvijek biti njegova majka, a on njezin sin, ma što god se događalo. Razgovarali smo o obiteljskim odnosima, trebaju li roditelji i djeca biti prijatelji i o tome da će roditelj biti roditelj, a dijete – njegovo dijete, bez obzira na to što se u njihovim životima događalo. Zatim sam razgovarao sa sinom kako bih mu približio osjećaje koje ima njegova majka i kako, nažalost, ne zna kako se ponašati u ovoj situaciji

u kojoj je doznala da je on ovisnik, *diler* i da mora izdržavati zatvorsku kaznu. Ona je i dalje njegova majka i voli ga, kao što ga je voljela i prije. Majka me molila za ponovni posjet sinu i prije nego što je to bilo predviđeno. Kad su se sastali, oboje su plakali. Taj put čak i nisu razgovarali. Riječi su bile suviše. Još godinama sam, nakon njegovog izlaska iz zatvora, dobivao od njih čestitke za Božić. Čuo sam u međuvremenu da je sin dobro. Zasnovaio je obitelj, radi i ima dvoje djece. Inače, nemamo puno puta povratne informacije što je s našim bivšim zatvorenicima, ali smo jako sretni kad ih dobijemo. Naročito one dobre.

Neki očevi, susret sa suprugama i djecom shvaćaju sasvim olako i površno. Vidio sam situaciju kada su dvije obitelji, povezane kumstvom, došle zajedno k dvojici zatvorenika. Muškarci i žene su se dosita napričali, a djecu ostavili da gledaju televiziju. Znam da su to česte situacije i u standardnom obiteljskom životu, ali kad je jedan od roditelja u zatvoru, vrijede neka druga pravila. Roditelji su dužni dobro pripremiti dijete za posjet zatvoru. U tome im mogu pomoći socijalni djelatnici iz centara za socijalnu skrb, a mi u zatvoru pripremamo zatvorenike.

Ponavljam, prve tri godine u životu djeteta su najvažnije. U njih se upisuje kakav ćeš biti čovjek. I tu je uloga roditelja nezamjenjiva. To je i razlog što sada, kada sam u mirovini, gostujem u školama, knjižnicama, mjesnim zajednicama, gdje god me pozovu, i držim predavanja o roditeljstvu budućim ili mladim roditeljima. Želio bih im bar malo pomoći kako da budu bolji roditelji. Makar jedan od njih bio u zatvoru – zaključuje Mirko Bistović.

PIJESAK

Josip Podsečki³⁸

Stoljećima rijeka Bednja žubori prekrasnim krajolikom sjevernog dijela Hrvatskog zagorja, milujući zelena polja, vrbike i livade i oduvijek je bila žila-kucavica za stanovnike Bednje, Lepoglave, Ivanca i mnogih mjesta od izvorišta u mjestu Bednjica sve do ušća u Dravu kod Malog Bukovca, u Podravini. Svojim tokom u dužini od 133 km najdulja je hrvatska rijeka koja ima i izvorište i ušće u Republici Hrvatskoj. Ponekad nabuja tako da poplavi polja i livade uz njezin tok, a u ljetnim mjesecima ima niski vodostaj, tako da se može lako prijeći s jedne na drugu stranu. Bogata je raznovrsnom ribom, račićima, školjkom bezupkom tzv. riječnom dagnjom i drugim životinjskim i biljnim vrstama koje je čine živom i zanimljivom rijekom.

Oduvijek su ljudi koji žive uz rijeku u njoj napajali stoku, žene su prale rublje, močila se konoplja, lovili su ribu za prehranu, svako selo imalo je kupalište. Uz rijeku je uvijek bilo živo i veselo, naročito djeci.

Rijeka je svojim tokom činila sprudove i nanose šljunka i sitnijeg pijeska koji su ljudi koristili za izgradnju kuća i gospodarskih zgrada kao građevinski materijal. Gotovo sve kuće u tom kraju koje su građene do kraja 20. stoljeća, građene su pijeskom iz rijeke Bednje. To je bio materijal koji nije trebalo kupiti, već ga se moglo samo uzeti iz rijeke i upotrijebiti prema potrebi.

Tu mogućnost prepoznali su i majstori građevinari u Kaznionici u Lepoglavi, koja se nalazi uz sam

³⁸ Josip Podsečki, bivši je dugogodišnji zaposlenik u Kaznionici u Lepoglavi i predsjednik udruge bednjanskog govora.

tok rijeke Bednje. U kaznionici je uvijek postojala građevinska grupa, koju su uglavnom činili majstori osuđenici koji su, pod stručnim nadzorom inženjera civila, radili i gradili sve što je bilo potrebno za zatvorsku ustanovu. Osim toga, za samostanski kompleks u vrijeme pavlina, kao i za novu zatvorsku zgradu izgrađenu 1914., korišten je upravo pijesak iz obližnje rijeke.

U selu Rinkovec, gdje sam rođen, u blizini Kaznionice, svega dva kilometra od Lepoglave, vadio se pijesak za izgradnju stanova za djelatnike zatvora. Dobro se sjećam vremena kada su osuđenici, njih dvadesetak pod pratnjom stražara, dolazili svakog dana vaditi pijesak. Dolazili su pješke, rano ujutro, i to uglavnom kada je bio niski vodostaj – jedni su uzimali pijesak iz vode i stavljali na drvena nosila, a drugi su ih praznili. Bili su bosí, zavrnutih nogavica i djelovali su zadovoljno. Nama djeci, bili su ti osuđenici posebno zanimljivi i svaki smo se trenutak družili s njima.

Bili su to *slobodnjaci*. Točnije, osuđene osobe koje su svojim ponašanjem zaslužile da mogu ići na vanjska radilišta. Na njih je uvijek pazio jedan stražar i nikada nije zabilježen niti jedan pokušaj bijega.

Dok su osuđenici radili, stražar bi sjedio u hladu i motrio na njih. Stanovnici sela žalili su te ljude i

suosjećali s njima, a mi djeca znali smo im kradom donijeti pokoju litru vina tako da to stražar ne vidi. Prema govoru, moglo se zaključiti da su ti ljudi bili iz raznih krajeva ondašnje države. Danima su vadili pijesak koji su onda velikim lopatama tovarili na kamion. Radili su do 14 sati, potom bi se vraćali u kaznionicu.

Jednog slučaja se vrlo dobro sjećam, iako sam tada imao jedva 10 godina. Toga dana su u selo došle dvije curice s majkom i s nadom da bi možda mogle vidjeti svojeg tatu, da bi žena vidjela muža i porazgovarala s njim bar malo jer je nekako doznala da je u toj grupi osuđenika.

Djevojčice su se s nama igrale na livadici, a njihova majka je uz njivu s posijanim kukuruzom kriomice razgovarala s mužem. Curice su za naš bednjanski kraj imale pomalo čudna imena, jedna se zvala Višnja, a druga Melita i nisu govorile našim bednjanskim dijalektom, već tečnim književnim jezikom, što je nama seoskoj djeci bilo čudno i malo poznato. Djevojčice su u jednom času zagrlile oca, te su se uplakane polako udaljile poljskim putem prema željezničkoj postaji u Lepoglavi.

Stražar koji je pazio na *rešante* kako smo mi nazivali osuđenike, dobro je znao što se zbiva no prešutno je dopustio susret te male obitelji, iako to nije smio. Kasnije sam ga susretao radeći u kaznionici, no

nikada nismo razgovarali o tom događaju.

Iako Grad Lepoglava nosi stigmu *grad zatvor*, Lepoglava je prije svega grad kulture, grad prekrasne lepoglavske čipke, u njemu se nalazilo prvo sveučilište u ovom dijelu Europe u vrijeme “bijelih fratara” pavlina, te grad vrijednih i marljivih ljudi. Godine 1786. ukazom cara Josipa II. ukinut je pavlinski red, čime zamire sav kulturni i znanstveni rad u Lepoglavi, a pavlini su prognani iz grada. Samostanski kompleks ostaje napušten sve do 1854., kada je pretvoren u kaznionicu. Dakle, 170 godina mještani Lepoglave i okolnih mjesta susreću se s osuđenim osobama koje rade izvan kaznionice, pa danas nije nikakvo čudo ako vas na terasi restorana posluži osuđenik. Gotovo iz svakog sela u kaznionici radi po nekoliko mještana kao čuvari, službenici ili majstori. Tako sam i ja našao posao strojara u kaznionici, gdje sam ostao sve do umirovljenja. Bilo je zanimljivih doživljaja s osuđenima, a nastojali smo ostvarivati korektan odnos između nas civila i osuđenika.

Bili smo svjedoci raznih ljudskih sudbina. Ponekad smo ih nastojali utješiti i usmjeriti ih da ipak budu optimisti. Teško je bilo čuvaru koji je, za vrijeme posjeta, svjedočio mnogim emotivnim momentima između obitelji i osuđenika u okviru svojih radnih obveza i kućnog reda. Slučaj vađenja pijeska samo je jedan od mnogih.

KAZNIONICA U POŽEGI

Kako je to biti lišen slobode?

Razgovor sa Ksenijom Vuković, voditeljicom Odjela tretmana³⁹

Dolaskom na izvršavanje kazne, osuđenica postaje zatvorenica – jer zatvorenica je osoba kojoj je oduzeta sloboda... – započinje naša sugovornica Ksenija Vuković, voditeljica Odjela tretmana u Kaznionici u Požegi.

Možemo o tome razmišljati tako da gubi “samo” slobodu, ali i da gubi jako puno – slobodu. Većina ljudi „vani“ vjerojatno se nikada nije ozbiljnije pitala – kako je to biti osoba lišena slobode? A mi, koji s njima radimo i paralelno živimo u dva svijeta – koje dijeli veliki zid – iz poštovanja prema osobi lišenoj slobode, ali i iz poštovanja prema slobodi kao takvoj, nikada ne kažemo – „znamo kako Vam je...“. Nitko si ne priželjkuje to iskustvo. No, ono što svakodnevno pokušavamo shvatiti, razumjeti, vidjeti – kako je to u “njezinim cipelama”, njezinom svijetu, komunikacijom, i verbalnom i neverbalnom, jer ona je sredstvo kojim mi, koji se bavimo pomažućim profesijama, postičemo svrhu u svom poslu.

I istinski se trudimo da svakim susretom sa zatvorenicama budemo bliži uspostavljanju dobrog suradnog odnosa. Jer, on je osnova, polazište svega, za sve ono što zajedno radimo, a radimo puno toga. I ono

što nam je jako važno jest, da taj odnos postane i odnos povjerenja... I svi imamo svoju odgovornost. I mi i oni. I one se isprepliću. A svatko je odgovoran samo za svoje ponašanje – i to je jedna od važnih lekcija za sve one koji u drugima vide dežurnog krivca za sve svoje probleme i neuspjehe.

Svjesni smo da je život u kaznionici, na neki način imitacija onog vani, no istinski se trudimo da mu bude koliko je moguće sličniji. I bezbroj smo puta u tome uspjeli, pomislivši i rekavši pritom – „da nas ljudi izvana sada mogu vidjeti, ne bi vjerovali da je to prizor iz Kaznionice“.

Jer, ovdje su žene, a žene su – kako i struka kaže – sklone stvaranju pseudoobiteljskih odnosa.

Tu smo gdje jesmo, i okolnosti su takve kakve jesu, ali mi znamo, a i stalno učimo kako svojim ponašanjem pridonositi boljoj klimi, dobrim međusobnim odnosima, nositi se sa svojim emocionalnim stanjima i „dozvoliti“ si, svemu unatoč, biti vesele i zabavljati se...

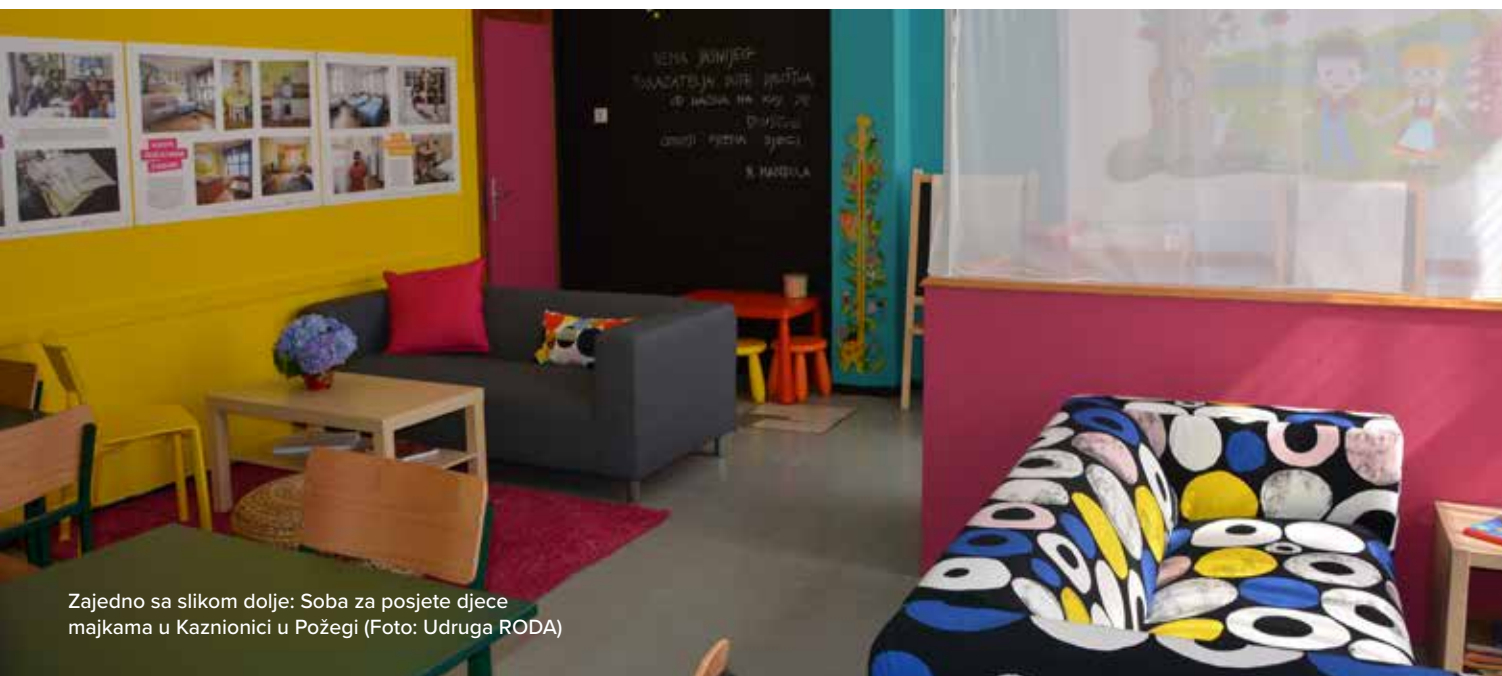
Kada je nastupio *lockdown* – mi koji smo vani, bili smo na pragu stjecanja novog životnog iskustva, a pogotovo oni među nama, koji su se našli u samoizolaciji,

Kaznionica u Požegi

Telefonska govornica u dvorištu kaznionice (fotodokumentacija Kaznionice u Požegi)

Zajedno sa slikom dolje: Soba za posjete djece majkama u Kaznionici u Požegi (Foto: Udruga RODA)

Radioničke aktivnosti zatvorenica (fotodokumentacija Kaznionice u Požegi)

ili bolje rečeno – kojima je određena samoizolacija, a time dijelom oduzet i komadić slobode! Iako sigurno na daleko blaži način nego kada postanete zatvorenicom, nitko to iskustvo ne opisuje ugodnim i pozitivnim, bez obzira je li bilo simptoma ili ne, i nitko si ga ne priželjkuje ponovo, dapače... Ako se sjetimo one narodne – da je „svako zlo za neko dobro“, onda je to dobro u iskustvu koje imamo, i koje nam može pomoći u boljem razumijevanju onih koji žive uz svakodnevna ograničenja slobode i ponašanja.

Zatvorenice su sada, zbog epidemije koronavirusa, još više zatvorene. Kako to utječe na njih?

Unatoč činjenici da je od početka 2020. godine korona situacija prisutna u našim životima, tako i životima zatvorenica, one se s tim jako dobro nose. Od početka su svjesne da su u ovim okolnostima čak i zaštićenije nego članovi njihovih obitelji koji su na slobodi. Ipak, jako su zabrinute za svoje roditelje, za djecu, imaju im potrebu stalno napominjati da se štite, čuvaju i da smanje izlaske što je više moguće. Zatvorenicama koje imaju odobrene pogodnosti je nešto teže, s obzirom na to da ih privremeno zbog epidemije ne mogu koristiti. Ne mogu se slobodno prošetati Požegom, niti otići kući na vikend, njima je ovo značajno teže podnijeti, ali i one su svjesne da su sve uvedene mjere za njihovo dobro i dobro njihovih bližnjih. Zabrane posjeta, također su „teže pale“ onima koje netko posjećuje, u odnosu na one koje nitko ne posjećuje.

Na koji način im dajete podršku?

Od samog početka lockdowna zatvorenicama su omogućene dodatne minute telefoniranja, kako bi mogle više razgovarati s članovima obitelji, omogućeni su im videoposjeti i s drugim članovima obitelji, ne samo s malodobnom djecom, kako je bilo prvotno zamišljeno pri pokretanju projekta, i to što je češće moguće. Ostvarena je suradnja s Gradskom knjižnicom u Požegi, tako da su im dostupne sve knjige koje ih zanimaju. Potiče ih se na kreativno izražavanje, te im

se redovito nabavlja sav materijal potreban za izradu različitih ukrasa, čestitki, predmeta, plakata i slično. Omogućene su im i dodatne slobodne aktivnosti – plesna radionica te književni klub, uz postojeće: sportsku sekciju, likovno-kreativnu sekciju, ručni rad, zbor, dramsku i novinarsku sekciju. Kaznionica je, također, nabavila i zvučnik, te se zatvorenicama u posebnim prigodama, poput proslave rođendana, blagdana ili praznika, organiziraju karaoke na odjelima. Stručnim tretmanskim radom, uz puno komunikacije kroz individualni i grupni savjetodavni rad, činimo sve kako bi zatvorenice u svoje slobodno vrijeme bile što više zaokupljene različitim aktivnostima i što manje osjetile poteškoće zbog aktualne epidemiološke situacije.

Djeca i članovi obitelji trenutno uglavnom komuniciraju sa zatvorenicama putem pisama, telefonskih razgovora i videoposjeta – ako nisu omogućeni posjeti uživo. Teme koje prevladavaju u tim komunikacijama su: svakodnevni život, škola, planovi za budućnost, stanje u obitelji i slično. Neke zatvorenice su posebno kreativne i nastoje što bolje održati kontakt s djecom, pa im svaki tjedan postavljaju zadatke za zadaću, te ih pošalju u pismu i onda ih za vikend telefonski zajedno komentiraju. Znaju nacrtati i različite crteže, pa zamole dijete da ih oboji i pošalje natrag. Trude se osmisliti različite načine na koje bi bile što prisutnije u djetetovom životu.

Zatvorenice najviše podrške dobivaju od članova obitelji. A one zatvorenice koje nemaju nikoga u „vanjskom svijetu“, dobivaju podršku od drugih zatvorenica i službenika. S obzirom na količinu vremena koje službenici provode sa zatvorenicama, nije neobično da se neke od njih više vežu za pojedine službenike i u njima traže i dobivaju potporu, koju ne mogu dobiti od drugih.

Kako je organiziran život u Kaznionici u vrijeme epidemije?

U ovoj situaciji svi smo se ponašali kao odrasle odgovorne osobe. Nije bilo nikakvih problema oko

prihvaćanja epidemioloških mjera, jer su zatvorenice o svemu bile i jesu informirane. Svjesne, da na neke okolnosti ne možemo utjecati, kao i da ima puno onih na koje možemo, u želji da nam cijela ova priča prolazi u što pozitivnijem ozračju, dali smo se u planiranje, a zatim i realizaciju raznih aktivnosti. Od početka *COVID situacije*, na svim oglasnim pločama po odjelima, postavljeni su sadržaji koji su nam s obzirom na aktualnu situaciju važni, a i oni koji se prvenstveno odnose na preventivne mjere zaštite od koronavirusa.

Važno je napomenuti da su sve osobe lišene slobode, koje se nalaze u našem kaznenom tijelu dobile i dobivaju sve potrebne informacije i upute, od službenih osoba Kaznionice, koje i nadziru njihovo provođenje. Isto tako, svakodnevno se informiraju putem medija, kao i ostali građani. Specifičnost naše kaznionice jest, da se uz službenike Odjela osiguranja, na svakom odjelu za zatvorenice i zatvorenike nalaze i uredi savjetnika za tretman, koji su tijekom svog radnog vremena u stalnom neposrednom kontaktu i komunikaciji s njima. Rad savjetnika za tretman organiziran je tako da svaki od njih dva dana u tjednu, a po potrebi i više, radi i u poslijepodnevnoj smjeni, od 11 do 19 sati. Dakle, tjednim rasporedom, svakoga dana od 7 do 19 sati sa zatvorenicama su savjetnici, uz službenike Odjela osiguranja, čiji je rad organiziran 24 sata. Medicinske sestre su također raspoređene u smjenski rad, te su naše ambulante otvorene tijekom cijelog radnog dana. Liječnica redovito ordinira u ambulanti, a u slučaju potrebe, za telefonske kontakte dostupna je 24 sata. Većina zatvorenica je radno angažirana, a tijekom radnog vremena uz njih su cijelo vrijeme strukovni učitelji.

Dakle, savjetnici za tretman, uz svakodnevni individualni i povremeni grupni tretmanski rad, u suradnji sa zatvorenicama na odjelima – zatvoreni, poluotvoreni i otvoreni – planiraju tjedne, odnosno mjesečne aktivnosti organiziranog provođenja slobodnog vremena, te prate i sudjeluju u njihovoj realizaciji. Tako radimo i inače, no svi zajedno smo se pojačano

angažirali upravo kroz ovo novonastalo vrijeme, kako bismo prevenirali negativne posljedice u najvećoj mogućoj mjeri.

Je li lakša komunikacija s mlađom ili starijom djecom, ili to ovisi o nekim drugim faktorima?

Ovisi o brojnim drugim faktorima, najčešće o tome kakav su odnos imali ranije, na slobodi. Dakle, tu je bitna kvaliteta obiteljskih odnosa, kao i partnerskih. Ako je odnos bio dobar i podržavajući, takav se nastavlja i pri izdržavanju kazne zatvora i obrnuto. To je, naravno, u slučajevima kada osobe koje se aktualno skrbe za djecu, ne sprečavaju kontakte. Od dolaska u Kaznionicu, zatvorenice potičemo na održavanje odnosa s članovima obitelji, a pružamo im i stručnu podršku i pomoć u nalaženju načina za poboljšanje kvalitete tih odnosa, ili za njihovo ponovnom uspostavljanje, ako su bili narušeni.

Koliko djeca znaju gdje su im majke i zašto su tamo?

Gotovo sva djeca znaju gdje im se majke nalaze, nažalost, manji je broj onih kojima je ovo prvi boravak na izdržavanju kazne zatvora. Manji broj djece to ne zna, jer tako želi zatvorenica, ili član obitelji koji se skrbi o djetetu. Toj djeci je većinom rečeno da su majke otišle raditi u inozemstvo. No, iz iskustva znamo da je i ta neistina kratkog vijeka, jer djeca najčešće istinu doznaju od drugih članova obitelji ili okoline. O tome se puno s njima razgovara, a među ostalim, to je jedna od tema radionice edukativno-razvojnog programa „Zatvorenik kao roditelj“, u koji uključujemo zatvorenice koje imaju malodobnu djecu.

Ima li situacija u kojim neke zatvorenice uopće nisu vidjele svoju djecu otkad su u zatvoru?

Događaju se takve situacije, više je razloga tome: velika udaljenost prebivališta djeteta i Kaznionice, budući da je jedina kaznionica za žene u Požegi, tako

Fotografije Odjela za roditelje u Kaznionici u Požegi - preuzete s plakata Udruge RODA i Ministarstva pravosuđa i uprave

da se ovdje nalaze žene iz cijele Hrvatske, nedostatak novca za put... Pojedine zatvorenice ne žele da im djeca dolaze u posjet, smatraju da bi na njih loše djelovalo da ih vide u ovom okruženju. Događa se i da aktualni skrbnici djece nisu zainteresirani za dovođenje, pa zapravo opstruiraju kontakte između majki i djece i ne žele ih dovesti u posjet. Dok su majke u zatvoru, s djecom su najčešće partneri i roditelji, no neka djeca su i u udomiteljskim obiteljima ili ustanovama socijalne skrbi.

Roditeljstvo, odnosno njihova djeca, većini su zatvorenica najčešća tema i najveća briga. Većina njih izražava želju za životom u skladu s društvenim normama, da je obitelj na okupu i priželjkuju da obitelj uredno funkcionira bez uključivanja socijalne i pravne službe. No, realnost je da ih malo to i ostvari. Osim toga, ovdje se nalaze i zatvorenice koje su počinile kaznena djela – neka od njih su teška – na štetu svoje djece, a nekima je oduzeto pravo na skrb o djeci i imaju zabranu kontakata. Možemo reći da većina ipak zadrži potporu partnera, te su u kontaktu s njim i s djecom putem pisama, telefona i video posjeta.

Kako provode slobodno vrijeme i u čemu se najbolje izražavaju?

U posljednje vrijeme najbolje se izražavaju pjesmom i likovno-kreativnim aktivnostima. Uz pjesmu, sigurno na trenutak zaborave gdje se nalaze i vrate se u neka bolja vremena. Posebno su dirljivi trenuci

„Sretan ti rođendan! još samo par njih bez nas. 6, 5, 4, 3, 2, 1... Još malo, ali puno. Ne brini se, uz tebe smo!”

(iz djetetovog pisma majci u Kaznionici u Požegi)

kad pjevaju pjesme koje im nešto znače – zagrlje se i zajedno pjevaju, olakšavaju si ove trenutke bez slobode, članova obitelji i neke svakodnevice na koju su navikle.

A kroz likovno-kreativne aktivnosti pokazuju za što su sve sposobne, izrađuju predivna djela, te zapravo pokazuju da imaju puno potencijala biti funkcionalan građanin. Na svoje uratke su posebno ponosne, te ih često imaju potrebu pokazivati svima koji se nađu u prolazu.

Koliko ih ima djecu uz sebe i olakšava li im to boravak?

Na Odjelu za zatvorenice – majke s djecom trenutno je jedna zatvorenica s djetetom, koje će uskoro navršiti godinu dana. Otac djeteta također se nalazi ovdje na Odjelu za zatvorenike. Imamo i dvije trudnice, koje uskoro očekuju porod. Neke zatvorenice koje su stalno uz svoje dijete, to doživljavaju olakšavajućom okolnošću, a nekima je to, osim brige, i vrlo zahtjevna okolnost.

Na osnovi zbirnih podataka je od 1965. godine u Kaznionici u Požegi rođeno i boravilo ukupno 246 djece. Nekoć su, naime, s majkama mogla ovdje boraviti djeca dobi do jedne godine, bez obzira jesu li u Kaznionici rođena ili ne, no to se promijenilo. Sada u Kaznionici djeca rođena za vrijeme izdržavanja kazne mogu boraviti do dobi od tri godine – ako to majka želi i ako centar za socijalnu skrb dopusti.

ČOKOLADICE – SJEĆANJA PSIHOLIGINJE

Magdalena Živković⁴⁰

„Recimo da djetetu za optimalan razvoj treba 10 čokoladica, neki roditelji ih imaju i puno više od toga, neki taman 10, neki 8, neki 3, a neki – nemaju čokoladica. Ne znaju i ne mogu bolje.”

Kad me gospođa Višnja Biti nazvala i zamolila da napišem nešto o svojim iskustvima u zatvorskom sustavu, moja je prva misao bila da možda nisam prava osoba za to. Uglavnom sam radila s maloljetnicama, rjeđe s odraslim ženama i muškarcima.

No, kako su me nenadani kontakt s gospođom Višnjom i prisjećanje na naše druženje prilikom njezina posjeta Odgojnom zavodu u Požegi, gotovo „katapultirali“ u to davno vrijeme, sjećanja su nailazila, lica koja sam u svom zatvorskom radnom vijeku susretala su se pojavljivala i priča mi se otvarala u jednom širem kontekstu.

Što znači biti dijete čiji je roditelj u zatvoru? To je odvojenost, ne zbog neke nesretne neizbježnosti, već nečeg zbog čega je roditelj kriv, kriv prema pravnoj definiciji krivnje i sudskom odlukom poslan u zatvor. Kako to izgleda u dječjoj duši? To je kompleksna priča o čežnji, sramu, prkosu, ljutnji, stigmati, pripadanju ili nepripadanju...

I sjećanja su nailazila...

Otvorena kaznionica Valtura kod Pule, osamdeset i neke, većina zatvorenika su osobe osuđene zbog prometnog delikta. Ja, mlada odgojiteljica, vodim gru-

⁴⁰ Magdalena Živković, psihologinja u mirovini iz Kaznionice u Požegi.

pu zatvorenika (tada smo ih zvali osuđeni) koji rade na betonari i kamenolomu. Zatvorenici propisanim tempom stječu svoje pogodnosti, vikend-posjete kući i godišnje odmore, gotovo svi poštuju pravila i vraćaju se na vrijeme i lako se pravio plan korištenja pogodnosti prilagođen i njihovim potrebama i održavanju radnog procesa. Poprilično civilizirano i uljudno dogovaranje. „Molbeni raporti“, kako smo to tada zvali, tekli su glatko jer je sve bilo dogovoreno i usklađeno.

I onda dođe mladi čovjek iz Slavonije i traži vikend mimo reda, tri tjedna ranije. Kažem mu nema još pravo na to, a on se ukopa nasred kancelarije i kaže: „Moram“.

- Zašto morate?
- Imam kirvaj. Moram ispeć' pečenku.
- Što vam je to kirvaj?
- Proslava. Cijela obitelj dolazi. Bliži i dalji. Pečenka, čobanac. Starci to ne mogu sami. Ne može bez mene.
- Ne puštamo ranije zbog takvih proslava.
- Ali moram. – Pune oči suza. – Moram. Što će reć', di sam?
- Ne znaju drugi da ste u zatvoru?
- Ne!
- Ako odete sada, dugo nećete moći dok opet

upadnete u shemu.

- Znam. To mi nije važno.
- Idemo onda na molbeni raport.

„Druže direktore, čovjek ima *kirvaj*, veliko obiteljsko slavlje i taji da je u zatvoru. I kamenolomu to odgovara ako ide sada jer će ga poslije više trebati zbog drugih godišnjih“.

„Može?“ „Može!“.

Danas živim u Slavoniji i znam što je *kirvaj*. Odrasla odgovorna osoba i otvorena kaznionica, lako je bilo striktni režim zatvorskih pravila prilagoditi civilnoj potrebi – da sin bude na obiteljskom okupljanju i da se sačuva sramotna tajna, a da se pri tome ničim ne ugrozi sigurnost. Svaka odluka u zatvorskom sustavu mora obvezno zadovoljiti taj uvjet: ne ugroziti sigurnost!

No, što kad je roditelj počinitelj težeg kaznenog djela i u zatvoru je ili kaznionici zatvorenog tipa gdje su ograničenja mnogo veća? Kontakt s djecom se omogućava, no da li u onoj mjeri koliko je to potrebno djeci? Može li se to uopće?

Davno sam upoznala jednu psihoterapeutkinju koja je radila s traumatiziranom djecom i pričala mi je kako je godinama bila ljuta na roditelje s čijom je djecom radila, a koja su bila izložena tolikoj patnji. A onda je s vremenom shvatila da neki roditelji naprosto ne mogu bolje.

Recimo da djetetu za optimalan razvoj treba 10 čokoladica, neki roditelji ih imaju i puno više od toga, neki taman 10, neki 8, neki 3, a neki – nemaju čokoladica. Ne znaju i ne mogu bolje.

Radeći s maloljetnicama u Odgojnom zavodu Požega upoznala sam, preko priča i papira, mnogo roditelja sa značajnim manjkom čokoladica. Osobe koje ovdje spominjem su stvarne, ali su imena izmišljena.

Mirjam je došla k nama čim je navršila 14 godina, što je donja granica za upućivanje u Odgojni zavod.

Nepredvidiva, agresivna, zahtjevna. Pomagali su nam psihijatri iz zatvorske bolnice u kojoj je boravila u više navrata. Kad smo ju prvi put uputili u bolnicu, bila sam u smjeni i pripremala njezine stvari dok su uz nju bile pravosudne policajke. Sve što pripremite trebate pomno pregledati. Pregledavala sam njezin prazan novčanik i unutra našla komadić papira na kojem je pisao datum koji je, sjećam se, bio nešto prije nego što će doći kod nas. Ispod datuma je pisalo „prva menstruacija“. Njezina mama, jedna od onih sa strašnim manjkom čokoladica vjerojatno nije znala za to. Komadić papira u praznom novčaniku. Pitala sam se – koliko je to pustoši i samoće u tom djetetu i mogu li ja to doista razumjeti. Ali se nekako nisam mogla više na nju ljutiti, ma što da je radila. Samo tražiti načina da održimo sustav i živimo s njom.

U jednom od njenih incidenata, kad smo ju zbog agresije morali zatvoriti u posebnu prostoriju, odbijala se sama presvući. Presvlačenje u službenu džins odjeću bio je dio sigurnosne procedure, kako se ne bi zadržali opasni predmeti. Po protokolu bi u slučaju odbijanja zvali pravosudne policajke, koje su ovlaštene primijeniti sredstva prisile.

- Mirjam, moramo zvati stražarke.
- Neeeeeeću, ti me presvući!
- Ali ja se ne mogu natezati s tobom. Hoćeš da te u miru presvučem?
- Daaaaa!!!!

Legla je na krevet na leđa i podigla noge da joj skinem hlače. Uхватила sam obje nogavice i sjetila se moje tada male djece kojima sam tako skidala hlačice, a ona je naprosto bila prevelika za to. Stislo me u grlu, na rubu plača sam joj rekla: „Mirjam, neeemoj mi to raditi!“. Presvukla se sama.

S vremenom smo naučili, uza sve teškoće, raditi i živjeti s njom. Za jednu odgojiteljicu se posebno vezala. Po otpustu joj se redovito javljala pa smo znali da se nakon nekoliko godina udala i imala troje djece. Zvučalo je dobro, čudili smo se i radovali ... i

onda smo čuli da ih je sve ostavila i otišla od kuće. Ne znam što je danas s njom i njenom djecom. Možda se vratila. Možda i nije.

U Kaznionici za žene srela sam Ines. Redovito je dolazila na razgovore. Prije zatvora radila je u muškom okruženju, mnogo je pila, napustila je muža i dvoje male djece, potom počinila kazneno djelo. Izdržavala je višegodišnju kaznu i sada trijezna preispitivala svoje odluke. Od muža se razvela, djecu nije vidjela godinama i pitala se hoće li moći kad iziđe biti mama već poodrasloj djeci, hoće li to djeca htjeti, hoće li joj to dopustiti i kako biti mama nakon svega ... Preda mnom je sjedila trijezna žena koja je do bola razotkrivala svoje „grijehe“ i žudjela za svojom djecom koju je ostavila onda kad je imala priliku biti mama. Ja sam mogla pomoći samo tako da bez osuđivanja pratim njezino razotkrivanje i puštam ju da pronalazi bolju sebe i nada se. Ne znam njezinu priču nakon izlaska iz zatvora.

Kad smo u jednom razdoblju u „rodilištu“ Kaznionice za žene („rodilište“ smo zvali prostor u Kaznionici gdje su majke s malom djecom tada boravile do jedne godine života djeteta) imali nekih 6-7 djevojaka s malom djecom, sa psihologinjom iz Kaznionice sam redovno s njima održavala sastanke/radionice radi podrške. Bilo je teško imati na okupu u tom ograničenom prostoru toliko mama od 16 -17 godina i cijela je ta situacija bila puna napetosti. Danas se pitam koliko je toj tek rođenoj dječici nedostajalo mirne opuštajuće topline i radosnog majčinog osmijeha. Jer je mama premlada i zatvorena s previše drugih premladih mama. No, takvu situaciju smo imali samo jednom. Uglavnom nismo imali maloljetnica s djecom, ili – jednu, najviše dvije u isto vrijeme.

Jana je bila ovisnica. U Odgojni zavod došla je trudna i prvu godinu života djeteta provela u „rodilištu“ kaznionice. Kontakta s ocem djeteta nije bilo. Majka ju je redovito posjećivala i silno se nadala da će se s ovim djetetom sve promijeniti – nabolje. I sama Jana bila je puna velikih obećanja, neincidentna i dosta

prilagodljiva. Nekad sam se pitala nisu li ta obećanja zatvorska priča prilagođena mami, meni, sutkinji... Čuli smo da je nakon otpusta ostavila dijete mami i otišla sa starim društvom. Ne znam što se kasnije događalo.

Sanja je pak bila prkosna, teško se nosila s čvrstom organizacijskom strukturom i često smo puta odlazili u „rodilište“ zbog smirivanja situacije. Jedne sam večeri bila kod nje, samo da porazgovaramo, jer smo rješavanje neke dileme vezane za dijete morali odložiti za sutra ujutro. Sjećam se njezina uplakana lica dok sam zatvarala vrata i kako sam tada pomislila da je to puno manje zatvorska, a puno više normalna priča uplašene mlade mame i da bi to moglo biti dobro za to djetesce. I ona je nakon izlaska otišla svojim roditeljima. Ne znam kako joj je život tekao dalje.

Karla nam je došla trudna početkom ljeta, rodila je sredinom jeseni. Znala je da se otac djeteta zabavlja okolo, ima druge žene i prihvaćala je to neizbježnim. Duga ljetna popodneva sjedili smo u sjenici, sjećam se njezine žalosne rečenice: „Odgojiteljice, srce mi bubri od tuge“. Naučili smo pjesmu Radojke Šverko „Ti si ruža koja cvjeta“, često je to pjevala. Pjevala je kao slavuj. Nakon izlaska vratila se u svoju zajednicu i mužu.

Ne znam koliko sam se navikla na gledanje te lošije strane... na manjak čokoladica koji se prenosi generacijski... ne znam koliko su razgovori, radionice, edukacije i sve što smo radili pridonijeli nečem boljem ... tko to može izmjeriti?

I kad sam već kao umirovljenica s kolegicom imala u jednom domu s grupom mladih delinkvenata radionicu koja je bila teška, kaotična i, po mojoj tadašnjoj procjeni, neuspješna, dobila sam u pisanim evaluacijama odgovor. Na pitanje – „Što vam se u radionici svidjelo?“, netko od tih dečki je napisao – „Dvije žene kojima je stalo.“

Možda ne možemo izmjeriti svoj doprinos, ali možemo pokazati da nam je stalo. Izgleda da se to računa.

ZATVOR U ZAGREBU

Programi za roditelje i posjeti u Remetincu

Razgovor sa Sanjom Sladić, psihologinjom, višom stručnom savjetnicom Odjela za tretman⁴¹

Psihologinja Sanja Sladić od 2013. godine, s kolegom iz Odjela osiguranja provodi programe podrške roditeljstvu za zatvorenike u Zatvoru u Zagrebu, u javnosti poznatom kao Remetinec.

O svome radu govori:

- Tijekom godina rada, osobno sam se uvjerala u vrijednost ovih programa. Ovo moje uvjerenje je tim veće što sam svoj profesionalni rad počela u Centru za socijalnu skrb kao obiteljska savjetnica na poslovima obiteljsko-pravne zaštite, zatim sam nastavila raditi s djecom koja su lišena roditeljske skrbi. Taj rad me je značajno senzibilizirao za rad sa zatvorenicima koji su roditelji.

Nit vodilju u svom cjelokupnom radu prepoznajem u izreci: „Djeca koja nisu voljena – postaju odrasli koji ne mogu voljeti“.

Da bi boravak roditelja u zatvoru u životu djeteta ostavio što manje posljedica zbog odvojenosti i dobiti djeteta, važno je održavanje što češćih i što kvalitetnijih kontakata s roditeljem i onda kada je on u zatvoru. Tako je najveća dobrobit za dijete obitelj kao zdrava sredina u kojem djeca uče društveno prihvatljive vrijednosti, u kojem uče o ponašanju i

navikama, što je put do emocionalne zrelosti, stabilnosti i odgovornosti.

Kako ste počeli provoditi programe o roditeljstvu u zatvoru?

Poticaj za provođenje programa bio je to što sam uočila problem smanjenih roditeljskih resursa kod mnogih zatvorenika. U tom programu zatvorenicima nudimo model komunikacije i suradnje između roditelja međusobno i roditelja i njihove djece. Naime, određeni dio zatvorenika nalazi se u situacijama sa značajno narušenim međusobnim odnosima, kod kojih je razvod braka u tijeku ili su razvedeni.

Uz stručnu procjenu o tome koje zatvorenike roditelje je potrebno uključiti u program Roditeljstvo. Neki od zatvorenika i sami se javljaju za sudjelovanje u ovom programu, radi poboljšanja svojih roditeljskih sposobnosti. Iskustvo je da su određeni zatvorenici znatno poboljšali svoje roditeljske vještine, pa imamo i primjer da je zatvorenik dobrovoljno dva puta pohađao program. Kada je drugi put došao na izdržavanje kazne, usvojio je gotovo čitav sadržaj tromjesečnog programa, naučio bolje komunicirati s djetetom, uspostavio vezu koja prije gotovo da i nije postojala te u svom životu primijenio sve što je naučio. Općenito su zatvorenici pozitivnog stava prema programu Roditeljstvo i smatraju da im taj

41 razgovarala V. B.

Zatvor u Zagrebu – ulaz za posjetitelje (fotodokumentacija Pravobranitelja za djecu)

Zatvor u Zagrebu – dvorište i knjižnica (desno) Fotografije s plakata Udruge RODA i Ministarstva pravosuđa i uprave

program pomaže u nošenju sa stresnim situacijama na slobodi, kada su nerijetko usmjereni na preživljavanje, a manje na odnos s djetetom. Stječem dojam da u zatvoru ponekad više razmišljaju o svojoj obitelji i nadaju se da će nakon izlaska na slobodu njihova obitelj bolje funkcionirati. Općenito, ako su usvojili teme iz područja komunikacije i prepoznavanja potreba, njihov odnos prema partnerima, kao i djeci, na slobodi će biti kvalitetniji nego ranije.

Kako je izgledao vaš rad u vrijeme epidemije koronavirusa?

Situacija dvostrukog *lockdowna* dodatno otežava komunikaciju između djece i roditelja dok su oni u zatvoru, a to opet može kod djece pojačati osjećaje tuge, nesigurnosti i neizvjesnosti. Iako se aktualno zbog epidemioloških mjera program Roditeljstvo ne provodi kao grupni rad, svakom zatvoreniku roditelju putem individualnog rada pružam pomoć i savjetujem ih. Osim što kao provoditeljica programa savjetujem zatvorenike i drugi službenici tretmana, ali i službenici osiguranja, sudjeluju u savjetovanju i pružanju podrške zatvorenicima roditeljima. Svi službenici educiraju se dodatnim programima o sadržaju i načinu provođenja programa za zatvorenike roditelje.

Zatvorenike kontinuirano savjetujemo neovisno o programu, jer je dinamika odnosa u obitelji promjenjiva i može biti različita na početku izdržavanja kazne u odnosu na dalji tijek kazne. Omogućavamo im i da dodatno sa svojom djecom imaju dulje razgovore telefonom, a izuzetno je važan kontakt roditelja i njihove djece putem videoposjeta. Naime, videopozivi omogućavaju obostran prijenos slike i zvuka, tako pružaju bolje iskustvo komunikacije i jačaju doživljaj koji se može usporediti s izravnim kontaktom s roditeljem i ublažiti moguće teškoće djetetu.

Isto tako, videoposjeti sami po sebi imaju određene prednosti. Nekim roditeljima je to olakšanje, posjeti nisu povezani s putovanjem i novčanim teškoćama te usklađivanjem s drugim obvezama, niti ometaju

svakodnevne aktivnosti djeteta. Isto tako, zatvorenici strani državljanima tako mogu komunicirati sa svojom obitelji i djecom, što bi bez videoposjeta uglavnom bilo neizvedivo. Važno je da su videoposjetima zatvorenika s njihovim obiteljima obuhvaćeni i svi istražni zatvorenici koji žele ostvariti videoposjet. Broj zainteresiranih istražnih zatvorenika za videoposjet, kao i drugih zatvorenika, stalno raste.

Osim pružanja pomoći i podrške individualnim radom te kontaktima putem telefona i videoposjeta, nisam primijetila da je prekinuto pisanje pisama, niti da je manja ili rjeđa komunikacija pismima. Mogla bih reći da pisanje pisama, unatoč brojnim drugim mogućnostima komunikacije, u zatvorskom kontekstu ipak još nije zaboravljena ni izgubljena forma, iako se ona drugdje danas sve manje koristi. U pismima se najviše piše o osjećajima, planovima za budućnost – na slobodi, i detaljno o svakodnevnim događanjima.

Što sve pridonosi kvaliteti komunikacije? Znaju li djeca istinu o svojim roditeljima?

Način komunikacije između roditelja zatvorenika i djeteta ovisi o dobi djeteta, ali i o nizu drugih okolnosti koje mogu utjecati na kvalitetu te komunikacije. Na primjer, kvaliteta komunikacije ovisi i o duljini boravka u zatvoru, odnosima u obitelji općenito, odgojnim metodama u obitelji, karakteristikama djeteta, njegovom raspoloženju prilikom posjeta i drugo.

Određeni, ali ne značajan broj djece, ne znaju da im je roditelj u zatvoru. Kao razlozi se navode zaštita djeteta od stresa ili dodatne traume, s kojima se dijete ne bi moglo nositi pred vršnjacima i što bi moglo utjecati na samopouzdanje, možda dovesti i do problema u ponašanju. Mislim da su drugi razlozi ekonomsko-financijske prirode, ili čak način rješavanja problema u međusobnim odnosima roditelja. Također, mislim da je ponekad u pitanju nemar i nebriga.

Neki zatvorenici tijekom boravka u zatvoru, uopće nisu vidjeli svoju djecu. Najčešće se radi o situacijama

u kojima su, usprkos reguliranim kontaktima roditelja i njihove djece, odnosi između roditelja narušeni do te mjere da drugi roditelj nije spreman poštivati eventualnu odluku suda o kontaktu s djecom, iako se radi o stručnoj procjeni da je to za dobrobit djeteta. Nisu spremni niti surađivati sa službenicima zatvora.

Dok je jedan roditelj u zatvoru, djeca su najčešće s drugim roditeljem, ali ima i nezanemariv broj situacija kada se u tom slučaju o djetetu brinu bake, djedovi, tete. Također ima situacija kada su djeca zbog loših obiteljskih prilika, zanemarivanja i zlostavljanja u obitelji već ranije izdvojena iz obitelji, odnosno od roditelja i smještena u udomiteljske obitelji ili dječje domove. Neki od njih imaju i zabranu kontakta s djecom.

Ove različite situacije su ponekad vrlo složene pa upravo različitim potrebama obitelji nastojimo prilagoditi i sadržaje programa za zatvorenike roditelje. Neki od tih sadržaja su, na primjer, učenje odgojnih stilova, komunikacijskih vještina, asertivnosti i motivacijskih modela.

Utječu li programi o roditeljstvu i na odnose u obitelji?

Vezano uz budući život i cjelovitost obitelji, i to onih zatvorenika koji se nalaze u zatvoru zbog počinjenog kaznenog djela na štetu bračnog ili izvanbračnog partnera, kao i na štetu djeteta, isti u više slučajeva verbaliziraju osjećaj krivnje, kajanja i imaju plan mijenjati svoje ponašanje. Međutim, neki zatvorenici, zbog izostanka samokritičnosti, krivnju prebacuju na partnera, odnosno partnericu.

Zatvorenici koji su počinitelji drugih kaznenih djela – dakle, ne na štetu članova obitelji, ponekad idealiziraju međusobne odnose, ali uglavnom i imaju podršku partnera.

Najveći dio svog slobodnog vremena zatvorenici roditelji provode u aktivnostima koje ih povezuju

s članovima obitelji i s djecom, pišu pisma, popunjavaju radne listiće iz programa „Putnica“, čitaju knjige iz *Čitateljskog programa*, posebno knjigu „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo iza rešetaka“. Ova knjiga je dostupna u knjižnici Zatvora u Zagrebu i vrlo često ju posuđuju.

Evaluacija programa „Putnica“ među zatvorenicima pokazuje da oni ovaj program smatraju zanimljivim, inovativnim i korisnim, te izražavaju želju da sudjeluju u budućim takvim aktivnostima. Prepoznaju da program omogućuje osvještavanje njihovih emocija, kao i emocija djeteta, te da će kroz dobivene materijale lakše s djecom komunicirati situaciju u kojoj se nalaze. Radne zadatke ocjenjuju za djecu korisnima jer omogućavaju djeci da se upoznaju s okolnostima u kojima očevi sada žive, a priznaju da do sada djeci o tome nisu govorili. Kao što sam već naglasila, još uvijek određeni broj očeva priznaje da njihova djeca ni ne znaju da su oni u zatvoru i nadam se da će njih ovakav materijal ohrabriti da s djecom razgovaraju.

Također ističem veliko zadovoljstvo očeva koji su sudjelovali u Čitateljskom programu, jer je dijete imalo mogućnost slušati očev glas i uživati u bajci koju je otac izabrao za njega. U tri godine provođenja ovog programa najveći dio zatvorenika roditelja obuhvaćeni su ovim programom. Isto tako, vrlo često crtežom, neovisno o programima, ili baš zbog programa, izražavaju svoje osjećaje i šalju poruke djetetu.

Na kraju, ali jednako važnim, naglašavam suradnju s udrugama civilnog društva koje su kontinuirano uključene u brigu o djeci čiji su roditelji u zatvoru, od pomoći u poboljšanju materijalnih uvjeta, opremanja prostora za posjet djece i čekaonica do programa kao što su p spomenuti programi. Naime, to su interaktivni programi koji značajno pridonose održavanju i razvijanju odnosa između roditelja i djeteta.

Prostor za posjete djece u Zatvoru u Zagrebu
(Foto: Ured UNICEF-a za Hrvatsku)

Konferencija za novinare
(Foto: Ured UNICEF-a za Hrvatsku)

SVAKE DRUGE NEDJELJE U REMETINCU

Razgovor sa svećenikom Ivanom Topolnjakom⁴²

„Dvadeset i pet godina sam župnik u Crkvi svetih Andela u Savskom gaju u Zagrebu“, tako započinje svoju priču svećenik Ivan Topolnjak, dekan župa Novog Zagreba.⁴³

Od samih početaka redovito odlazi u najveći hrvatski zatvor, onaj u Remetincu, koji pripada jednoj od ovih župa. Tamo služi misu u 8.30 sati svake druge nedjelje i blagdanima. To je do sada već više od 600 misa. Ispovijedi ni ne broji. Ne broji ni ljude s kojima razgovara, a koji inače ne idu u crkvu. No oni ga, kaže, još bolje slušaju, napeti upijaju svaku njegovu riječ na misi čak i više od onih koji mu dolaze redovno u crkvu.

Na jednoj misi u zatvoru može biti oko stotinu zatvorenika, što je manje od onih koji bi to željeli. Njima je to „događaj“ u njihovoj svakodnevici u zatvoru. Težak je to život, samački, a opet, nisi sam, već, koga ti dodijele, s njim dijeliš nekoliko kvadrata sobe. I svaki dan isto. Ali oni nisu svi isti. Ima ih svakakvih. Dolaze iz različitih krajeva i kultura, običaja i odgoja, ima ih školovanih, besposličara, sveučilišnih profesora, političara, poduzetnika, sitnih lopova, *dilera*, beskućnika. Ovi posljednji ciljano dolaze u zatvor – da prezime. Naprave nešto sitno izvan zakona, dobiju tri mjeseca i zimu provedu na toplom uz tri zajamčena obroka.

Ima dosta recidivista. Svako toliko vraćaju se na isto

⁴² Razgovarala V. B.

⁴³ Preč. Ivan Topolnjak, Župa sv. Andela i druge župe Novog Zagreba.

mjesto. Teško se može na njih utjecati. To je njihova životna logika od koje ne odustaju. Mnogo ima samih. Čini mi se čak više nego obiteljskih ljudi. To se vrlo lako uočava. Samci rijetko što prihvaćaju, malo što ih zanima, ne vole govoriti o svojoj prošlosti, ali ni o budućnosti, nemaju životnih navika, ali ni ciljeva. Teško je doprijeti do njih.

Obiteljski ljudi su sasvim druga priča. Ponekad se rasplaču na ispovijedi, pokaju se za ono što su učinili, sram ih je pred djecom i svojim roditeljima, nastoje biti dobri prema svojim ženama da ih ne napuste dok su oni u zatvoru. Mnogo je tu briga i pitanja, nevjerice i straha zbog onoga što slijedi po izlasku iz zatvora. Neki su neutješni. Gube strpljenje i nadu.

Dajem im podršku koliko mogu. Potičem ih u vjeri. Kažem im da nitko od njih nije osuđen od Boga, a za ono što su učinili, moraju biti kažnjeni. Ništa nije konačno.

Najviše im je neugodno pred djecom, kako im objasniti to što su učinili. Potičem ih na istinu, pokajanje i vjeru u sutra. Očito im je važna obitelj. No njihovim je ženama najteže. Najčešće same odgajaju djecu, osuđene od rodbine i prijatelja, osiromašene i same.

I još moraju biti podrška i djeci i suprugu u zatvoru. Nekako mi je najviše žao mladih naivnih djevojaka koje se zaljube u zločeste momke, odu s njima preko granice, a oni im na povratku na prevaru daju drogu. Nastradaju one, a oni nastave svojim putem.

Ili, osamdesetogodišnja žena, koja je čitav život trpjela zlostavljanje i batinanje od svojega muža, a kada je ona u jednom trenutku uzvratila, završila je u zatvoru. A on je i dalje na slobodi.

Mnogi nemaju nikakve informacije o svojoj djeci. Kažu da se osjećaju napušteni i ostavljeni. Zanimljiva je to galerija ljudi. Neke kasnije susrećem u gradu nakon što su izišli iz zatvora. Priđu mi, popričamo, ponekad odemo na piće.

Nerijetko se dogodi da mi zahvale na podršci, na tome što sam ih saslušao. Ponekad je to u nekim životnim trenucima dovoljno. Pokušavam ih bar malo voditi kroz duhovni život, kako bi lakše podnijeli ovaj zatvorski.

Posjeti su im važni, osjećaju da nisu ostavljeni i da se mogu na nešto nasloniti. Mlade zatvorenike pokušavam zamisliti za 20 godina u budućnosti. Zanima me

kakvi će biti. Unatoč tomu, sadržaj mise u zatvoru ne razlikuje se posebno od one izvan zatvora. Ipak, čini mi se da prisutni, u zatvoru, bolje slušaju.

Posebno mi se dojmio jedan političar. Na misi je sjedio pognute glave sa strane. Nakon mise sam mu prišao i razgovarali smo. Bilo mu je teško. Tek sam ga tada prepoznao, no nismo razgovarali o njegovom prethodnom životu, već o budućem. Nekoliko mjeseci kasnije pojavio se na nedjeljnoj misi u mojoj crkvi sa ženom i djecom i prišao mi nakon mise. Imao je osmijeh od uha do uha. Najviše su me dirnule riječi njegove supruge, koja mi je zahvalila što sam mu dao podršku i našao prave riječi kada mu je to bilo potrebno. Bila je to jedna od ljepših nedjelja u mojem životu.

Mnogo radim. Ni ne stižem koliko bih htio. Ujutro napravim plan za taj dan i završim – kad završim, jer ako prebacim za sutra, stvari se gomilaju i ne bih stigao napraviti sve što želim. Nerijetko se dogodi da doručkujem poslijepodne ili ručam navečer. Zadovoljan sam onim što učinim u jednom danu. Kad se sve zbroji, dosta sam toga do sada napravio. Od temelja do križa na krovu izgradio sam tri crkve, na posljednji počinak ispratio sam više od tisuću ljudi, preko tisuću i dvjesto sam ih krstio, vjenčanja i krizme i ne brojim.

Najveći mi je uspjeh ako sam spasio jednog čovjeka. Ako je to i zatvorenik u Remetincu – ističe svećenik I. Topolnjak.

4

IZVAN OKVIRA

Pomoć stručnjaka izvan zatvorskog sustava

Posljednjih desetak godina nekoliko se udruga, organizacija i pojedinaca istaknulo u skrbi za djecu kojoj su jedan ili čak oba roditelja u zatvoru. Pomagali su da se prostor u kojem se u zatvoru sastaju zatvorenici sa svojom djecom prilagodi djeci, kako bi što više nalikovao dnevnom boravku ili dječjoj sobi, da se za njega nabave dječje igračke, knjige i društvene igre, televizori, i odgovarajući namještaj. Neke su udruge organizirale videokontakte djece i roditelja u zatvoru, a druge osigurale karte za vlak ili drugu vrstu prijevoza kako bi ih djeca mogla posjećivati. Mnoge su angažirale svoje stručnjake da u zatvoru održe škole za roditelje i pomognu zatvorenicima u stjecanju vještina roditeljstva, organizirane su i radionice u kojima su zatvorenici izrađivali darove za svoju djecu od raznih materijala.

U ovome poglavlju svoje programe i aktivnosti, kojima su pomogli da djeca poboljšaju svoju komunikaciju s roditeljima, predstavili su Ured UNICEF-a za Hrvatsku, te udruge: Roditelji u akciji RODA, Status M i Udruga za kreativni socijalni rad.

Želimo istaknuti i neke stručnjakinje koje su se na svojim radnim mjestima posebno zalagale u podršci djeci čiji su roditelji u zatvoru. Takva svoja iskustva s nama su podijelile pedijatrica Marija Hegeduš Jungvirth, Jasna Ćurković Kelava, ravnateljica Doma za djecu Zagreb, Ljubica Banović, umirovljena ravnateljica učeničkog doma, školska defektologinja Simona Borko, školska pedagoginja Dubravka Katačić, te Marijana Boštjančić, umirovljena odgojiteljica u dječjem vrtiću. Svaka od njih je, na svoj način, pomogla da djeca kojoj je jedan od roditelja bio u zatvoru ostvare svoja prava – da imaju svoje roditelje i očuvaju bliskost s njima, koliko god to ponekad bilo teško.

PODRŠKA DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

– suradnja UNICEF-a,
Ministarstva pravosuđa i uprave,
te udruge RODA

Đurđica Ivković⁴⁴ i Martina Tomić Latinac⁴⁵

Opremanje zatvorskih prostora za posjete

Kada smo 2013. godine u UNICEF-u odlučili napraviti prvi sustavniji iskorak ka poboljšanju razumijevanja potreba djece čiji su roditelji u zatvoru i stvaranju boljih uvjeta za njihove susrete, situacija na terenu bila je vrlo loša. Do uvida u stvarno stanje došli smo tako što smo, prvo, u suradnji s Ministarstvom pravosuđa, prikupili podatke, dobili brojne fotografije i opise uvjeta u prostorijama za susrete djece i roditelja. Bilo je više nego očito da su prostorije za susret djeteta s roditeljem u lošem stanju, te zasigurno nisu odražavali standarde koje takav prostor treba imati i biti prilagođen potrebama djeteta.

Zatvorske prostorije predviđene za posjete, bile su najčešće opremljene derutnim namještajem, tu i tamo pokojom starom slikovnicom ili igračkom. Ponegdje su uprave zatvora takve „nevesele“ uvjete pokušavale poboljšati oslikavanjem zidova s popularnim likovima iz crtanih filmova, stavljanjem pokojeg dječjeg crteža ili nekog postera na zid. Uz to, nisu postojali nikakvi sadržaji, kojima bi se roditelju i djetetu pomoglo da vrijeme susreta provedu u nekoj zajedničkoj aktivnosti i time olakšaju druženje i komunikaciju djetetu koje dugo nije bilo sa svojim roditeljem.

Tada je bila malo poznata činjenica da u Hrvatskoj više od 12.000 djece tijekom godine odrasta bez roditelja – jer su im ili jedan roditelj ili čak oba roditelja na odsluženju zatvorske kazne.

44 Đurđica Ivković, voditeljica Odjela za rani razvoj djece Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.

45 Martina Tomić Latinac, voditeljica Odjela za zaštitu djece Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.

Također, premalo se pozornosti pridavalo i činjenici da se ta djeca često osjećaju napuštenima i da prolaze kroz niz emotivnih stanja – od tuge, straha, ljutnje, srama, samooptuživanja i slično. Nerijetko su bila izložena porugama i izolaciji u svojoj okolini.

Znajući koliko je ovoj djeci teško u životu i koliko u odnosu na drugu djecu mogu imati poteškoća u školi i okolini koja ih ne razumije i ne prihvaća, željeli smo njihove posjete roditeljima učiniti lakšim, humanijim i toplijim.

I tako smo odlučili da ćemo u 21 zatvoru i kaznionici u Hrvatskoj prostorije za susrete djece i roditelja opremiti igračkama, slikovnicama, bojankama, društvenim igrama, ali i namještajem i drugom opremom, kako bi se prostor što bolje prilagodio djeci različite dobi. Prilagođavanjem zatvorskih prostorija uspjeli smo osigurati osnovne preduvjete za kvalitetniji boravak djeteta u posjetu roditelju, koji je na odsluženju kazne. Drago nam je da je nakon tih UNICEF-ovih inicijalnih ulaganja i prvih ohrabrujućih rezultata, nastavljena suradnja s Ministarstvom pravosuđa i uprave zajedničkim promišljanjem novih promjena i edukaciju zaposlenika, koji su važni za osiguravanje podrške odraslima na izdržavanju kazne kako bi oni zadržali odnos sa svojim djetetom. Posebno je značajno da je uslijedio niz drugih kvalitetnih inicijativa i suradnji nekoliko organizacija civilnog društva s Ministarstvom pravosuđa, time su djeca, ali i njihovi roditelji na odsluženju zatvorske kazne, počeli dobivati sustavniju podršku da to razdoblje što lakše prebrode i ostanu u kvalitetnom međusobnom kontaktu.

Prisjećamo se i jednog osobnog iskustva. Tijekom posjeta jednoj od kaznionica, imali smo priliku razgovarati sa zatvorenikom koji nam je, vidno dirnut, ispričao koliko mu je znalo biti teško kad bi mu dijete došlo u posjet prije svih tih promjena, te koliko mu je značilo da je sada mogao dočekati svoje dijete u prostoriji koja je bila sasvim drukčija, puna vedrih boja te pružala brojne mogućnosti za

druženje s djetetom, od igranja s nekom igračkom, društvene igre, do zajedničkog čitanja slikovnica. Sve to bila nam je jasna i autentična potvrda da smo, oplemenjujući prostor i za dijete i za roditelja, uspjeli omogućiti da oni brže svladaju početnu nelagodu, da u zajedničkoj igri brže uspostave odnos i započnu razgovor o svemu što im je važno.

Djeca koja žive s majkama u zatvoru

U prosincu 2017. u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova održan je tradicionalni godišnji sastanak Vlade Republike Hrvatske, UNICEF-a i provedbenih partnera, na kojem se razmatraju postignuti rezultati te problemi i teškoće s kojima se suočavaju djeca koja žive u Hrvatskoj. Toga dana, mikrofon je preuzela Ivana Zanze, izvršna direktorica udruge Roditelji u akciji RODA, te u tri minute jezgrovitog govora opisala zapanjujuća iskustva malog broja djece koja svoje prve godine života provode u zatvoru – zato što ih je majka rodila za vrijeme izdržavanja kazne zatvora. Naime, u Hrvatskoj dijete može ostati uz majku do svoje navršene treće godine života u zatvorskom sustavu. Iako je broj takve djece vrlo malen, ona rastu u specifičnom okruženju zaključano za brojna druga iskustva koja su za djecu koja odrastaju izvan zatvorskog okruženja uobičajena.

UNICEF je tada jasno čuo poziv da se u sljedećim godinama posvetimo i ovoj skupini djece i podržimo Vladu Republike Hrvatske i organizacije civilnog društva u modeliranju inovativnih i povoljnih rješenja, koja pridonose održavanju redovitih kontakata s majkom/ocem u zatvoru ili kaznionici, potiču roditelje na povezivanje s djetetom i jačanje njihovih roditeljskih vještina i time pomažu djetetu – smanjujući štetne posljedice razdvojenosti, povećavajući djetetove kasnije prilike u životu.

Vodeći se načelom najboljeg interesa djeteta, potrebno je pažljivo procijeniti kakve bi posljedice

imalo odvajanje djeteta od majke ili pak odrastanje uz roditelja u zatvorskom okruženju.

Prve tri godine života su najvažnije – UNICEF je poručio još prije desetak godina, kada je pokrenuo kampanju istog naziva. Prve godine života u velikoj mjeri utječu na postignuća u odrasloj dobi. Mozak djeteta u tom se razdoblju razvija brzinom koja se neće ponoviti niti u jednom drugom razdoblju života. Riječ je o jednokratnom prozoru mogućnosti za svako dijete, a prilike propuštene u tom razdoblju teško se nadoknađuju. Prepoznao je to i naš zakonodavac, jer je zatvorenicama koje rode tijekom izdržavanja kazne omogućio da dijete ostane s majkom do 3. godine. I u takvim situacijama važno je osigurati najbolji mogući početak za svako dijete, te roditeljima osigurati potrebnu podršku u brizi i odgoju djece, a ako će to biti potrebno, na odgovarajući način pripremiti dijete za odvajanje od roditelja nakon što navršši tri godine.

Videoposjeti

Osim što je prepoznao važnost ulaganja u kvalitetu kontakata između djece i roditelja koji su u zatvoru, opremanjem zatvora i kaznionica didaktičkom opremom, igračkama i slikovnicama, UNICEF je tijekom 2019. u suradnji s partnerima investirao u dugoročnija i održivija rješenja. U suradnji s Ministarstvom pravosuđa i udrugom RODA ozbiljnije su restrukturirani i dodatno uređeni prostori za posjete

djece u zatvorima u Lepoglavi, Gospiću, Rijeci, Splitu, Varaždinu, Šibeniku i Bjelovaru.

Posebna je pažnja tijekom uređivanja prostorija posvećena rješenjima koja smanjuju stres djece prilikom ulaska u zatvorski sustav i pridonose kvalitetnijoj interakciji između djeteta i članova obitelji. Radilo se i na osnaživanju stručnjaka i pravosudnih policajaca zaposlenih u zatvorskom sustavu o važnosti očuvanja obiteljskih veza i podrške roditeljima. Uz edukacije, tiskani su brojni materijali (brošure, letci i plakati), koji su distribuirani kroz zatvorski sustav zaposlenicima, zatvorenicama i članovima obitelji.

Također, UNICEF je opremio 13 kaznenih tijela informatičkom opremom i omogućio videoposjete i komunikaciju roditelja i djece. Time se povećala učestalost komunikacije i kontakata između djeteta i roditelja. Mogućnost ostvarivanja videoposjeta se kasnije pokazala ključnom za održavanje kontinuiteta posjeta kada su tijekom 2020. godine, zbog pandemije Covida-19, zabranjeni posjeti u zatvorima i kaznionicama.

Iako znamo da postoje brojne prepreke u ostvarivanju prava djece čiji su roditelji u zatvoru, posljednjih godina učinjeni su veliki pomaci u osiguravanju zaštite prava ove ranjive skupine. Umrežavanjem različitih dionika i partnerstva za djecu, potrebno je dalje raditi na zastupanju i zaštiti prava ove skupine djece, te ih učiniti vidljivijima stručnoj i široj javnosti.

Soba za posjete djece u kaznionici u Lepoglavi
(Foto: Ured UNICEF-a za Hrvatsku)

PROGRAMI UDRUGE RODITELJI U AKCIJI – RODA

Ivana Zanze⁴⁶

Kako se RODA počela baviti potrebama djece čiji su roditelji u zatvoru?

Aktivnosti udruge RODA dobro prepoznaju njezine ciljane skupine – budući roditelji i roditelji male djece. Pokrenule smo udругu zbog potreba koje smo same prepoznavale u zajednici i s vizijom svijeta kakav želimo za našu djecu. Tako smo, ne razmišljajući nužno o svakom djetetu i svakom roditelju, u zadnjih dvadeset godina okupljale sve veću aktivističku grupu sebi sličnih mama i tata koji su, pridonoseći različitim znanjima i iskustvima radili na problemima koje dobro poznajemo – od trudnoće i pripreme za porod, dojenja, roditeljskih prava, sigurnosti djece u prometu, sigurnog odrastanja...

Kao „sindikatu roditelja“ svakodnevno nam se e-mailom, telefonom, preko društvenih mreža, obraćaju roditelji. Njihovi problemi su nam poznati, znamo kako im pomoći ili kamo ih uputiti. Same smo nekad vjerojatno prolazile kroz slične dvojbe i probleme i svaki odgovor je dohvatljiv u bazenu naših iskustava. Ali, kad nam je prije sedam godina stiglo pismo jedne mame koja se nalazi u zatvoru, a koja je bila ujedno

⁴⁶ Ivana Zanze, izvršna direktorica Udruge Roditelji u akciji RODA.

i baka, mi prvi put – nismo znale ništa. U jednostavnom pismu nas je zamolila da pomognemo njevoj maloljetnoj kćeri, koja će uskoro izaći iz zatvora sa svojim djetetom od nepunih godinu dana. Napisala je kako se brine za njih jer im neće moći pomoći da se snađu na slobodi, kao što im je dotad pomagala, jer je njena kazna dulja te ona i dalje ostaje u zatvoru.

Možda nas iz svojevrstne povlaštene pozicije iz koje smo do tada djelovale, ne bi „izbacila“ neka druga, manje drastična priča od ove tri generacije žena iz jedne obitelji koje su istodobno u zatvoru. Možda ne bismo počele razmišljati o djeci čiji su roditelji u zatvorima, da nismo iz tog pisma doznale da se u Hrvatskoj djeca rađaju i žive u zatvoru. I da je za neku djecu zatvor ugodnije i sigurnije mjesto za odrastanje od doma i obitelji u koju će iz zatvora doći.

Ipak, nije bilo lako postići da osjećaj potrebe i odgovornosti da se RODA aktivira za prava djece čiji su roditelji u zatvoru, prenesemo i na naše članice i članove i da oni podrže takav organizacijski iskorak. Zašto jačati roditeljske kapacitete zatvorenika, kako to raditi i treba li to činiti baš RODA, bila su tada pitanja na koja smo članicama trebale ponuditi prihvatljive odgovore. Na kraju smo organizirale i skupštinu, na kojoj se o toj temi raspravljalo i odlučilo. Nisu samo članice Rode trebale odgovore, i mi, izvršni i upravni tim, osim snažnoga impulsa da se pokrenemo, nismo u ovom području imale nikakvu ekspertizu, pa ni

osnovne informacije. Naš uobičajeni pristup *peer-to-peer* podrške ovdje nije funkcionirao.

Izvršiteljica Ureda pravobraniteljice za djecu, u kojima su se navodili problemi djece čiji su roditelji u zatvorima, zapanjujuće velik broj te djece koju nitko ne primjećuje i nitko se ne bori za njih, te apeli i srčano zagovaranje Maje Gabelice Šupljike, zamjenice pravobraniteljice, da se udruge trebaju angažirati u ovom području, bili su nam u počecima našega angažmana najveća pomoć i podrška. Bila je to, na neki način i ulaznica u Ministarstvo pravosuđa i kaznena tijela, a i danas su nam orijentir i korektiv kad promišljamo o najboljem interesu djeteta koje ima roditelja u zatvoru i o utjecaju neke naše nove aktivnosti na njih.

U zatvorskom sustavu smo već intenzivnih sedam godina. Aktivnosti koje provodimo za djecu i roditelje koji su u zatvoru, za sustav su inovativne, ponekad su zato za njih i prebrze. Ipak, možemo reći da je taj sustav od početka prepoznao potencijal suradnje s udrugama i da nama u Rodi daju veliko povjerenje i podršku, i da su, kako to volimo reći, zatvori za nas otvoreniji nego rodilišta.

A pisma koja danas primamo iz zatvora su drukčija: „Ukratko, uljepšali ste mi dva mjeseca života, meni i mojoj djeci, a u današnje vrijeme nekome uljepšati jedan dan je pobjeda! Hvala, Rode!“.

Rodine aktivnosti

Od 2014. godine Udruga RODA razvija i provodi brojne aktivnosti usmjerene jačanju roditeljskih vještina i poboljšanju uvjeta za komunikaciju djece s roditeljima koji su u zatvoru, pomažemo uređenju prostora za posjete, potičemo različite oblike komunikacije s djecom. Djeca zatvorenika imaju ograničen broj načina da ostanu povezana s roditeljem koji je u zatvoru.

Jedna od aktivnosti kojima omogućujemo posvećeni

i brižni kontakt je **Čitateljski program** koji smo pokrenule u Kaznionici u Požegi, a danas se provodi u svim kaznenim tijelima. Roditelji imaju priliku izabrati knjigu u skladu s dobi i interesima svojeg djeteta, čitati je naglas, obraćati se djetetu kao da su zajedno, a zatim djetetu poslati knjigu i CD sa snimkom. Zatvorenici rijetko imaju priliku svojem djetetu poslati poklon, a dijete tako dobiva mogućnost ne samo upoznavati svijet kroz priče, razvijati svoje čitateljske vještine, već, što je važnije, primiti poruku da je majci ili ocu važno. Dijete, osim toga dobiva i lijepu uspomenu i mogućnost da snimku ponovno presluša svaki put kad to želi. Iako nije u tom trenutku zajedno s mamom ili tatom, knjigu ipak mogu zajedno čitati.

Dosad je zatvorima poslano oko 3000 knjiga i slikovnica, a osim roditelja u programu sudjeluju i maloljetni zatvorenici u odgojnim zavodima, koji šalju knjige braći i sestrama. O sudjelovanju u Čitateljskom programu pozitivno govore svi uključeni.

Zatvorenici:

„Nakon dugo vremena s mlađim sam bratom stupio u jako dobru komunikaciju.“

„Tata, pročitala sam knjigu, to je dječja knjiga, meni je smiješna. Ali CD mi je super, nisam znala da znaš tako dobro čitati, pustila sam CD i svojim prijateljicama, da čuju tvoj glas i da čuju kako čitaš, a prije toga sam im pokazala slike sa zadnjeg posjeta!“

Više od polovice ispitanih službenika kaznenih tijela navodi da je promjena kod zatvorenika koji sudjeluju u Čitateljskom programu jako vidljiva, da zatvorenici češće kontaktiraju s djecom, pokazuju veći interes za teme roditeljstva i češće dolaze na razgovore o roditeljstvu sa službenicima tretmana.

Tijekom provedbe Čitateljskog programa razgovarale smo sa zatvorenicima koji su rekli da bi sudjelovali, ali ne znaju kako djetetu uopće reći da su u zatvoru. Zato smo, u suradnji s dizajnericom, psihologinjom

i psihoterapeutkinjom razvile interaktivni alat za očeve, **dvije knjižice – „Putnice“** (jednu za tatu i jednu za dijete), u kojima su zadaci za tatu, stripovi i tekstovi za dijete i upute za obitelj kako razgovarati s djetetom.

Tek dio djece koja znaju da su im roditelji u zatvorima, dolaze im u posjet. U idealnom svijetu nijedno dijete ne bi trebalo posjećivati zatvor. Ipak, za velik broj djece, posjet zatvoru je realnost i to je jedino mjesto na kojem će, godinama, moći vidjeti svojeg oca, majku, brata ili sestru. Djetetu je važan takav kontakt, važno je vidjeti gdje je roditelj i da mu je tamo dobro. Ipak, većina obitelji ili nema financijsku mogućnost doći do zatvora ili kaznionice, ili smatraju da dijete izlažu prevelikom stresu i žele ga poštediti dugoga putovanja, procedura ulaska u zatvor i, kasnije, bolnoga odvajanja. Već više godina kaznena tijela u Hrvatskoj, na preporuku Ureda pravobraniteljice za djecu, trude se **učiniti prostore za posjet prijateljskima prema djeci**. Svi zatvori imaju odvojen prostor za razgovor roditelja i djece, a i sami službenici donose od doma pribor za crtanje i igračke, trude se oplemeniti i prostor i vrijeme koje dijete tamo provodi.

Međutim, primijetile smo da svi ti prostori imaju isti nedostatak, odvojeni dječji kutak s malim stolcima na kojima će dijete provesti posjet crtajući, dok će roditelji za stolom do njega voditi odrasle razgovore, time se ne pridonosi razvijanju bliskosti. O istome su nam potvrđivali i zatvorenici i službenici. Roda je uredila deset prostora za posjet u raznim kaznenim tijelima. Kod uređenja vodile smo se idejom da se prostornim intervencijama omogući djeci da tijekom posjeta ostvare kontakt s ocem ili majkom koji je najbližnji obiteljskom domu. Ti prostori su sada organizirani kao male obiteljske oaze, kao dio dnevnoga boravka, roditelji i djeca mogu sjesti na kauč ili na tepih, kao da su kod kuće. Prostor i oprema ih ohrabruju na različite interakcije, poput zajedničkog učenja, povjerljivih razgovora (tinejdžeri), igre i fizičkih aktivnosti (mala djeca). Svi prostori su

opremljeni igračkama i društvenim igrama, kako bi se obitelji mogle uključiti u različite aktivnosti. U uređenju su nam pomogli zatvorenici i zaposlenici svih kaznenih tijela u kojima su prostori uređivani.

Kako bismo ohrabrile roditelje i djecu da tijekom posjeta razgovaraju o svrsi zatvora, te o tome kako izgleda svakodnevnica roditelja, obišle smo s fotografkinjom sva kaznena tijela u Hrvatskoj i napravile **plakate na kojima su prikazani svi prostori** u kojima roditelj boravi: soba, kuhinja i blagovaonica, vanjski prostori, vrt ili platenik, ambulanta, knjižnica i sl. Cilj je izloženim plakatima u prostorima u koje dolaze djeca, dijete upoznati sa svakodnevicom svojega roditelja i zatvorskom sredinom i uvjeriti ga da je njegovom roditelju dobro. Time se kod djeteta smanjuje strah i briga za život i zdravlje roditelja.

Za roditelje i službenike pripremile smo i tiskale više edukativnih **brošura, plakata, letaka** u kojima mogu naći odgovore na pitanja – kako razgovarati s djecom o odlasku u zatvor, a s obzirom na dob djeteta, zašto je važno djeci reći istinu o kazni i odlasku, koja sve pitanja djeca mogu imati, kako održavati što intenzivnije kontakte s djetetom i koje sve mogućnosti postoje, te što učiniti ako među roditeljima postoji konflikt. Svako dijete je posebno i može različito doživjeti odlazak roditelja u zatvor, postoji vjerojatno onoliko reakcija koliko ima djece čiji su roditelji u zatvoru, međutim, postoje neka dječja pitanja koja su univerzalna.

Uz direktne aktivnosti u kojima smo usmjerene na djecu i roditelje, važno nam je i jačanje međusektorske suradnje, zagovarački rad i umrežavanje i motiviranje drugih organizacija civilnoga društva, posebno onih u dijelu ljudskih i ženskih prava i roditeljstva, kako bi razvijali svoje aktivnosti u ovom području. Zato je Roda 2020. godine pokrenula **neformalnu platformu za resocijalizaciju moto#R** i internetsku stranicu www.kakodalje.eu, koja je vrijedan izvor edukativnih tekstova i informacija o aktivnostima udruga u ovom području.

UPOZNAJ NAŠ ZATVOR

ZATVOR JE MJESTO NA KOJE ODLAZE ODRASLI KOJI SU PREKRŠILI ZAKONE KAKO BI RAZMISLILI O SVOJIM POSTUPCIMA I PROMIJENILI SVOJE LOŠE PONAŠANJE. OVDJE NISU ZBOG TOGA ŠTO JE DIJETE NEŠTO POGRIJEŠILO. ODRASLI OSTAJU U ZATVORU ONOLIKO DUGO KOLIKO ODLUČI SUD. U ZATVORU SE SPAVA, JEDE, RADI, UČI, ODMARA, ŠETA. OVDJE JE LIJEPO UREĐENO DVORIŠTE, KOŠARKAŠKO IGRALIŠTE I KLUPE NA KOJIMA ODMARAMO I DRUŽIMO SE. KADA IMA SNJEGA, ZABAVIMO SE I NAPRAVIMO SNJEGOVIĆA. IMAMO I STAKLENIK U KOJEM UZGAJAMO POVRĆE I ZAČINE KOJE JEDEMO. OVAKO IZGLEDA OVAJ ZATVOR.

Fotografirala: Marina Paulenka

Projekt Neprekinuta veza - povezujuće roditeljstvo iza rešetaka financira Ministarstvo pravosuđa

NAŠA BLAGOVAONICA

SVAKOGA DANA DORUČKUJEMO, RUČAMO I VEČERAMO U NAŠOJ BLAGOVAONICI. HRANA SE PRIPREMA U NAŠOJ VELIKOJ KUHNJI. A OD SVEGA JE NAJBOLJI KRUH KOJEGA PEČEMO U KRUŠNOJ PEĆI. U BLAGOVAONICI SE TAKOĐER DRUŽIMO I ZABAVLJAMO, A ZIDOVE SAME UKRAŠAVAMO NAŠIM RADOVIMA S PORUKAMA DJECI I OBITELJI. OVDJE JE I MALI KIOSK - KANTINA U KOJEM KUPUJEMO SOKOVE, ČOKOLADICE, BOJE ZA KOSU I OSTALE SITNICE KOJE NAS VESELE.

Fotografirala: Marina Paulenka

Projekt Neprekinuta veza - povezujuće roditeljstvo iza rešetaka financira Ministarstvo pravosuđa

RAD ORGANIZACIJE „STATUS M” S OČEVIMA U ZATVORU

Leila Younis i Jurica Pačelat⁴⁷

Organizacija Status M želi svojim radom pridonijeti aktivnijem uključivanju muškaraca u skrb i brigu o djeci, majci i obitelji. Neravnopravni položaj žena uzrok je mnogim društvenim problemima, a Status M potiče muškarce da postanu dio njihova rješenja. Osim toga, sustavno se bavi poticanjem muškaraca na angažirano očinstvo i preuzimanje ravnopravne uloge u brizi o djeci i kućanstvu. Jedina je organizacija iz Hrvatske koja djeluje u globalnoj mreži (*MenEngage Alliance*), čija je misija rad s mladićima i muškarcima u postizanju rodne ravnopravnosti.

Poseban fokus rada Statusa M su djeca i mladi. Brojni mladići koji jesu ili će tek postati očevi, sudionici programa, postali su vršnjački edukatori i svojevrtni zagovornici rodne ravnopravnosti. A mnoga djeca čiji su roditelji u zatvoru su, vjerujemo, imali koristi od direktnog rada njihovih očeva u Kaznionici u Glini i Zatvoru u Zagrebu s aktivistima Statusa M. Mladi romski očevi svjedočili su o svojoj promjeni u odnosu na djecu, o tome kako ostvarivati svoju roditeljsku ulogu, kako odgajati, kako disciplinirati...

Važna tema našeg rada je očinstvo u zdravstvenom sektoru, gdje se mladi muškarci uključuju u brigu o zdravlju majke i djeteta, podrška su u trudnoći,

⁴⁷ Leila Younis i Jurica Pačelat, bivši voditelji udruge Status M.

porodu i nakon njega, a ovi programi predstavljaju i prevenciju nasilja nad djecom i ženama.

Rad s očevima u zatvorskom sustavu

Ipak, središnje mjesto u promicanju aktivnijeg uključivanja očeva u skrb i brigu o djeci, te pružanju podrške majci djeteta, ima neposredan rad s očevima koji su na izdržavanju kazne zatvora. Status M niz godina ostvaruje projekt „Supertata bez prepreka“ u Zatvoru u Zagrebu, Kaznionici u Glini i Kaznionici u Turopolju. Kroz više „ciklusa“ iskustveno-edukativnih radionica (10-12 susreta u trajanju od 90 minuta), sadržaji i teme koji su obrađivani na radionicama s očevima na izdržavanju kazne zatvora bili su vezani uz rod, rodno uvjetovano nasilje, nasilje u partnerskim odnosima, izražavanje emocija, dječji razvoj i potrebe, tehnike pozitivnog roditeljstva i drugo.

Kvalitativnom analizom evaluacijskog i deskriptivnog materijala, prikupljenog u trogodišnjem provođenju radionica s grupama zatvorenika, napravljene su preporuke za unapređenje pristupa i same metodologije rada s grupama zatvorenika.

Izazovi u poticanju aktivnijeg uključivanja očeva zatvorenika u skrb i brigu o djeci

Rad na promicanju aktivnijeg uključivanja muškaraca u skrb i brigu o djeci i cjelokupnoj obitelji propituje i pokušava dekonstruirati brojne rodne stereotipe, koji su općeprihvaćeni u društvu. Primjerice, takvi stereotipi su povezani i s čitavim nizom uvjerenja o majci kao jedinoj „prirodnoj“ skrbnici, muškarcima kao „prirodno“ nesposobnima adekvatno brinuti se i odgovarati na sve dječje potrebe, vjerovanje kako je ženama mjesto u kući s djecom, a muškarcima izvan kuće, vrednovanje rada izvan kuće kao „pravg posla“ i nečeg izuzetnog, a kućanskih poslova i brige o djeci kao nečega što se podrazumijeva i ne smatra poslom.

Tijekom dosadašnjeg rada u zatvorskom sustavu edukatori Organizacije Status M, koji provode radionice sa zatvorenicima, susretali su se s otporima i prihvaćanjem mnogih rodni stereotipa od samih korisnika (zatvorenika), ali i predstavnika/zaposlenika zatvorskog sustava. Takvu pojavu možemo smatrati uobičajenom, posebice ako imamo na umu kako su nastojanja pojedinaca i organizacija koje se bave problematikom rodne (ne)ravnopravnosti novijeg datuma od duboko ukorijenjenih uvjerenja o odnosima i pravima muškaraca i žena u našoj povijesti. Također, valja uzeti u obzir da je u zatvorskoj populaciji, u odnosu na opću, moguće mnogo češće pronaći počinitelje obiteljskog i partnerskog nasilja, seksualnog nasilja, kao i nasilja općenito. S obzirom na poznatu činjenicu kako postoji povezanost između stavova o ravnopravnosti muškaraca i žena i činjenju nasilja na štetu žena, razumno je očekivati kako će zatvorska populacija, posebice onaj dio koji se

sastoji od počinitelja djela nasilja, imati negativne stavove prema ravnopravnosti muškaraca i žena.

Zatvorska kultura također predstavlja značajan čimbenik u radu usmjerenom postizanju rodno ravnopravnih stavova. Zatvorska kultura uključuje niz nepisanih pravila i odnosa, kojih se zatvorenici moraju pridržavati kako bi „preživjeli“ u zatvoru. Može se reći kako među tim pravilima često nema dovoljno prostora za izražavanje straha, tuge, brige i nježnosti jer se oni mogu smatrati znakom slabosti i time samog zatvorenika, koji bi ih iskazivao, dovesti u nepovoljan položaj. Dakle, prihvaćanje i podržavanje (negativnih) rodni stereotipa od zatvorenika smanjuje vjerojatnost razvoja rodno ravnopravnih stavova.

Činjenica da se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, a kazna predstavlja prijekor društva i time osuđenike „označava“ i čini privremeno izopćenima iz društva, kod nekih zatvorenika može utjecati na motivaciju da redovito kontaktira s obitelji, partnericama, posebice s djecom. Osjećaj srama i nelagode pred vlastitom djecom kod određenih zatvorenika dovodi do njihove odluke da djeci ne kažu gdje su, ni zašto se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, te neki s njima uopće ne kontaktiraju.

Studije pokazuju da, u usporedbi s majkama, očevi koji su u zatvoru manje kontaktiraju s djecom prije odlaska u zatvor i za vrijeme boravka u zatvoru, manje su povezani s osobama koje se brinu o njihovom djetetu dok su u zatvoru, te pokazuju više razine stresa povezanog s odnosom s djecom i osjećajem kompetentnosti kao roditelja.

Može se postaviti i pitanje: koliko zatvorenika, stručnih djelatnika/ca zatvora i drugih stručnih djelatnika/ca iz područja pravosuđa, unutar njih poslova, socijalne skrbi, školstva, zdravstva i drugih, smatra da zatvorenici koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora „zaslužuju“ viđati svoju djecu, koliko je zatvorsko okruženje „dobro“ za djecu, tko je odgovoran omogućiti viđanje djeteta s roditeljem na izdržavanju kazne zatvora? Naravno, iako postoji svijest o tome da bi postupanje nadležnih institucija i njihovih stručnih djelatnika/ca trebalo prvenstveno voditi računa o najboljem interesu djeteta zatvorenika, a brojna istraživanja potvrđuju kako je za psihološku i emocionalnu dobrobit djeteta bolje imati kontakt s roditeljem, pa bio on i u zatvoru, nego ne imati nikakav kontakt, u praksi se ponekad nailazi na prepreke i nedostatak ujednačenog postupanja u slučajevima kontaktiranja/viđanja djece s roditeljima na izdržavanju kazne zatvora.

Jedan od značajnijih izazova u radu s očevima na izdržavanju kazne zatvora je i nemogućnost redovitog viđanja i kontakta s djetetom. Neki od zatvorenika su imali narušene odnose sa svojim partnericama i prije dolaska u zatvor, ili su se ti odnosi pogoršali ili prekinuli za vrijeme izdržavanja kazne, te uopće ne kontaktiraju ni s majkom ni s djecom. Pojedini među njima ipak održavaju kontakt s djecom. Među onima koji su imali i zadržali pozitivne odnose s partnericama/majkama zajedničke djece – dio kontaktira s djecom i viđa ih, a dio ne viđa djecu zbog različitih razloga (djeca ne znaju da im se otac nalazi u zatvoru, velika udaljenost između zatvora i mjesta stanovanja djeteta, troškovi posjeta, dogovor roditelja i drugi razlozi).

Upravo zbog kompleksnosti odnosa zatvorenika i njihovih obitelji, prilično je izazovno postizanje i održavanje motivacije zatvorenika da „rade na sebi“, a izazovno je i prilagoditi pristup i način rada grupi zatvorenika u kojoj se nalaze pojedinci s

različitim obiteljskim situacijama.

Nekoliko osvrtâ sudionika edukativnih radionica

„Ovdje u grupi naučio sam dosta što se tiče odgoja djeteta, te neke stvari koje prije nisam ni pokušavao shvatiti. Na ovim radionicama čovjek koji teško izražava svoje probleme, može ih komotno podijeliti jer – momci su prva liga i hoće i slušati i pomoći ako su u mogućnosti – momci svaka čast i samo naprijed.“

„Neformalnim pristupom temama koje smo obrađivali i raspravljali polako, ali sigurno, otvorili ste mi oči, tj. shvatio sam da je bit ili cilj ovih radionica osvijestiti svakog od nas da možemo biti bolji partneri, očevi, muževi...“

„Na drugoj radionici shvatio sam da strah nije nešto što čovjek treba skrivati u sebi, i da to utječe na njegovo raspoloženje. Strah treba podijeliti s nekim, i probleme isto tako, s osobom kojoj vjerujete. Tako ću reći svojoj djeci, da sve što ih muči i stvara im tjeskobu – trebaju reći meni i supruzi da bismo taj problem riješili zajedno.“

„Na ovoj sam radionici naučio da se ništa ne može postići na silu. Za svaki problem postoji rješenje, samo ga čovjek treba pronaći. Treba biti strpljiv i svaki problem se može riješiti.“

„Shvatio sam da nema ništa od moje impulzivnosti i brzopletosti i od sada ću prvo popričati s osobom s kojom imam problem, i to će se riješiti. Što se djece tiče, imao sam neke postupke koji nisu ispravni, a od sada će to biti drukčije.“

ISKUSTVA U PROVOĐENJU AKTIVNOSTI ZA ZATVORENIKE OČEVE

– Udruga za kreativni socijalni rad

Danijela Đurak⁴⁸

U Odgojnom zavodu u Turopolju u radionici su sudjelovali maloljetni očevi i mladići koji su za svoju djecu ili mladu braću i sestre izrađivali krpene lutke - zečiče

(fotodokumentacija Odgojnog zavoda u Turopolju)

Radeći sa zatvorenicima na poslijepenalnom prihvatu, kod nekih bivših zatvorenika uvidjela sam njihovu potrebu za poboljšanjem obiteljskih odnosa i odnosa s djecom i njihov stav da se vrijeme na odsluženju kazne može iskoristiti za unapređivanje roditeljskih vještina. Kada sam počela raditi sa zatvorenicima, 2006. godine, tada u zatvorskom sustavu nije bilo programa za roditeljstvo zatvorenika, niti u knjižnicama kaznenih tijela nije bilo literature iz tog područja. Na osnovi tog iskustva Udruga za kreativni socijalni rad je 2016. ostvarila projekt „Klub očeva“, unutar kojeg smo organizirali radionice iz roditeljstva u Kaznionici u Lepoglavi, te organizirali prijevoz za majke i djecu u posjet očevima u Kaznionicu u Lepoglavi.

Jedna djevojčica je – zahvaljujući ovom programu – vidjela svog oca nakon pet godina. Otac je osuđen na dugotrajnu kaznu zatvora, do tada je svoj odnos s kćeri održavao putem pisama, telefonskih poziva

i videoposjeta. Obitelj majke djevojčice bila je jako protiv toga da majka vodi kćer u posjet ocu. Majci je bilo teško, a mi smo joj pružili podršku. Ona se ohrabrila i odlučila odvesti kćer u posjet ocu. Vidjela sam tada zamišljenu djevojčicu i uplakanu majku kako dolaze na dogovoreni prijevoz. Putem do kaznionice, objasnila sam majci i djevojčici kakva je procedura ulaska i da će biti pretresene. Majka je plačući izišla iz kombija, a djevojčica ju je zabrinuto pogledavala.

Nakon posjeta izišla je jedna sasvim druga djevojčica, koja kao da je od sreće letjela. Na povratku smo otišle na sok i djevojčica mi je pričala o susretu, pokazala što joj je otac poklonio. U jednom trenutku mi je rekla na koji je način doznala zašto je njezin otac u zatvoru. Dobila je u školi zadatak da *ugugla* svoje ime i prezime, a *Google* joj je izbacio crnu kroniku s člankom o očevom kaznenom djelu. Djevojčica je trenutačno, zbog epidemije, s ocem u kontaktu samo putem videopoziva i pisama. Otac je pohađao sve edukacije koje se nude u zatvorskom sustavu na temu roditeljstva. Velik trud ulaže u odnos s kćeri.

⁴⁸ Danijela Đurak, dipl. socijalna radnica, izvršna direktorica Udruge za kreativni socijalni rad, tekst napisala u suradnji s Anom Penić, mr. socijalne pedagogije, stručnom suradnicom u udruzi.

Neki izazovi u radu sa zatvorenicama roditeljima

Tijekom rada sa zatvorenicama roditeljima, doživjela sam ih kao osobe koje govore da žele bliskost i idealizirano govore o odnosu s djecom, no stvarno ne ulažu trud kako bi uspostavili s njima blizak odnos, učvrstili ga ili popravili. Mnogi od njih su tijekom suđenja računali da će zbog roditeljstva dobiti blažu kaznu, mnogi ne plaćaju uzdržavanje, neki su bili zlostavljači, zanemarivali su djecu i bili loši roditelji. Neki su alkoholičari, neki ovisnici o opojnim drogama. Neki od njih nikada nisu radili legalan posao.

Tijekom radionica u projektu „Taata“ zatvorenici su surađivali i odradili većinu vježbi osmišljenih u svrhu poboljšanja njihovih roditeljskih vještina i odnosa s djecom, ali bilo im je teško razgovarati o temama koje uključuju njihovu djecu i konkretne situacije. Bilo je puno emocionalnih reakcija i idealiziranja odnosa s djetetom, ali i obitelji gdje ne treba ništa popravljati i gdje sve dobro funkcionira.

Mislimo da su mnogi zatvorenici spremni i motivirani za programe odgovornog roditeljstva i razvijanja roditeljskih vještina, a njihova djeca to zaslužuju.

Djeca iz doma za odgoj djece i mladeži čiji su roditelji u zatvoru

Od 2006. do 2017. godine radila sam kao odgajateljica u Domu za odgoj djece i mladeži, veći dio vremena u Odjelu intenzivnog domskog tretmana.

Djeca su učila od mene, a ja od njih. U domu je bilo nekoliko djece čiji su roditelji (očevi češće i jedna majka) zatvorenici. Evo njihovih priča, iz moje i iz dječje perspektive.

M. sam upoznala prije više godina, kada sam radila na svom diplomskom radu. Tada je bio na smještaju u Domu za djecu. Drugi smo se put susreli godinu dana kasnije na moru, gdje je bio na ljetovanju u organizaciji Grada Zagreba, a ja sam bila volonterka u radu s djecom. Povjerio mi se da mu je mama u zatvoru, a sestra u udomiteljskoj obitelji. Bio je zabrinut za sestru jer je počela raditi „gluposti“ u udomiteljskoj obitelji. Tata je umro prije nekoliko godina. Pričao je o životu s majkom koja krade, o skrivanjima, o životu u stranoj zemlji. Majka je bila u zatvoru treći put. Ne vjeruje da ona može prestati s krađama. Opisuje ju kao brižnu, ali nesposobnu da nađe posao i na legalan način zaradi novac za život. Zapravo ne računa na nju jer smatra da će ona cijeli život provesti po zatvorima. Iste godine premješten je u Dom za odgoj djece i mladeži, gdje je završio srednju školu, a nakon izlaska se zaposlio i, koliko znam, osnovao je obitelj.

N. je drag i topao dječak, koji je došao u dom iz jednog slavonskog sela. Ponavljao je jedan razred. Ima izrazit ADHD, teškoće čitanja, pisanja, računanja. Zbližili smo se. Jednom mi je rekao da mu je tata alkoholičar i da tuče mamu, te je sada u zatvoru. Rekao je da ga je sram oca i da je na njega jako ljut. Kad je kod kuće, često se sukobljava s ocem. Njegova majka je odlazila na razgovore u školu. N. je u domu bio sedam godina, završio je srednju školu i radi. Majka se razvela i odselila.

V. je zatvoren dječak, koji je došao u naš dom iz dječjeg doma u kojem su tada bila smještena njegova dva starija brata. Njihov otac ubio je majku i to, navodno kada je V.-a dojila. Održavao je kontakte s braćom. Oca se jako boji i zabrinut je što će biti kada on iziđe iz zatvora. Otac je pokušavao preko pisama stupiti u kontakt s V., no on to ne želi. Dječak je boravio u

odgojnom domu, nakon izlaska se zaposlio, no imao je problema sa smještajem, te je korisnik udruge Igra. On je jedno od djece kojima je tijekom odrastanja trebala snažna podrška, a i psihoterapija, ali ona za djecu u domu nije bila osigurana.

S. je došao kod nas sa 15 godina. Sniženi su njegovi kognitivni sposobnosti, ali dobro zna kako se jedan otac ne bi trebao ponašati. Ima jednog brata i dvije sestre. Majka se jedina brine o obitelji. Otac je veći dio S.-ova djetinjstva bio u zatvorima, a S. o tome kaže: „Svaki put kad dođe iz zatvora napravi jedno dijete i ode ponovo u zatvor“. „Jednom sam mu došao u posjet u bolnicu jer je bio ranjen i pljunuo sam mu u facu“. S. je imao problema sa zlouporabom opojnih droga. Smjestili smo ga u terapijsku zajednicu i uspio je završiti srednju školu. Već dvije godine je zaposlen u jednoj trgovini. Ima kćer od četiri godine, koju ne vidi, jer je u sukobu s majkom djevojčice. Kaže da mu je tako lakše. S. kaže da ne želi biti kriminalac poput oca i zbog toga izbjegava komunikaciju s njim.

B. je u dom došao s 15 godina sudskom odgojnom mjerom. Ponavlja prvi razred srednje škole. Odličan je sportaš, a tijekom boravka u domu postao i odličan učenik i danas studira. Mlađa braća su također bila u domu. Jednom dok je bio u tzv. progresivnom tretmanu – jedan tjedan u domu, a jedan tjedan kod kuće – nije se javljao nekoliko dana, što me je zabrinulo. Nakon povratka je plakao i ispričao kako mu je otac, dok je bio kod kuće, iz ruku istrgnuo knjigu i krenuo nožem na njega. Otac je završio u istražnom zatvoru i nije mu to bilo prvi put. Teško mu je bilo što će svjedočiti protiv oca na odvjetništvu. Želi mu pomoći. Također, otac ima i izrečenu mjeru obveznog liječenja od alkoholizma, no on se te mjere ne pridržava. B. je jednom prilikom pitao sudsku savjetnicu za mladež: „Tko provjerava da li se mjera obveznog liječenja od alkoholizma provodi?“. Otac je osuđen na dvije i pol godine zatvora, no izbjegavao je kaznu bijegom izvan zemlje, ne pokazuje interes za B. i njegov život. Sada se nalazi u jednoj od kaznionica. B. i dalje silno pati što nema oca

kakvog bi trebao imati. Pamti kako ga nikada nije došao pogledati niti na jednu utakmicu, nikada se nije poigrao s njim dok je bio mali.

D. je došao u dom mršav i neuhranjen. Otac služi kaznu od šest godina zbog nasilja u obitelji u trajanju. D. ga nije vidio od 8. godine života. Bio je najviše zlostavljano dijete u obitelji. Jako se boji oca i pokazuje znakove depresije. Otac iz zatvora prijeteći obitelji, a procjenjuje ga se kao opasnog. Dječaku sam osigurala studenta kineziologije, koji ga je učio osnove samoobrane. Tek pred istek kazne otac je lišen roditeljskog prava. D. je završio srednju školu. Svi ga hvale.

Djeci u domu jako nedostaju dodiri i nježnosti, zato smo nabavljali mekane deke i plišane medvjediće s kojima su spavali. I nitko se nikome nije rugao zbog toga.

ZDRAVLJE DJECE ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

Marija Hegeduš Jungvirth⁴⁹

Radeći kao pedijatrica u bolničkom zdravstvenom sustavu, uzimajući anamnestičke podatke koji mogu imati utjecaja na zdravlje djeteta, prvenstveno o okruženju u kojem dijete živi, susretala sam se s odgovorima, najčešće majki, koje bi potihlo u ambulanti izgovarale, na pitanje o ocu – „on je u zatvoru“.

Tiho izgovaranje te rečenice, posebice ako bi se radilo o prisutnosti većeg djeteta, oslikavalo je nelagodu majke da govori o tome, ali bi i skrivalo podatak koliko je dijete uopće upoznato s tim nemilim događajem. Ponašanje djeteta u ambulanti vezano uz to pitanje, ovisilo bi o dobi djeteta. Manje bi dijete mirno sjedilo u krilu majke, promatrajući majčin otužni izraz lica, dok bi veće dijete većinom bilo nezainteresirano za odgovor. Odgovor majke o razlozima boravka oca u zatvoru uvijek je doživljavao neugodno i kratko izrečen – „zbog krađe, nasilja ili ubojstva“.

Često bih sebi postavljala pitanje – koliko je dijete uopće s time upoznato, odlazi li s majkom u posjet ocu u zatvor, koliko roditelj sam dozira informacije koje će prenijeti djetetu i je li roditelj poučen o odnosu prema takvom djetetu, s ciljem da se što više sačuva njegovo sveukupno zdravlje. Ako je bila riječ o brojnijoj obitelji s malodobnom djecom – koliko

je narušena njihova socioekonomska stabilnost, a kod veće djece – jesu li ona već preuzela neki oblik asocijalnog ponašanja, imaju li poteškoće učenja, poteškoća s koncentracijom, anksioznost ili imaju neki oblik posttraumatskog stresnog poremećaja.

No, kod većine te djece, osim liječenja najčešće neke somatske bolesti ili teškoće mentalnog zdravlja ili pak neadekvatnog ponašanja koje je češće vezano uz adolescentnu dob, već za vrijeme hospitalnog liječenja suradnja sa socijalnim djelatnicima i psiholozima često je bila nužna.

Stoga, uz djecu koja rastu s brojnim faktorima rizika za svoje zdravlje, ne samo sada, nego i kasnije u životu, svakako pripada skupina djece čiji su roditelji u zatvoru ili je dijete zajedno s roditeljem smješteno u zatvor.

Potištenost koja je češće viđena kod veće djece, doista potvrđuje rečenicu: „Zločin nije moj, ali kazna ipak jest“⁵⁰. Iz perspektive pedijatra takva djeca

zasigurno čine posebno osjetljivu, ranjivu skupinu kojoj bi cjelokupno društvo trebalo pomoći kako bi se poboljšalo njihovo ukupno zdravlje.

Bez obzira radi li se o malom djetetu, većem djetetu ili adolescentu, odlazak roditelja u zatvor je stresan. Neka od djece budu i prisutna samom zločinu, zbog kojeg je roditelju određena zatvorska kazna. Takva prisutnost zasigurno ostavlja trenutačne, a kasnije i teške posljedice na zdravlje i život djeteta.

U svojem dugogodišnjem pedijatrijskom radu suočavala sam se s raznim, vrlo traumatičnim događanjima kod djece, a bila su povezana sa zločinom koji je počinio roditelj. Sjećam se trogodišnje djevojčice pred kojom je otac na brutalan način ubio majku i ugrozio život djetetove bake. Zajedno s bakom bila je hospitalizirana na odjelu neposredno nakon tragičnog događaja. Djevojčica je bila tupog pogleda, prestala je govoriti, nestalo je smiješka s njezinog lica. Kasnije je odrastala u vrlo kvalitetnoj udoviteljskoj obitelji, no potištenost kao da je bila stalno prisutna.

Dječak koji ima poremećaj iz autističkog spektra – bio je prisutan ubojstvu majke koje je počinio otac, i to je još više produbilo njegov osnovni poremećaj. Brigu o dječaku preuzeli su baka i djed preminule majke.

Adolescent koji je prisustvovao ubojstvu majke od njegova oca, vrlo brzo nakon tog tragičnog događaja ubio je oca i završio u zatvoru. Nakon puštanja na slobodu zasnovao je vlastitu obitelj. Sam kratko i sada spominje zbog čega je ubio oca (nasilje nad majkom i braćom, uključujući i njega). Kao dijete bio je često hospitaliziran na odjelu pedijatrije zbog respiratornih bolesti i pothranjenosti.

U jednoj obitelji djeca su prisustvovala obiteljskom nasilju u kojem je majka poginula, uslijedio je požar obiteljske kuće – njihova tužna lica ne brišu se lako iz sjećanja pedijatra.

Kod manje djece čiji je roditelj u zatvoru, primijećene su češće hospitalizacije zbog različitih zdravstvenih teškoća.

Zahvaljujući nastojanjima institucija koje se bave zaštitom prava djece čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne, ali i edukacija koje provode udruge civilnog društva, nadamo se da će ranjivost ove djece, u obliku somatskog, emocionalnog i mentalnog zdravlja, biti što manje izražena.

U vrlo zahtjevnoj edukaciji pedijatar, bez obzira radili oni u primarnoj ili sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti, ovoj bi temi trebalo posvetiti više pažnje, jer boravak roditelja u zatvoru zasigurno je vrlo neugodno iskustvo iz djetinjstva koje narušava fizičko i mentalno zdravlje djeteta.

Uključivanje pedijatar u istraživanja koja se provode i u našoj zemlji, a odnose se na zdravlje djece čiji su roditelji u zatvoru, moglo bi pridonijeti prevenciji trajnih posljedica roditeljevog odlaska u zatvor.

⁴⁹ Prim. mr. sc. Marija Hegeduš Jungvirth, dr. med. specijalist pedijatar.

⁵⁰ Moto paneuropske kampanje za prava djece čiji su roditelji u zatvoru „Zločin nije moj, ali kazna ipak jest“.

RECITE IM DA IH TATA VOLI

Razgovor s Jasnom Ćurković Kelavom, ravnateljicom Doma za djecu Zagreb⁵¹

U Domu za djecu Zagreb, poznatom kao *Nazorova*, smještaju se djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Među njima su i djeca čiji se roditelji nalaze na izvršavanju zatvorske kazne. Ravnateljicu doma Jasnu Ćurković Kelavu, pitali smo kakvu posebnu pomoć i podršku mogu pružiti:

Mi im možemo pružiti brigu, skrb i ljubav, a u najviše slučajeva je i to dovoljno s obzirom na sve ono što su djeca prošla prije nego što su smještena kod nas – kaže nam ravnateljica i nastavlja:

U našem se domu smještaju djeca iz različitih razloga, a među njima je obično četvero do petero onih kojima je jedno od roditelja u zatvoru. Naravno da o njima, ako se može tako reći, vodimo pojačanu brigu i posvećujemo im posebnu pažnju s obzirom na specifičnu situaciju u kojoj odrastaju. Iako moram priznati da svako naše dijete ima svoju priču i svaka je teška i zaslužuje posebnu pažnju.

Kod ove djece, kao i u drugim situacijama ne možemo utjecati na pravosudni ili upravno-pravni postupak koji je u tijeku. Najčešće je riječ o ocu koji je u zatvoru, primjerice, zbog nasilja u obitelji, te majka s njim vodi sudski spor. Djeca su za to vrijeme smještena u dom jer je ponekad procijenjeno da se majka nije sposobna brinuti za njih.

Majke ih, koliko je moguće, posjećuju u domu, a s očevima kontaktiraju telefonski ili im oni pišu, a ako su djeca mala, mi im čitamo pisma.

U svakom slučaju, to je za dijete traumatska situacija, jer ono ne zna što se točno događa, ni koliko će to trajati, hoće li ono ikad više živjeti s roditeljima i postavlja si mnoga pitanja na koja nema odgovore. Mi im nastojimo pričati na najbolji mogući način i dati im podršku i nadu. Naši se odgojitelji svesrdno trude pružiti im nježnost, poticati ih na igru i na sve ono što djeci u toj dobi treba.

Smatram da bi za odnos djece i roditelja u takvoj situaciji bilo potrebno organizirati posjete djece tati u zatvoru. Ako ih majka ne dovodi u posjet ocu, mogla bi to činiti neka druga djeci bliska osoba iz kruga šire obitelji, možda i neka od naših odgajateljica. Jer, djeca prirodno žele susret s tatom. Roditeljska uloga ne prestaje činjenicom da je otac u zatvoru, a izgubljene godine u tom ranom razdoblju kasnije je nemoguće nadoknaditi.

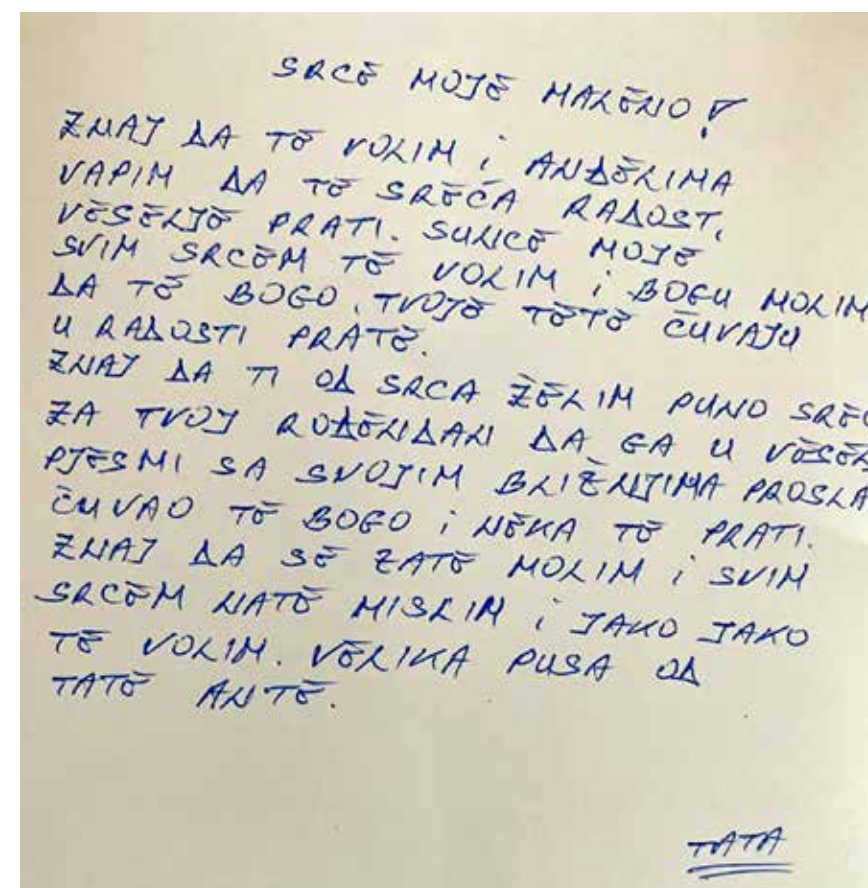
Što su djeca starija, više znaju o tome što se događa, vrlo često znaju izmišljati gdje su im roditelji, jer ih je sram reći istinu. Imali smo dječaka kojeg je posjećivala majka, a kada bi ga pitali zašto mu nije došao i otac, rekao bi da je on – slomio nogu. I tako nekoliko godina.

Sjećam se obitelji ovisnika i preprodavača droge, u kojoj su u jednom trenutku oba roditelja bila u zatvoru, a njihovo troje djece – od vrtičke do srednjoškolske dobi – bilo je kod nas u domu. Kad je majka izišla iz zatvora, odvela je najstarijega iz doma te je, nažalost, i njega uvukla u krug ovisnosti i droge. Kako smo čuli, kad se i otac vratio iz zatvora u to je bila uključena čitava obitelj, čak i oni najmlađi. Dakle, bila je to vrlo povezana i kompaktna obitelj u kojoj su roditelji bezobzirno svoju djecu usmjerili na krivi put.

Posljednjih godina imamo nekoliko slučajeva djece azilanata. Oni su vrlo dragi i lijepo se uklapaju među drugu djecu, a jezik im ne predstavlja nikakvu prepreku. Kod male djece je to sve vrlo jednostavno, a i hrvatski su ponešto naučili. Upravo

su sada kod nas brat i sestra čiji je otac u zatvoru zbog obiteljskog nasilja, a postupak je u tijeku. Mama je u Zagrebu, našla je novog partnera i s njim dobila dijete, a ovo dvoje posjećuje u domu i čeka rješenje da joj se vrate. S tatom komuniciraju telefonom, i to dogovaramo s Upravom zatvora, pri čemu imamo i prevoditelja kako bismo znali o čemu razgovaraju. To su oni obični, topli razgovori između djece i tate i teško nam je zato što im ne možemo osigurati i izravni susret. No ta odluka nije ne nama.

Svjedoci smo mnogih dirljivih priča i situacija. Očevi djeci iz zatvora šalju čestitke za Božić i rođendan, a mi im čitamo pisma, koja najčešće završavaju rečenicom: „Recite im da ih tata voli!“, ističe Jasna Ćurković Kelava.

51 Razgovarala V. B.

IZ ŽIVOTA UČENIČKOG DOMA

Ljubica Banović⁵²

Učenički domovi, kao mjesta sigurnog življenja tijekom srednjoškolskog obrazovanja izvan mjesta boravka, ustanove su koje pružaju odgojno-obrazovni rad, podršku i pomoć mladima u dobi od 14 do 19 godina na njihovom putu prema zrelosti i odraslosti.

U većini slučajeva, odmah na početku, roditelji ili učenik iskreno i otvoreno razgovaraju s nama i iznose eventualne probleme ili poteškoće – i osobne i obiteljske. Više napora i vremena moramo uložiti kod otkrivanja problema kojih se učenik srami ili ih skriva, kao što su društveno stigmatizirana ili neprihvatljiva ponašanja članova obitelji, nasilje, zlostavljanje, razna kriminalna ponašanja.

Budući da su učenički domovi zajednice u malom, čiji članovi dolaze iz različitih sredina, različitih krajeva, u njima se zrcali sve što postoji i u društvu. Od onog kvalitetnog i uspješnog, do problema neimaštine,

iskrivljenih vrijednosti, netolerancije i nasilja. U Republici Hrvatskoj djeluje 56 učeničkih domova. U njima tijekom školovanja živi više od 6800 djece i mladih koji, kao 14-15 godišnjaci, dolaze u drugi grad, novu sredinu, novu školu i sa sobom donose sve što su dobili u obitelji.

U učeničkom domu, posebno se brinemo o učenicima kojima je jedan od roditelja završio u zatvoru zbog nekog od oblika neprihvatljivog ponašanja, kao što su prometne nesreće, krađe, pronevjere, nasilje u obitelji, zlostavljanje, incest, ubojstva. Izazovi s kojima se susrećemo u tim situacijama su mnogobrojni. Potrebno je raditi na sebi i usavršavati se kako bismo stekli znanja i vještine koje nismo dobili formalnim obrazovanjem.

Postavljamo si, kao stručnjaci, mnoga pitanja: koliko inzistirati na doznavanju svih podataka, što kad doznamo, kako zaštititi učenika – i od same te situacije i od drugih učenika u domu. Razgovaramo tko sve treba znati za taj slučaj, što ako učenik odluči podijeliti situaciju s *cimerima* i kako ih na to pripremiti. Puno je tu pitanja i dvojbi, kako za nas odrasle, tako i za učenike.

Neki od njih se srame, osjećaju nelagodu, okrivljuju sebe, zabrinuti su i strah ih je za roditelje. Vrlo često učenici se povlače, izbjegavaju razgovor o obitelji ili govore samo o jednom roditelju. Ponekad izmisle neku bolju sliku svoje obitelji kako bi se uklopili u društvo ili sredinu.

Posebno je zahtjevno ako je roditelj u zatvoru zbog obiteljskog nasilja ili seksualnog zlostavljanja. U takvim se slučajevima isprepliću djetetova ljubav prema roditelju, nerazumijevanje zašto je to učinio, svjesnost o roditeljskoj krivici i strah od toga što će biti kad on ili ona iziđu iz zatvora, a također i osjećaj da je ono – dijete – i samo za nešto krivo, da je drugačije i da će ga društvo, grupa, isključiti ili ismijavati.

Vrlo često prođu mjeseci dok učenik kod kojeg su prepoznate promjene u ponašanju smogne snage ispričati svoju priču. U pravilu s takvim učenikom intenzivno radi njegov odgajatelj i stručna služba, a dobrodošao je i doprinos ostalih odgajatelja, posebno onoga koji vodi izborni ili posebni program u koji se učenik uključio. Ponekad su priče tako teške da i osoba koja sluša treba pomoć u nošenju sa situacijom, te u osobnom, stručnom i profesionalnom osnaživanju.

Teško je u učeničkom domu distancirati se od problema, zato što je to sredina u kojoj smo svi povezani i živimo zajedno. Naši se profesionalni putovi intenzivno, neposredno i trajno isprepliću sa sudbinama naših učenika. Mi osjećamo njihovu tugu, nesigurnost, njihov strah i nelagodu, mi smo njihova druga obitelj i zato nam je ponekad potrebna pomoć drugih stručnjaka izvan naše ustanove.

Teško je kad u domu moramo stvoriti uvjete prema presudi i spriječiti mogućnost kontakta roditelja

s djetetom, posebice ako dijete želi kontakt ili nema snage odbiti kontakt telefonom, ili susret u situaciji kad je roditelj pušten iz zatvora trajno ili samo za vikend.

Vrlo su rijetki oni koji već u prvom razgovoru spremno izjave kako im je roditelj u zatvoru, a i tu postoje najmanje dvije skupine učenika – onih koji dolaze iz sredine gdje je to „normalno“ stanje i onih koji to prikrivaju. Razlog zašto je roditelj u zatvoru i stupanj težine djela ili društvena osuda, također utječu na to kako će se učenik ponašati.

Ponekad drugi roditelj (koji nije u zatvoru), ili umanjuje težinu i razloge zbog kojih je osoba u zatvoru ili umanjuje posljedice na ostale članove obitelji i ne prepoznaje potrebu djeteta. Tada pokušavamo pomoći i roditelja uputiti ga gdje može potražiti pomoć. Želja i nastojanje svih nas je ojačati kompetencije učenika kako bi se bolje nosio sa situacijom u kojoj se nalazi. Procijenimo li da je potrebno, u dogovoru s roditeljem koji nije u zatvoru uključujemo i vanjske stručnjake, psihologe, psihijatre, savjetovaništa, udruge i sve koji su stručni i mogu pomoći, a posebno Polikliniku za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba.

Mi, *domci*, volimo posao koji radimo, posao koji pred nas stavlja razne izazove, ali i pruža mnogo zadovoljstva. Teške situacije nagone nas da budemo još bolji i kompetentniji, još ljudskiji, a lijepa riječ i osmijeh naših učenika najveća nam je nagrada.

52 Ljubica Banović, dugogodišnja ravnateljica Učeničkog doma Marije Jambrišak u Zagrebu.

RODITELJ U ZATVORU – DIJETE U POTREBI

Iskustva rada s pripadnicima romske nacionalne manjine

Simona Borko⁵³

Odlazak jednog od roditelja na izdržavanje zatvorske kazne, iznimno je stresan događaj koji uzrokuje niz promjena u svakoj obitelji. No, u romskoj obitelji takav događaj uzrokuje promjene tektonskih razmjera.

Za vrijeme studija socijalne pedagogije, nadala sam se da ću raditi u penalnom sustavu. Međutim, realnost ponude i potražnje smjestila me je na radno mjesto stručne suradnice u osnovnoj školi, a zadovoljstvo i osjećaj smislenosti toga posla zadržali su me ondje punih petnaest godina. Zaposlena sam u osnovnoj školi, u kojoj većinu učenika čine pripadnici romske nacionalne manjine. Moja radna svakodnevnica prvenstveno obuhvaća neposredan odgojno-obrazovni rad s učenicima koji manifestiraju teškoće u učenju i probleme u ponašanju.

Rad s učenicima neizvediv je bez kvalitetne suradnje s roditeljima, to znači dobiti temeljit uvid u sve aspekte života i vrijednosnog sustava cijele jedne obitelji. Odnos poštovanja i povjerenja sa svakim učenikom i njegovim roditeljima gradi se postupno, ali odnos s pripadnicima romske nacionalne manjine ima specifičnost: profesionalcu kojega prihvate kao svoga, pristupaju vrlo otvoreno, bez zadržke i bez tabu-tema. Uvid u životne prilike koje opisujem

u nastavku, dobila sam u razgovoru s djecom i bračnim partnerima osoba koje su bile upućene na izdržavanje kazne zatvora.

Status unutar zajednice

Prije svega, vrlo je znakovito kako romska zajednica doživljava počinitelje kaznenih djela. Percepcija počinitelja uvelike ovisi o njegovom statusu unutar zajednice. Ako je to osoba koja pridonosi zajednici, omiljena je među susjedima ili je boljeg materijalnog statusa, sumještani su skloni relativizirati djelo koje je počinila. Kazneno djelo se opravdava kao čin kojim se nastojalo nekome pomoći, zaštititi svoje bližnje, omogućiti im kvalitetniji život, naći rješenje za određeni problem. Takvoj osobi je i povratak u zajednicu nakon izdržane zatvorske kazne mnogo lakši i bezbolniji. Primjerice, muškarac koji je svojedobno bio na odsluženju zatvorske kazne zbog krijumčarenja, kasnije je izabran za legitimnog predstavnika romske zajednice na općinskoj i županijskoj razini. S druge strane, vlada nulta tolerancija prema počiniteljima kaznenih djela protiv života i tijela, ali i prema članovima njihovih obitelji. U jednom slučaju, prilikom svađe između dviju susjednih obitelji došlo je do teškog ranjavanja sa

smrtnom posljedicom. Počinitelj je osuđen i upućen na izdržavanje dugotrajne zatvorske kazne. On je neoženjen i bez djece, ali se njegove roditelje, braću i nećake još godinama nakon toga naziva *ubojicama* te ih se percipira agresivnima i opasnim.

Prema mom dosadašnjem iskustvu u radu s djecom, čiji su članovi obitelji bili u zatvoru, na izdržavanje kazne zatvora upućivani su isključivo muškarci, a počinjena kaznena djela bila su u rasponu od izazivanja prometne nesreće, preko imovinskih kaznenih djela do kaznenih djela protiv života i tijela. Upućivanje muškarca na izdržavanje kazne zatvora u romskoj zajednici neizbježno narušava kvalitetu života i sigurnost svih članova njegove obitelji. Budući da u većini obitelji jedino očevi rade, na određeno ili neodređeno vrijeme, supruga i maloljetna djeca ostaju bez značajnog dijela financijskih sredstava potrebnih za podmirenje životnih troškova, odnosno za nabavu hrane, ogrjeva, odjeće i školskog pribora.

Što je zatvorska kazna duljeg trajanja, to je izraženija ekonomska deprivacija obitelji čiji otac je u zatvoru. S početkom nove školske godine ili dolaskom hladnijih mjeseci, rastu i financijski izdatci obitelji. U nedostatku primjerenijeg rješenja, žena nerijetko uzima novčanu pozajmicu od nekoga u naselju, s kamatama koje su uglavnom izjednačene s iznosom same pozajmice. Time se dugotrajno zadužuje i još mjesecima kasnije nije u mogućnosti podmiriti dug, što stvara niz dodatnih problema i njoj i njezinoj djeci.

U izrazito patrijarhalnoj romskoj zajednici, žena čiji suprug izdržava zatvorsku kaznu nalazi se u nepovoljnom položaju. Odjednom se sama mora skrbiti o najčešće mnogobrojnoj maloljetnoj djeci i istodobno samostalno voditi kućanstvo. Ako u blizini ima svoju ili suprugovu obitelj, oni preuzimaju dio obveza i odgovornosti. No, žene koje nemaju pomoć i podršku obitelji, posebno su ranjive. Ako je suprug ranije imao problema u odnosima sa sumještanima, u smislu dugova ili sukoba, ti se problemi reflektiraju na ženu koja nerijetko mora otpjeti pritisak, prijetnje

ili čak fizičke napade. Događalo se da su ti napadi bili toliko učestali i ozbiljni da je žena s djecom morala napustiti naselje, te potražiti sigurnost u okrilju svoje obitelji ili čak sigurne kuće. U iznimnim slučajevima, nezaštićena žena potraži sigurnost i zaštitu ulaskom u izvanbračnu zajednicu s novim partnerom. Iako takva odluka trenutačno olakšava nepovoljnu životnu situaciju žene, izgledno je da će povećati probleme koji će se pojaviti nakon izlaska njezinog supruga iz zatvora. Ponekad žena nije u mogućnosti primjereno se skrbiti o svojoj djeci i namiriti im osnovne egzistencijalne potrebe, te se djeca privremeno izuzimaju iz roditeljskog doma i smještavaju u udomiteljsku obitelj.

Osjećaj srama

U svim nabrojenim situacijama, najranjivija su maloljetna djeca, osobito ona školske dobi. Bez obzira na spol, kod svakoga djeteta prevladava snažan osjećaj nedostajanja roditelja. Uz to je kod djevojčica izražen osjećaj srama, dok se dječaci osjećaju nesigurno i nezaštićeno u odnosima s vršnjacima. Otac je, u najvećem broju slučajeva, ključna osoba u procesu identifikacije. Dijete čiji je otac u zatvoru, svjesno je da uz sebe više nema roditelja na čiju zaštitu bi moglo računati ako upadne u verbalne ili fizičke sukobe. Nadalje, majka je zaokupljena brigom o djeci i kućanskim poslovima, mora češće odlaziti od kuće u nabavu namirnica ili odlazak liječniku. Potrebna joj je pomoć starije djece koja postaje samorazumljiva.

Osim što se skrbe o svojoj mlađoj braći i sestrama, starija djeca s vremenom na sebe preuzimaju ulogu nedostajućeg roditelja – zaštitnika svoje obitelji. Često je to breme kojemu nisu dorasla, niti su vješta u rješavanju problema, što rezultira povećanim osjećajem nesigurnosti i nedostatnosti. Osim navedenog, kod djece starije dobi jači je osjećaj srama jer je njihov uzor učinio nešto negativno i neprihvatljivo. Svjesna su da novonastala situacija nosi posljedice svakom članu obitelji i neizvjestan ishod. *Hoće li obitelj ostati na okupu? Hoće li majka imati novca za osnovne*

53 Simona Borko, prof. socijalni pedagog u Osnovnoj školi „Dr. Ivana Novaka“, Macinec u Međimurju.

potrebe naše obitelji? Hoće li se ocu nešto dogoditi u zatvoru? – samo su neka od pitanja na koja nijedno dijete ne zna odgovore, zbog čega se javlja strah od budućnosti. Posljedično, djeci koja su veći dio vremena usredotočena na pomaganje majci, ne preostaje dovoljno vremena za ispunjavanje školskih obveza, što rezultira slabijim školskim uspjehom, a nerijetko i neredovitim polaženjem nastave.

Pohađanje nastave za djecu je istodobno rizični i zaštitni faktor. Romska zajednica je okolina u kojoj su djeca izložena različitim životnim situacijama, bez obzira jesu li one primjerene njihovoj dobi i zrelosti. U takvom ozračju, djeca svjedoče događajima koje nisu u mogućnosti razumjeti, niti vrednovati, ali imaju potrebu razgovarati o njima. Primjerice, odlazak nekog člana zajednice u zatvor, tema je o kojoj će učenici prvom prilikom izvijestiti svoga učitelja. Pritom dijete o čijem roditelju je riječ, najčešće šuti, dok druga djeca iz razreda govore o tome.

Slušanje i prihvaćanje

Ponašanje učitelja koji sluša i spreman je prihvatiti temu bez osude i nelagode, daje učenicima do znanja da je to sastavni dio života, koji niti jednom djetetu ne umanjuje pravo da u školi bude cijenjeno i sigurno. Upravo je učitelj najvažniji čimbenik u prevenciji stigmatizacije i zlostavljanja djeteta čiji roditelj je u zatvoru. Važno je djeci dati do znanja da novonastala životna okolnost ne mora nužno biti izvor srama i poruge, nego samo jedna od brojnih značajki obitelji. Kada se dijete osjeti prihvaćenim i podržanim od učitelja i razredne zajednice, spremno je s njima podijeliti da je, primjerice, bilo u posjetu roditelju u zatvoru i ispričati kako se osjećalo prilikom posjeta. Iskazi su sukladni dječjoj percepciji situacije: mlađa djeca opisuju da roditelj jede ukusne obroke, ima novu odjeću, ima televizor u svojoj sobi, igra nogomet. Starija djeca sklona su iskazati zadovoljstvo jer je roditelj dobro, jer je zaokupljen aktivnostima, jer se obradovao susretu s njima.

Stručni suradnik je neizostavna karika u lancu osnaživanja i podrške djetetu čiji roditelj je u zatvoru jer ima prilike individualno pristupiti djetetu, pratiti ga i odgovoriti na njegove potrebe. Djetetu je potrebna kompetentna odrasla osoba od povjerenja, koja mu može pomoći da se nosi sa svojim emocijama i prilagođava svim promjenama koje donosi boravak njegovog roditelja u zatvoru.

Ipak, u određenim situacijama osuda i etiketiranje koje postoji u zajednici, preslikavaju se i na svakodnevni život u školi. Prethodno opisan slučaj teškog ranjavanja sa smrtnom posljedicom, ostavio je trajno negativne posljedice na članove uže obitelji počinitelja. Puno dvije školske godine nakon događaja, učitelji i stručni suradnici naše škole bavili su se rješavanjem verbalnih i fizičkih sukoba između članova obitelji počinitelja i žrtve. Osuđujuće izjave, pogrdni nadimci i pokušaji socijalne izolacije bili su svakodnevnici. Otegotna okolnost bila je to što se radilo o učenicima razredne nastave koji nisu mogli pojmiti niti razumjeti težinu izgovorenih riječi, nego su samo ponavljali ono što su čuli od svojih roditelja. Stav roditelja bio je nepromjenjiv: smatrali su da imaju pravo na njega zbog gubitka koji su pretrpjeli, te nisu bili spremni surađivati sa školom u cilju rješavanja problema. Situaciju je naposljetku olakšao protok vremena koji je i jednoj i drugoj obitelji pomogao da se odmaknu od traumatičnog događaja i okrenu budućnosti.

Bez obzira na dob, spol, nacionalnost i životne okolnosti, svako dijete ima pravo biti prihvaćeno i zaštićeno u svakoj zajednici kojoj pripada. Ako obitelj nekog djeteta privremeno ili trajno nije cjelovita, svaka odrasla osoba iz njegove okoline ima obvezu skrbiti o njegovoj dobrobiti i sigurnosti. Osobita odgovornost leži na učiteljima i stručnim suradnicima koji mogu i znaju pružiti pomoć i podršku djeci čiji roditelji se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne. Ona, mimo svoje volje, sazrijevaju u kratkom roku – i upravo zato škola im mora osigurati priliku da budu samo djeca: mirna, zadovoljna i neopterećena.

OSNOVNA ŠKOLA I PODRŠKA DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

Dubravka Katačić⁵⁴

Roditeljstvo, najljudskija, najodgovornija, najzahtjevnija, najplemenitija uloga u našim životima, privilegij je svih roditelja koji zajedno s ostalima u zajednici dijele društveni prostor. I dok svi tijekom života imamo više uloga, neki od roditelja, u jednom dijelu života „odrađuju svoj dug društvu“, boraveći u zatvorima lišeni slobode. Za roditelja riječ je o ne baš poželjnoj ulozi koja u određenoj mjeri utječe na njegovo roditeljstvo. Gledajući samo fizičku dimenziju, roditelj je manje dostupan i rjeđe je u prilici ostvarivati kontakt sa svojim djetetom i pridonositi obitelji. Obitelj se treba prilagoditi novoj dinamici obiteljskih odnosa. To prilagođavanje uvelike ovisi o ulozi drugog roditelja.

A što je s djecom čiji su roditelji u zatvoru? Koliko se dinamika njihovog života razlikuje u odnosu na drugu djecu? I razlikuje li se uopće? Ova i niz drugih pitanja javljaju se pri razmišljanju o ovoj temi, a odgovori se razlikuju od djeteta do djeteta, kao i od obitelji do obitelji. I dok je način reagiranja i prilagodbe djece i roditelja u navedenim okolnostima individualan, svi ostali, formalno uključeni dionici – dječji vrtići i škole, centri za socijalnu skrb i drugi – imaju zadatak postupati u skladu s načelima i dosezima struke.

U mom dugogodišnjem iskustvu u radu na mjestu

⁵⁴ Dubravka Katačić, školska pedagoginja u Osnovnoj školi Ravne njive - Neslanovac u Splitu.

školske pedagoginje u velikoj gradskoj osnovnoj školi s oko 800 učenika, neki od naših učenika imali su ili imaju roditelje u zatvoru. Kao pedagozi i profesionalci iz područja odgoja i obrazovanja, veliku važnost posvećujemo pružanju odgovarajućeg pedagoškog odgovora na individualne potrebe svakog djeteta. Kada imamo dijete čiji je roditelj u zatvoru, u osnovnoj školi težimo osigurati nekoliko pretpostavki.

Jedna od njih je da se prema činjenici da je roditelj u zatvoru treba odnositi kao prema svakoj drugoj specifičnoj, individualnoj okolnosti u životu djeteta koja bi mogla utjecati na njegov razvoj, osjećaje, postupanja i raspoloženja.

Važno je steći povjerenje

Pri predupisu i upisu djece u prvi razred, u individualnom razgovoru s roditeljima treba objasniti kako je bitno da s nama podijele sve važne informacije o okolnostima u životu djeteta (od rođenja mlađeg brata, preseljenja, smrti ili bolesti djeda, bake, prijatelja ili člana obitelji, kućnog ljubimca, razvoda braka, odlaska roditelja ili člana obitelji u zatvor). Roditeljima trebamo naglasiti kako nas veže profesionalna

tajna, da su te informacije povjerljive i služe nama, pedagoškim djelatnicima, kako bismo uskladili i unaprijedili rad i profesionalni odnos s individualnim potrebama djeteta.

U prvom razgovoru važno je steći povjerenje roditelja kako bismo počeli kvalitetnu, dvosmjernu suradnju i partnerski odnos. Pritom trebamo izdvojiti dovoljno vremena i potaknuti ozračje prihvaćanja u kojem će se i roditelj i dijete osjećati opušteno i cijenjeno. Povjerenje roditelja da o činjenicama iz obiteljskog života razgovara slobodno, uz uvažavanje, prvi je i temeljni korak za dalju konstruktivnu suradnju. Često i roditelju i djetetu (kroz obiteljski crtež) omogućimo slobodni razgovor i izražavanje osjećaja i misli.

Važne informacije o obiteljskoj dinamici: o odnosu prema partneru u zatvoru, njegovom/njezinom odnosu prema djeci, učestalostima posjeta partneru i/ili roditelju u zatvoru... doznajemo od roditelja u školi i one su nam temelj za pružanje optimalne individualne podrške djetetu, koja se odvija kroz rad i razgovore s djetetom, te savjetovanje učitelja i samih roditelja u postupanju prema djetetu.

Iznosim primjer iz savjetodavnog rada s brižnom majkom, zabrinutom za to kako sinu u nižim razredima prikazati i objasniti specifičnu obiteljsku situaciju i činjenicu – da je tata u zatvoru na odsluženju duže kazne zbog preprodaje opojnih sredstava. U ovom slučaju, mama je odana suprugu i obitelji i odvodi djecu u redovite posjete. Savjetujem ju kako će razgovarati sa sinom otvoreno, iskreno, ali na njemu razumljiv i prihvatljiv način: ne izbjegavati temu „dilanja“, zbog kojeg je tata završio u zatvoru, reći o tome svoj osobni vrijednosni sud, prepoznati da je tata pogriješio, ponuditi moguće scenarije za budućnost djetetu, usmjeriti ga na mogućnosti izbora pozitivnih uzora u odrastanju... Djetetu valja objasniti svoje emocije, kao i ulogu koju planira zauzeti u odnosu na tu situaciju. Djeca trebaju vođenje i podršku odraslih koje se događa i kroz jasan dijalog.

U ovakvim savjetodavnim i suportivnim razgovorima s roditeljima nerijetko na površinu isplivaju i neke poteškoće s kojima se susreću obitelji u kojima je jedan roditelj u zatvoru, a koje nisu nužno vezane uz dobrobit djeteta u školi. U jednom od takvih savjetodavnih razgovora s majkom čiji je suprug u zatvoru i čije je jedno dijete išlo u osnovnu školu, a drugo trebalo krenuti u dječji vrtić, doznajem kako majku muči to što ne može ostvariti pravo upisa mlađeg djeteta u vrtić – što joj je nužno kako bi mogla početi raditi – jer ne ispunjava uvjet da su oba roditelja zaposlena. Kao školska pedagoginja, pozvala sam na suradnju obližnju predškolsku ustanovu, te zajedničkim naporima smo savetovali majku i pokušali se približiti rješenju. Upisom mlađeg djeteta u vrtić majka dobiva vrijeme za odlazak na posao, financijsku neovisnost i mogućnost da se samostalno skrbi o obitelji. Obitelj dobiva praktičnu pomoć i podršku.

Uz pedagoga i ostale članove stručne službe škole, o dobrobiti učenika brinu se svi učitelji koji tom učeniku predaju. Kako bi promišljali i pružali optimalnu pedagošku podršku kao odgovor na individualne potrebe svakog učenika, učitelji su upoznati sa specifičnim obiteljskim okolnostima.

Senzibilizacija kolega učitelja u ovom smislu, iskustveno gledano, posebno dolazi do izražaja pri završetku osnovnog školovanja, kod djece čiji roditelji nemaju razvijene roditeljske kompetencije, pa tako i kod djece čiji je jedan roditelj u zatvoru, a drugi nije u mogućnosti na odgovarajući način podržati

dijete u trenutku kad je pred njim upis u srednju školu. Tada, kao dio profesionalnog usmjerenja učenika, s kolegama razgovaram i o tome koju bi školu dijete željelo upisati i kako najbolje pomoći djetetu na tom putu – od praktične pomoći u učenju, individualnog motiviranja od predmetnih učitelja, savjetovanja roditelja o ostvarivanju dodatnih prava djeteta pri upisu u srednju školu zbog otežanih životnih uvjeta i drugog.

Održati obiteljske spone

Većina roditelja s kojima sam kontaktirala, a čiji su supružnici u zatvoru, bili su jako zainteresirani za dobrobit obitelji, njegovali su odnose sa supružnicima u zatvoru, održavali obiteljske spone i interakciju djece s roditeljem u zatvoru, odvođeci djecu u redo-

vite posjete i kvalitetno odgovarajući na djetetove školske i psihosocijalne potrebe. Roditelji solidnih roditeljskih kompetencija pridonose, uz opisano podržavajuće ozračje u školi, odgoju djece dobrih psihosocijalnih vještina, koja se osjećaju dobro u svojoj koži, koja su prihvaćena u svojoj sredini i napreduju u skladu sa svojim sposobnostima i interesima. Često su u školi uspješna, omiljena, prijateljski nastrojena, angažirana, neopterećena, emocionalno zrela. U svojem daljem životu čine dobre profesionalne i životne odabire.

Kad je riječ o djeci čiji su roditelji u zatvoru, mi sa svojim ljudskim i pedagoškim promišljanjima i djelovanjem moramo i možemo pomoći ublažiti posljedice obiteljske situacije na psihofizički i emocionalni razvoj djeteta. U tome će nam pomoći suosjećanje, empatija. Empatiju trebamo njegovati u sebi i razvijati je kod djece i poticati svako dijete na osobni rast, neovisno o tome tko su mu roditelji.

SLUČAJ IZ DJEČJEG VRTIĆA

Marijana Boštjančić⁵⁵

Kao odgojiteljica u dječjem vrtiću upoznala sam mnoge obitelji. S obzirom na to da sam u istom vrtiću radila 45 godina, sudjelovala sam ponekad u odgoju dvije generacije djece iz iste obitelji. Tako sam u svojoj grupi odgajala najprije djevojčicu, a kada je ona odrasla i njezinu djecu. Svjedočila sam teškom djetinjstvu i majke i djece. Ova priča ima sretan završetak jer je obitelj prebrodila teško razdoblje i uspjela rasti i ostati zajedno.

Osamdesetih godina prošloga stoljeća djevojčica (nazvat ću je Ema) živjela je u obitelji s ocem alkoholičarom i majkom koja je skrbila o obitelji, no odala se alkoholu kada je Ema krenula u školu. Ema je bila povučena djevojčica urednog razvoja. Završila je trogodišnju srednju školu i udala se. Razvila se u tihu, pomirljivu ženu, koja voli svoju djecu, no svu inicijativu prepušta suprugu.

Emin suprug djeluje odgovorno, zainteresirano za obitelj, fizički je snažan, ponekad sumnjičav prema okolini. Baka, Emina mama, niz godina pomaže mladoj obitelji i njihovoj djeci. Obitelj je bila pod nadzorom socijalne službe zbog uvjeta u kojima djeca žive. Roditelji nisu imali dostatne financijske mogućnosti pa sam ih uputila na udrugu „Bokci“, te Crveni križ i Caritas. Uspješno su djeci uredili nove sobe, djeca su veselo o tome pričala.

Starije dijete upisano je u vrtić u trećoj godini života.

⁵⁵ Marijana Boštjančić, umirovljena odgojiteljica-savjetnica u dječjem vrtiću.

Djevojčica je pametna, nježna, povučena, te krhka zdravlja i slabog apetita. U šestoj i sedmoj godini života često je bila na liječenju u bolnici. Posjećivala sam ju povremeno, a u tim je prilikama, danju, uvijek uz nju bila baka. Majka i otac su za to vrijeme radili.

Mlađe dijete je živahan, znatiželjan, komunikativan, pametan dječak. Za njega je tata junak, uzor, izvor sigurnosti. Procijenili smo da bi za njega bilo najbolje da bude upisan u skupinu djece nešto starije od njega.

Jednog ponedjeljka ujutro djeca su u grupu došla uzbuđena. Majka ih je dovela bez objašnjenja o razlogu dječjeg uzbuđenja. Od djece sam doznala da je u nedjelju kod kuće bila velika strka, tata je vikao, djeca su se popela na krov kuće... Dolazila je i policija. Djecu sam utješila i potaknula na igru.

Oko 11 sati nazvala me ravnateljica dječjeg vrtića s novim detaljima o događajima u toj obitelji. Naime, socijalna služba i policija kontaktirali su vrtić s molbom za suradnju jer je otac u nedjelju pritvoren zbog sumnje za zlostavljanje. Majka je ostala kod kuće s djecom, s pozivom da ih u ponedjeljak odvede u vrtić, te da se zatim javi u nadležnu policijsku upravu. Majka je trebala dati iskaz budući da je bila osumnjičena za prikrivanje zlostavljanja. U toj situaciji ravnateljica me je obavijestila da s djecom trebam doći u policiju, gdje će se djeca naći s majkom uz socijalnu radnicu. Bilo je važno da s djecom ide osoba u koju imaju povjerenje. Rekli su da automobil

koji će doći po nas neće imati policijske oznake, policajac i policajka će biti u civilu i reći će djeci da se vozimo k mami.

Djelatnici policije, koji su zatim stigli u vrtić, bili su iznimno ljubazni, susretljivi i djeci zanimljivi. Na neposredan i prijateljski način pristupili su djeci i pitali ih bi li se voljela s tetom iz vrtića voziti u autu koji ima sirenu: *I rotacijska svjetla! Vozimo se k mami. Teta će biti s vama* – rekli su. Djevojčica je pristala, a dječak se oduševio, tim više što obitelj nije imala auto pa je i vožnja bila djeci privlačna. Vozač je kratko upalio sirenu i rotacijska svjetla. Djeca su se ozarila, govoreći da ovo ima samo hitna pomoć, vatrogasci i policija.

- Tko ti je dao taj auto? – pitao je dječak policajca.
- Moj šef!
- Dobar ti je šef! – zaključilo je dijete.

Došli smo u sobu u kojoj sam djecu predala socijalnoj radnici. Time je moja uloga završila. Sutradan mi je majka, dovodeći djecu u vrtić, napomenula da je tata ostao u pritvoru, a ona će se skrbiti o djeci uz podršku socijalne službe. Otac je dobio zabranu približavanja na određeno vrijeme i jednogodišnju zatvorsku kaznu, a majka nadzor socijalne službe nad životnim uvjetima i pomoć u nalaženju radnoga mjesta. Za vrijeme izdržavanja kazne, djeca su tatu vidjela nekoliko puta, znala su što se događa i zajedno s majkom očekivala očev povratak. Otac je posebno nedostajao dječaku.

Prošlo je desetak godina. Otac se vratio u obitelj koja se s vremenom povećala na petero djece.

U ovom se slučaju više ljudi iz više institucija pobrinulo da djeca ne budu izložena prevelikom stresu, a da istodobno budu zaštićena od nasilja i neadekvatnog roditeljskog ponašanja. Ova obitelj i dalje je zajedno.

Foto: Michał Przechowski, Unsplash

5 IZ PRIČE U PRIČU

Crtice iz života
s obje strane rešetke

O zatvorenicama čitamo u novinama i gledamo na televiziji. Malo je onih koje poznajemo ili pak ne znamo da su bili u zatvoru. Jesmo li se kada upitali kako žive njihove obitelji? Kako to utječe na odrastanje njihove djece? Moraju li to biti obiteljske tajne?

S takvim pitanjima obratili smo se našim sugovornicima s vrlo različitim životnim iskustvima, pažljivo ih saslušali i pokušali prenijeti njihove životne priče.

Zahvaljujemo svima koji su svoja dojmljiva sjećanja i doživljaje, vezane uz ovu temu, podijelili s nama. Samo jedan među njima u ovim je pričama predstavljen punim imenom i prezimenom – to je Radovan Tatalović, koji je 36 godina proveo radeći na različitim stručnim i rukovodećim poslovima u više zatvorskih ustanova. Ostali junaci priča su: mladi Rom, bivši zatvorenik koji želi biti dobar tata; dječak čija je majka bila u istražnome zatvoru; majke koje su supruge zatvorenika; otac zatvorenik; pedagoginja iz jednog učeničkog doma; 92-godišnja gospođa, koja se prisjeća svojih posjeta ocu u pritvoru kad je bila dijete; djevojčica čija je majka u zatvoru.

Možda ove priče potaknu i druge i pomognu im da progovore o svojim iskustvima.

Višnja Biti

PROFESOR

– Trideset i šest godina proveo sam u zatvorskom sustavu. Najprije kao stručni suradnik za tretman i terapeut u Kaznionici u Lepoglavi, zatim u Turopolju na sličnim poslovima, potom i kao načelnik Odjela tretmana u kaznionici, te Upravi za zatvorski sustav – počinje svoju priču Radovan Tatalović, danas umirovljenik, no još aktivan kao terapeut u raznim udrugama koje pružaju pomoć onima kojima je to potrebno.

– Već pri kraju studija socijalne pedagogije na tadašnjem Defektološkom fakultetu, javio sam se da želim praksu obaviti u zatvoru, to mi se kao mladom stručnjaku činilo izazovnim i zanimljivim.

Naravno da tada nisam ni pomišljao da ću čitav radni vijek provesti u zatvorskom sustavu.

– Kako vam je bilo? – pitam svog sugovornika, znajući da iznimno voli svoj posao i danas pomaže onima neprihvatljivog ponašanja.

– U zatvoru nikome ne može biti dobro. Mi, *tretmanci*, smo tu ipak represivni aparat i tako nas i doživljavaju.

Od početka sam bio, kako kažu, strog, ali pravedan. Teško je nama stručnjacima koji radimo sa zatvorenicama naći dobru mjeru između strogoće i suosjećanja. Morate biti dosljedni, odlučni, imati jasan cilj u svom postupanju prema svakome individualno, a opet susretljivi za sva njihova pitanja.

Zato i nisam radno vrijeme provodio u svojoj sobi, nego sam maksimalno bio s njima. Na radnoj terapiji, u slobodno vrijeme, sportskim aktivnostima, za vrijeme ručka, čak i za posjeta njihovih obitelji.

To mi se čini posebno značajnim za vrijeme izdržavanja njihove kazne. I tu je bitna razlika između zatvorenog tipa zatvora i onog poluotvorenog, kada se zatvorenik za vrijeme posjeta može prošetati sa svojom obitelji, otići u kafić ili slastičarnicu, ili u posjet kući.

Kvalitetu odnosa s vlastitom obitelji smatram jako važnom u procesu izdržavanja zatvorske kazne. To jako utječe na zatvorenikovo ponašanje i emocionalno stanje.

Susreti s posjetiteljima su se posljednjih desetak godina uvelike promijenili, a tomu su pridonijeli mnogi. Od Ureda pravobraniteljice za djecu, UNICEF-a, obiteljskih centara i udruga do svih ostalih stručnjaka izvan zatvora koji su željeli pomoći zatvorenicama i njihovim obiteljima.

U početku je mnogim zatvorenicama bilo čudno ići na predavanja ili radionice o roditeljstvu,

jer – mislili su – što se tu ima naučiti, ali neki su ipak uvidjeli koliko je važno sačuvati svoju obitelj i naučiti kako se ponašati prema svojoj djeci.

I prostorije namijenjene susretima zatvorenika i njihovih obitelji, danas drukčije izgledaju. Lijepo su opremljene i prilagođene i djeci, više slične ugodnom dnevnom boravku ili igraonici.

Vrlo je teško sačuvati obitelj kad je jedan od roditelja u zatvoru. Osobito je to teško zatvorenicama. Najčešće nemaju podršku muževa, a ni šire obitelji. Teško uspijevaju vlastitu djecu smjestiti na neko dobro mjesto dok su one u zatvoru.

Kod muških je zatvorenika to drukčije. Koliko god da se brakova raspada za vrijeme trajanja zatvorske kazne, ipak se neke žene jako trude sačuvati obitelj, jako se dobro brinu za djecu, dovode ih u posjete ocu u zatvor i nastoje stvarati pozitivnu sliku o tati, iako je u zatvoru.

Nakon takvih, obiteljskih posjeta imao sam prilike mnogo puta razgovarati s njima, pitale bi me za savjet – kako da postupe u nekim konkretnim situacijama u odnosu prema suprugu, djeci ili svojim roditeljima.

Ti su mi razgovori bili posebno dragi, jer su nastali na njihovu inicijativu, i činilo mi se dobrim i uspješnim korakom to što žele čuti riječ stručnjaka. O njihovom ponašanju ovisilo je i ponašanje djece prema tati.

Mnogi su tek u zatvoru osvijestili svoju ulogu oca i koju odgovornost imaju. Jer – to je sve bilo daleko od njihova ponašanja i života koji su vodili prije dolaska u zatvor. Mnogo je s njima trebalo raditi kako bi stekli neke druge životne navike i, jednostavno, postali bolji ljudi. Ako sam ikome na tom putu pomogao, zadovoljan sam.

To mi potvrđuju i naši susreti u Zagrebu. Čim čujem „profesore“, okrenem se. Naime, tako su me svi zvali u zatvoru. I nitko, osim mene i onoga koji me tako zaziva, ne zna gdje sam ja to njemu bio profesor.

Vrlo je teško sačuvati obitelj kad je jedan od roditelja u zatvoru. Osobito je to teško zatvorenicama. Najčešće nemaju podršku muževa, a ni šire obitelji. Teško uspijevaju vlastitu djecu smjestiti na neko dobro mjesto dok su one u zatvoru.

ŽELIM BITI DOBAR TATA

Imam 28 godina, od toga sam polovicu, što znači četrnaest godina, proveo po zatvorima.

I to ne zato što sam Rom, nego zato što sam radio grozne stvari. Od sitnih pljački po dućanima, trafikama, kladionicama, do pljačke banke, preprodaje droge, šverca raznih stvari i – da ne nabrajam, jer se mnogo toga ni sam ne sjećam.

Čak ne mogu točno reći koliko me okolina u kojoj sam odrastao zbog toga osuđivala. U mom naselju, a svi smo se vrlo dobro poznavali, čini mi se da su svi, pogotovo muški članovi činili isto. Ne sjećam se koliko je moj otac puta bio u zatvoru i je li mi uopće zamjerao što ja činim to isto.

Najljepša su mi sjećanja iz ranog djetinjstva kada smo mi mali išli s majkama prositi, ili nekome čistiti ili raditi u polje. Dobili bismo pokoju kiflu i jabuku, i to nam je bilo jako fora.

Ne znam točno koliko sam imao godina kada sam popužio prvu cigaretu, čini mi se da oduvijek pušim, a i marihuana je došla već u nižim razredima osnovne škole. Do viših nisam ni stigao. Heroin se pojavio kao neki nastavak marihuane i nije mi se činilo da radim nešto loše, osim što mi je za to trebalo sve više novca.

Jesam li više narkoman ili diler, teško je reći.

Dosadila su mi ta stalna suđenja pa odlasci u zatvore. Jedna sutkinja predložila je da bi možda bilo dobro da odem u terapijsku zajednicu za ovisnike, a onda u zatvor. To mi se učinilo jako dobrim rješenjem.

I tako sam već dva mjeseca ovdje. Stekao sam odlične frendove, nikome ne smeta što sam Rom, niti se zbog toga šale na moj račun, niti me zadirkuju. Ovdje smo svi isti. I živimo po dnevnom redu. Svaki dan isto, ali nije ti dosadno. Mnogo se radi – i na zemlji, i u vrtu, i sa životinjama, i nešto zidamo... Vodimo i neke pametne razgovore o životu. Stručnjaci kažu da je to terapija.

Čini mi se da se u svemu tome sasvim dobro snalazim. Tu sam shvatio da nisam ni lošiji ni bolji od drugih. Doktor kaže da svi imamo podjednaku šansu da uspijemo.

Ipak, ima nešto po čemu sam drukčiji od drugih. Imam već troje djece. S tri različite žene. Ni s jednom se nisam oženio. I što sam stariji, nekako mi je drago što sam otac.

I kako sam tu, sve više razmišljam o njima. Jednoj od tih žena sam i pisao i poslala mi je sliku sina. Ima 11 godina. Imam još kćer od četiri i sina od dvije godine.

Ne znam kako se to točno radi, ali volio bih biti dobar otac.

PLAVI ZEC

Išao sam u četvrti razred osnovne škole, a moj brat u šesti. Živjeli smo normalno, kao i sve druge obitelji. Preko tjedna mama i tata su radili i dolazili kući oko šest, kada bismo se i mi već vratili iz škole i s izvanškolskih aktivnosti, te smo zajedno ručali. Vikendima smo vrlo često odlazili na izlete u prirodu, planinarske kuće, toplice ili na neka seoska imanja, zajedno s prijateljima naših roditelja koji su također imali djecu naših godina. Ljeti bismo uvijek odlazili na more, ponekad i s tim prijateljima, a zimi zajedno na skijanje. Imam vrlo lijepa sjećanja na to razdoblje. Čak se iz ove perspektive čini bajkovitim i nestvarnim.

Jednog dana, uz naš ručak oko šest sati, roditelji su rekli da nam moraju reći nešto vrlo važno i ozbiljno. Prvo sam pomislio da će se rastati, iako za to nije bilo nikakvih predznaka. U mom razredu sam već znao za dva takva slučaja.

Nije bilo to. Tata je rekao da mama mora ići u istražni zatvor i da se ništa ne brinemo jer ona nije nizašto kriva. Ali to se mora, nažalost, dokazivati, za što je potrebno izvjesno vrijeme. Radilo se o nekim nepravilnostima na njezinom poslu.

Mama je šutjela, što me još više začudilo. Prije bih očekivao da plače. Tata je rekao da se ne trebamo ništa brinuti, on će nam kuhati i pomagati za školu, sve što nam zatreba. I da će sve to brzo proći. Bili smo u šoku i ništa nismo pitali. I tako do današnjeg dana. Zašto o tome nikada nismo razgovarali, ne znam.

Sjetio sam se svih onih filmova snimljenih u zatvorima, no nikada tamo nisam vidio ženu. Razmišljao sam – nosi li mama onu prugastu pidžamu, što radi, što jede i je li joj hladno.

Iako sam već imao deset godina, počeo sam spavati s malim plavim zekom, kojeg mi je mama kupila kad sam još bio mali.

Ne sjećam se koliko je vremena prošlo, kad se mama vratila. Čini mi se da nije puno. Opet je sve bilo kao prije. I dalje o tome nismo razgovarali. Kao da se ništa nije dogodilo.

Danas, kada imam svoju obitelj i djecu, ne znam ni sam kako bih postupio u takvoj situaciji. Ni kao roditelj, ni kao dijete. Na to vrijeme jedino me podsjeća mali plavi zeko, zbog kojeg me djeca znaju zadirkivati – što on radi na polici zajedno s mojim stručnim knjigama.

Nisam im ništa rekao.

Bili smo u šoku i ništa nismo pitali. I tako do današnjeg dana. Zašto o tome nikada nismo razgovarali, ne znam.

TATA JE UVIJEK TATA

Kad se ime mog supruga počelo pojavljivati po novinama, u vezi s nekom financijskom aferom o kojoj ja, naravno, nisam imala pojma, prvo mi je palo na pamet – kako zaštititi djecu. Njihovi vršnjaci bili su nemilosrdni i već za nekoliko dana ispitivali su ih – hoće li njihov tata završiti u zatvoru. Naravno da sam im rekla da se ne brinu i da to nije moguće, u što sam i ja u tom trenutku vjerovala.

Kako je moj posao vezan za javno djelovanje, odmah su me i kolegice počele upozoravati da ću vjerojatno imati problema na poslu. Suprug mi nije htio reći o čemu se radi, jer je to, po njegovim riječima, jako komplicirano i riječ je o spletu nezgodnih okolnosti, te je rekao da se ne brinem jer će on to uspjjeti riješiti.

Svaki dan se događalo nešto novo. Djeca su bila jako uznemirena i uplašena. Novinari su se počeli obraćati i meni i tražili intervju u kojima bih se morala izjasniti – koliko sam bila upoznata s djelovanjem svoga supruga. Koliko sam mogla vidjeti iz medija, što, naravno, ne mora biti sasvim točno, radilo se o pronevjeri velike količine novca. Nisam mogla vjerovati da je to uopće moguće. Suprug i ja zajedno smo još od studentskih dana i on slovi za dobrog financijskog stručnjaka. Kako bi sam sebe upleo u nešto nezakonito? Je li moguće da godinama živiš s osobom koja je kadra tako nešto učiniti?

Školska pedagoginja pozvala me na razgovor da čuje od mene što se događa u obitelji, jer uočavaju velike promjene u ponašanju moje djece, a ne znaju kako im pomoći. Ni ja sama u tom trenutku nisam znala što bi bilo najbolje za njih. Razgovor s pedagoginjom je bio mnogo ugodniji nego što sam očekivala. Obećala je da će ih zaštititi u njihovim razredima koliko je to moguće, ali željela je da se i ja što više potrudim.

U međuvremenu, moji su mi nadređeni preporučili da odem na godišnji odmor, kako se moje ime ne bi neko vrijeme javno pojavljivalo. To je bila *točka na i*. Nisam se više mogla zavaravati da će sve to samo od sebe proći, bez posljedica. Suprug je u međuvremenu završio u zatvoru. Kakva blamaža!

To što nisam radila, bilo mi je još gore. Vrtjela sam sve moguće scenarije o našem budućem životu i prekopavala po bivšem. Jedan obiteljski prijatelj mi je mudro savjetovao da pokrenem razvod od supruga i tako sačuvam djecu i sebe od njegovih djela. To sam i učinila. U glavi mi je bio košmar. Koliko je to fiktivno, a koliko stvarno?

Nisam imala vremena više razmišljati o sebi, nego sam se sasvim posvetila djeci, njihovoj školi i slobodnom vremenu. Išli smo na neke male izlete, u posjete baki i djedu na selo, za što ranije nismo nikada imali dovoljno vremena, te planirali odlazak na ljetovanje na more.

Mislila sam kako će ljetni praznici dobro doći da se ta tema bar u njihovoj školi zaboravi. U medijima je ona bila prisutna još više. Čak je pisalo da smo se rastali. Važna stvar. Činjenica da je podignuta optužnica protiv mog supruga, odagnala je svaku moju sumnju da možda ipak nije kriv ili da mu je to netko namjestio.

S početkom jeseni, kada smo se zbog škole vratili u Zagreb, pitala sam djecu žele li da odemo posjetiti tatu u zatvor. Oni su mu dotad napisali pokoje pismo i on njima. Moram priznati da je uvijek bio dobar tata i djeci je sigurno nedostajao. Htjeli su vidjeti tatu.

Otada sam ih redovno vodila u posjete tati u zatvor. Koliko god sam ih za to vrlo pažljivo pripremala, bilo je to za sve nas jako stresno.

Ja sam se od njega sasvim udaljila. Ne zbog samog kaznenog djela, već sam uvidjela da to nije osoba s kojom sam mislila da sam živjela.

A djeca trebaju tatu, pa bio on i u zatvoru. I on njih treba.

Otada sam ih redovno vodila u posjete tati u zatvor. Koliko god sam ih za to vrlo pažljivo pripremala, bilo je to za sve nas jako stresno.

A djeca trebaju tatu, pa bio on i u zatvoru. I on njih treba.

NOVI ŽIVOT

Uvijek sam bio frajer, no ne sjećam se točno što je bila prekretnica da prijeđem preko crte dopuštenog.

Mama, tata i dva brata nisu znali za taj dio mog života, barem sam tako mislio.

Tata je bio obrtnik, i to vrlo cijenjen u svom zanatu, no u ono vrijeme živjelo se skromno. Bolje rečeno, i mi i svi oko nas živjeli smo slično i bez nekih velikih planova za neki bolji život. Barem je tako bilo u našem kvartu.

Od rane mladosti želio sam se odijevati bolje no što smo si to mogli priuštiti. Bilo mi je sasvim normalno otići s dečkima u Trst i umjesto jednih ili dvojih traperica kupiti nešto više – pa to dobro prodati. Tako je to bilo i sa sunčanim naočalama, pa parfemima i sličnim stvarima koje se kod nas nisu mogle lako kupiti.

I prvi sam imao motor u kvartu, osjećao sam se zbog toga jako dobro.

Moja braća i dalje su živjela na način naših roditelja i pomalo su bili ljubomorni na mene. Oni se nikada ne bi usudili upustiti u nešto izvan zakona. Naravno da sam im ponekad davao i neke darove, a mama se uvijek mrštila kad bih joj donio kakav parfem jer je znala da ga nisam kupio.

Završio sam obrtničku školu i nastavio s ocem raditi u radionici, povremeno odlazeći u Trst. Braća su krenula u sasvim drugom smjeru, pa je otac bio jako ponosan zbog mog interesa za njegov posao, koji ću, očito, kasnije nastaviti raditi.

I sve dalje u životu kao da je išlo po nekom planu. Oženio sam se za djevojku iz kvarta i dobili smo dva krasna sina.

Sve sam se više posvećivao obitelji, pa nije bilo vremena za moj dodatni posao, što će reći da je i novca bivalo sve manje.

Sve dok mi je jedan prijatelj iz mog mladenačkog društva nije ponudio da, kad sljedeći put idem po robu za svoju radionicu u Italiju, ponesem i robu za koju ne trebam znati što je, da će biti dobro zakamuflirano i neće biti nikakve šanse da je pronađu.

Nisam odmah pristao na to, ali sam se ipak polakomio za novcem koji bi mi itekako dobro došao za školovanje mojih sinova.

Sada sam u zatvoru. Zbog primjerenog vladanja i sudjelovanja u svim radnim terapijama, kazna će mi biti nešto smanjena.

Mama i tata već su stari i nikad me nisu došli posjetiti. A sigurno ih je i sram. Braća su

bila dva puta u dvije godine. Bili su to neki nespretni susreti, u kojima nismo znali o čemu bismo pričali pa smo u obližnjem restoranu pojeli dobar ručak, i to je bio najbolji dio našeg susreta.

Moja supruga u početku nije dolazila, napisala bi mi pokoje pismo o tome kako su dečki i povremeno smo se čuli telefonom, a nekoliko puta sam se čuo i s dečkima.

Kako je vrijeme odmicalo, počela mi je katkad dolaziti i supruga. Dobio bih izlaznicu i znali smo se šetati po tom dotad nam nepoznatom, ali jako lijepom kraju. Što je tih posjeta bilo više, imao sam više nade da ćemo jednom – kad iziđem – nastaviti tamo gdje smo stali.

Najteži trenutak mi je bio kad su došli sve troje. Dečki su se zanimali kako se tu živi, s kim se družim, što radim, smijem li gledati televiziju i postavljali mi niz običnih životnih pitanja, na koja sam lako mogao odgovarati. Pitali su me – posjećuju li i ostala djeca svoje očeve ovdje, u zatvoru. Rekao sam im da manja djeca dolaze u igraonicu i igraju se sa svojim tatom ili nešto crtaju. S većima se obično ode van u šetnju, na čevapčice ili u slastičarnicu.

Sto puta sam se pitao kako da se postavim prema svojim dečkima koji imaju petnaest i trinaest godina i sve im je jasno, i zašto sam tu i što sam učinio.

Nisam im to tada mogao u lice reći, no napisao sam pismo, u kojem sam se na neki način pokajao zbog toga što sam učinio i koliko mi je žao što sam ih tako povrijedio i osramotio. Naglasio sam da bez obzira na to što sam učinio i zašto sada odslužujem zasluženu kaznu, ja sam uvijek bio njihov tata i uvijek ću to biti. Nadalje, molio sam ih da mi oprostite i daju šansu da budem bolji tata.

Čekam odgovor i nadam se novom životu.

Nisam im to tada mogao u lice reći,
no napisao sam pismo, u kojem sam
se na neki način pokajao zbog toga
što sam učinio i koliko mi je žao što
sam ih tako povrijedio i osramotio.

NEDJELJOM IDEMO U ZATVOR

U sekundi nam se život promijenio. Sve je stalo. Kao da nas je netko zaledio.

Dogodilo se to u jednoj neočekivanoj situaciji, kada smo suprug, ja i naše dvije djevojčice bili u MUP-u u Petrinjskoj izvaditi djeci osobne iskaznice, da možemo putovati. Kada smo došli na red, službenica na šalteru nam je rekla da malo pričekamo i otišla u prostoriju iza šaltera. Vratila se s policajcem koji je rekao mom suprugu da je – uhićen.

Zašto? Zbog čega? Redala su se pitanja, no policajac je samo odgovorio da je jučer za suprugom raspisana tjeratica. Koji paradoks! Baš smo došli na pravo mjesto. Tereti ga se za neke grijehe iz ranije mladosti, za koje smo već mislili da su davno zaboravljeni i da nikada neće doći na naplatu.

Suprug je već dvije godine u zatvoru. Kada je odlazio, mlađa kći je imala tri mjeseca i nije još ni znala da ima tatu. Starija je imala dvije godine i bila jako vezana za njega, on ju je kupao i uspavljivao te imao beskrajno strpljenja za igranje s njom, pogotovo u vrijeme moje trudnoće s mlađom djevojčicom.

Ona i sada vrlo često noću plače i zove tatu, a kako se u posljednje vrijeme nekoliko puta onesvijestila u običnoj igri u parku, morali smo potražiti liječničku pomoć. Još ne znamo točno što je posrijedi.

Po odlasku supruga u zatvor morala sam prodati stan, da otplatim kredite i dugove, te sam se preselila s djecom svojim roditeljima. To sigurno nije bilo najbolje rješenje, ali u tom trenutku bilo je jedino moguće. Ni njima nije lako, mali stan, djeca stalno viču, plaču, noću se bude, a moji ujutro odlaze na posao.

Ja sam sve vrijeme s djecom, totalno sam njima posvećena i pokušavam im ponuditi razne sadržaje u danu kako bi im bilo što ljepše. Ne mogu ni biti bez njih, odem li sama u dućan, ulovi me napad panike i ne znam što ću. Ne mogu se toga nikako riješiti, iako odlazim na terapije.

Mi smo kao obitelj, suprug, curice i ja, jako vezani. I sada, tako odvojeni živimo poseban život u kojem kao da ne postoji nitko osim nas.

Suprug prijepodne radi u zatvoru i kažu da je vrlo dobar radnik, a onda nas poslije tri sata iz zatvorske govornice zove svaki dan. Pričam mu gdje smo bili, kako smo se igrali, što su novo cure naučile i tako, obične životne stvari. Iako se čini da je svaki dan isti – i

nije. Šaljem mu svaki tjedan telefonsku karticu, pa možemo razgovarati 60 minuta. A tri puta mjesečno piše zahtjev za korištenjem videopoziva, u kojem po dvadeset minuta sudjelujemo i djeca i ja.

Među nama je toliko ljubavi, i tu se ništa nije promijenilo zbog toga što je on u zatvoru. Svjedoci smo koliko se brakova raspalo, rijetko koja obitelj doživi da ostane zajedno nakon godinu dana takve razdvojenosti.

Tata nam je napravio veliku knjigu sa čvrstim koricama na kojima pišu inicijali naših djevojčica, a unutra prazni listovi koje bih ja trebala ispunjavati sa svim i najmanjim sitnicama koje se u danu s našom djecom događaju kako bi on kad se vrati sve to pročitao da mu ne promakne nešto iz njihovog života i odrastanja. Kad one uvečer zaspu, toliko sam umorna i prođe i nekoliko dana da ništa ne zabilježim, pa mi je žao i nekako to uspijem nadoknaditi. Sprešam cvijeće koje one uberu i zalijepim njihove *fotoke* i crteže. Teško mi je što ova starija, nakon što je nekoliko godina crtala kućice, cvijeće i oblake, kao i sva druga djeca, sada isključivo crta veliki krevet u kojem spavaju mama i tata i ona u sredini, a pokraj njih krevetić u kojem je – beba. Dakle, posljednju sliku naše obitelji.

Prijatelji mi daju podršku i svi mi govore, mladi ste i volite se i to je za sada najvažnije. Nadam se da će to biti dovoljno. Prošlo je dvije godine, treba tako živjeti još tri.

Jedva čekamo da suprug dobije izlaznicu kako bismo se svi mogli malo prošetati i otići u slastičarnicu u mjestu gdje je njegov zatvor. Mlađoj, inače, govorim da tata tu radi, a starija zna da je tata u zatvoru.

Svake nedjelje sve tri idemo k njemu. Vozi nas moj tata, na tome sam mu beskrajno zahvalna. Nakon napornog radnog tjedna, zna spavati u autu dok smo mi kod našeg tate.

Srećemo tamo gotovo iste obitelji s djecom. Lijepo su uredili prostoriju za druženje. U bojama, s igračkama, prilagođeno malima koji se igraju ili gledaju crtiće na televiziji.

I tako, dok druge obitelji nedjeljom odlaze na izlete ili u šoping, moje djevojčice i ja idemo tati – u zatvor.

Jedva čekamo da suprug dobije izlaznicu kako bismo se svi mogli malo prošetati i otići u slastičarnicu u mjestu gdje je njegov zatvor. Mlađoj, inače, govorim da tata tu radi, a starija zna da je tata u zatvoru.

IZ DNEVNIKA JEDNE PEDAGOGINJE

I sada kada se sjetim tog događaja, nije mi lako jer sam bila svjedokinja raspada jedne obitelji, uvijek se pitam – jesam li mogla učiniti više.

Naime, bezazlena svađa dviju cimerica oko toga koju će glazbu slušati na radiju, izrodila se u vikanje, urlanje, lupanje šakama po vratima uz pretjerani bijes jedne od djevojaka. Prošlo je nekoliko dana i nekoliko sati naših razgovora dok se ona nije otvorila i rekla što ju muči. Najprije je to bio prestrogi otac i kažnjavanja djece, a njih su tri sestre i brat. Na kraju sam doznala o zlostavljanju svih članova obitelji.

Pozvala sam mamu na razgovor, no ona je sve nijekala, plakala i rekla da ona tu ništa ne može. Tata nije htio doći u dom. Razgovor sa starijom sestrom dao mi je naslutiti da se radi o seksualnom zlostavljanju duže vrijeme – oca nad starijom sestrom i njezinom prijateljicom, zatim nad mojom učenicom, pa čak i nad mlađim bratom. Najmlađa sestra je ipak bila toliko mala da je ostala pošteđena. Mama nijeće da je to znala, što je gotovo nemoguće povjerovati.

Slučaj sam prijavila centru za socijalni rad. Obje sestre su duže vrijeme išle psihologu. Mi smo našoj učenici posvetili najveću moguću pažnju, uspjeli smo da se u domu o tome ne dozna, jer je to bila njena želja, i uspješno je završila srednju školu.

Otac je osuđen na 15 godina zatvora, a majka se preselila u kuću drugog partnera. S njom je ostala jedino najmlađa kći. Ona je jedina ostala u kontaktu s ocem i posjećivala ga u zatvoru.

Druga djeca iz ove obitelji izgubila su i oca i majku. Zbog toga je ovaj slučaj bio izuzetan i nametnuo je pitanje o opraštanju i zacjeljivanju rana.

Često smo skloni, na prvu, reći da svako dijete želi svoje roditelje, bez obzira na to što učinili. Je li tako i s djecom koja su žrtve svojih roditelja? A djevojke iz doma i njihov brat su upravo to bili.

Nakon nekoliko godina moja se bivša učenica pojavila u domu s djetetom u naručju. lako je to nisam pitala, rekla je da je samo najmlađa sestra u kontaktu s mamom i tatom.

„Sada, kada sam i sama majka, mogu ju razumjeti“, rekla je misleći na svoju sestru. „Svako dijete treba roditelje. Ali moji to nisu bili.“

PRIČA STARE ZAGREPCANKE

Iako nisam točno znala što znači zatvor, a što logor ili zarobljeništvo, osjećala sam se užasno kad je moj tata odveden. Bila sam na početku gimnazije i završavao je II. svjetski rat. Moji roditelji su bili dosta stari kad su me dobili, tako da su me jako pazili i nastojali sačuvati od nekih teških stvari.

Tata je radio kao prokurist u jednoj firmi i već na početku rata dobio je otkaz. Sjećam se da smo sve vrijeme rata živjeli od prodaje nakita, tepiha, odjeće i umjetnina. Nikako mi nije bilo jasno za što je moj tata optužen i tko ga je optužio.

Mama je rekla da se ne brinem, da je riječ o zabuni, ali da će tata morati neko vrijeme provesti u zatvoru, dok se ne dokaže da je nevin.

Iscrpljeni od rata, siromaštva, bolesti roditelja, to je bilo nešto s čime se nismo mogli nositi. Mama je povremeno odlazila tati u posjete. Nakon toga se uvijek povlačila u svoju sobu i plakala. Nisam se usudila ništa ju pitati, da ne bude još gore. Znam da sam se tada promijenila. Nisam odlazila s prijateljicama u šetnju ili u kino, ništa me nije zanimalo, osim redovnih odlazaka u školu.

Sjećam se da me jednog dana mama ipak pavela sa sobom – tati. Bilo je to u Petrinjskoj ulici, samo nekoliko minuta dalje od naše kuće. Tko bi rekao da se na tako maloj udaljenosti odvija neki sasvim drugačiji život. Mama je otišla do njega u neku prostoriju, a ja sam morala čekati u jednom mračnom hodniku. Na nekim udaljenim vratima tata se pojavio i mahnuo mi, i to je bilo sve.

Ubrzo nakon toga bio je premješten u Sisak, kamo je mama odlazila vlakom i nosila mu pečenu piletinu i štrudlu od jabuka. Njegov omiljeni ručak.

Ja nisam nikada bila, osim jednom kad je mama bila bolesna pa sam ja otišla vlakom u Sisak, ali ne do tate, nego na sud odnijeti neke papire. Imala sam tada 16 godina, a rekli su nam da u posjete u zatvor mogu ići samo punoljetni.

Ne sjećam se točno koliko je vremena prošlo kad se tata vratio. Vjerojatno nekoliko mjeseci. Bio je jako blijed, još se više razbolio i gotovo izgubio vid, što je za njega bilo užasno jer je čitav život sate provodio u čitanju.

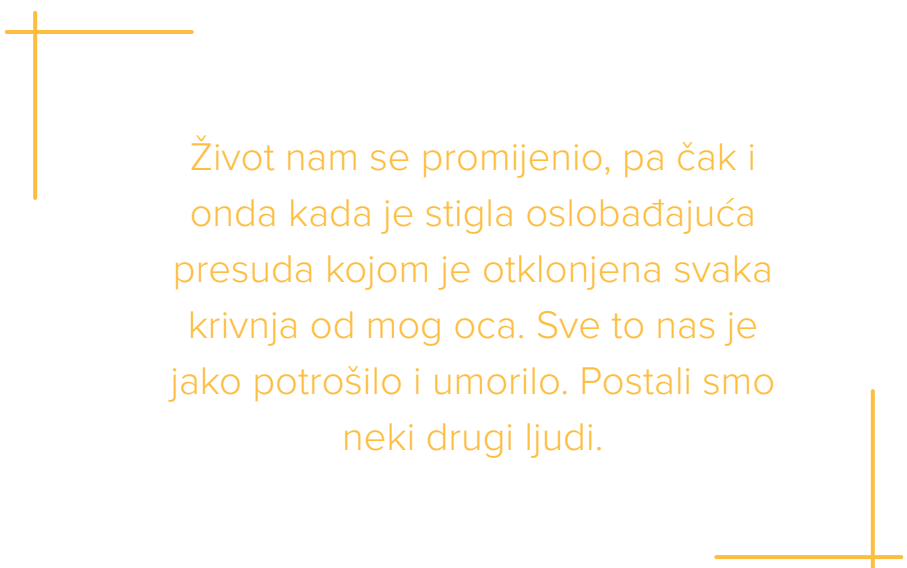
Život nam se promijenio, pa čak i onda kada je stigla oslobađajuća presuda kojom je otklonjena svaka krivnja od mog oca. Nismo se više bili kadri veseliti. Sve to nas

je jako potrošilo i umorilo. Postali smo neki drugi ljudi.

Od tada su prošle mnoge godine i nikome nisam povjerala svoju obiteljsku tajnu.

Odlučila sam to ipak ispričati svojoj kćeri koja je bila na Tribini grada Zagreba na skupu o temi „Djeca čiji su roditelji u zatvoru“, koju je organizirao Ured pravobraniteljice za djecu. Ja sam bila iznenađena da se o tome konačno javno govori, a ona da sam o tome toliko dugo šutjela.

Moja sjećanja iz tog razdoblja nikada neće izbljedjeti. Iako ću uskoro imati 93 godine.

Život nam se promijenio, pa čak i
onda kada je stigla oslobađajuća
presuda kojom je otklonjena svaka
krivnja od mog oca. Sve to nas je
jako potrošilo i umorilo. Postali smo
neki drugi ljudi.

ZAGRLJAJ

Nikad neću zaboraviti naš zagrljaj u zatvoru u Požegi. Plakale smo i mama i ja, a ujedno bile toliko sretno, to se ne može ni s čim usporediti. Za to najviše mogu zahvaliti svojoj teti, maminoj sestri, koja je i došla sa mnom u Požegu.

Do tada nisam ni znala gdje je taj grad, a još manje da se tamo nalazi zatvor za žene. Mnogo toga do tada nisam znala, a nešto i nisam htjela znati.

Kad se dogodilo to što se dogodilo, a detalja se ni sada ne želim sjećati, mamu je policija odvela iz kuće u policijsku stanicu, a nakon toga, kao što nam je rečeno, u zatvor. Tata je, iako ranjen, nestao i odonda više nismo čuli što se s njim događalo, iako je on, u stvari, bio žrtva tog događaja.

O tome tko je zapravo žrtva moglo bi se mnogo pričati, jer smo svi mi, uključujući mamu, bili njegove žrtve. Mami je u jednom trenutku prekipjelo i napravila je to što je napravila.

Naša se obitelj – ako je uopće tako možemo nazvati – raspala. Moja dva mlađa brata smjestili su u udomiteljsku obitelj, nedaleko od mjesta u kojem smo živjeli.

Ja sam dopala tetinoj obitelji, koja ima još dvije kćeri približno moje dobi, a u blizini živi i naša baka. Njih dvije su se jako trudile da nastavim s kako-tako normalnim životom, idem u školu i družim se s ostalim članovima obitelji.

Tetina starija kći i ja smo ljeti radile kao sobarice u hotelu, što je bilo jako dobro, da uštedim nešto za školovanje za sljedeću školsku godinu. S braćom sam se čula i ponekad vidjela.

Bez obzira na moje razgovore sa socijalnim djelatnicama i psihologinjom, nekoliko mjeseci nisam željela kontaktirati s mamom. A onda je uslijedio njezin telefonski poziv, pa jedno jako lijepo pismo na koje sam joj odgovorila.

Nakon godinu dana teta i ja smo počele planirati posjet mami u zatvor. Teta je više puta bila kod mame u zatvoru, čak i baka.

I konačno je došao taj dan.

Nema tih riječi kojima bih opisala naš susret. Naš zagrljaj u zatvoru pamtit ću čitavog života. Bilo je tu tisuću poljubaca i suza.

Opet sam imala mamu i znala sam da je više nikada neću izgubiti. Bez obzira na to koliko još ostala u zatvoru.

6 PODSJETNIK

Što dugujemo djeci čiji su
roditelji u zatvoru

ŠTO DUGUJEMO DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

Maja Gabelica Šupljika

Na kraju, a umjesto epiloga, pokušavamo se približiti odgovoru na pitanje - Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru, pomoću nekih poruka iz ove knjige.

Očuvanje odnosa, ali ne po svaku cijenu

Najvažniji zaštitni faktor za negativne ishode zbog roditeljevog izdržavanja kazne zatvora jest održavanje odnosa roditelj-dijete, kao i kvaliteta brige za dijete dok je roditelj u zatvoru. Međutim, ako je taj roditelj ujedno i izvor traume za dijete, tada sve preporuke u pružanju podrške djetetu trebaju biti vođene djetetovim pravom na zaštitu. U takvim okolnostima najvažnija je podrška traumatiziranom djetetu i njegov oporavak. Stoga, djeca trebaju, ne samo podršku stručnjaka mentalnog zdravlja, već i podršku različitih sustava, kao i razumijevanje za njihove potrebe od svih ljudi koji ih okružuju.

Zaštita djeteta u situaciji uhićenja roditelja

Pri uhićenju roditelja ili člana obitelji, nužno je voditi računa o djetetu koje je prisutno ili će pri povratku kući shvatiti da mu je roditelj uhićen.

Djetetu treba razumljiva informacija o tome što se događa, tko će se nastaviti brinuti o njemu, kako će se sve odraziti na obitelj, te da će se možda morati nositi s različitim reakcijama drugih ljudi. U toj fazi pravosudnog postupka treba započeti svrhovita razmjena podataka između sustava, koji trebaju voditi računa o najboljem interesu djeteta, i već tada započeti osnaživanje djeteta da se nosi sa stresnom situacijom uhićenja roditelja i odvajanja zbog uhićenja.

Sudačka usmjerenost djetetovoj dobrobiti

Kompetentnost i senzibilitet stručnih osoba, uključujući i suce, na specifičnost situacije u kojoj je roditelj u sukobu sa zakonom, ne može se propisati, no upravo su takve osobine stručnih osoba jednako važne kao i kvalitetna pravna norma. Suci bi trebali imati informacije o djeci u obitelji, skrbništvu, posebno kad optuženik ima samostalnu i isključivu skrb nad djetetom, ali i o nekim važnim detaljima iz djetetovog života, poput polaska u školu ili zdravstvenog stanja, jer oni mogu biti važni za odluku o eventualnom kućnom pritvoru i za onu o ranijem otpustu.

Sud bi trebao procijeniti djetetovu situaciju već prije

odluke o istražnom zatvoru, tijekom suđenja, pri donošenju presude i pri odluci o izvršavanju kazne.

Nacionalni i europski edukacijski programi za suce, državne odvjetnike i odvjetnike-članove nacionalnih odvjetničkih komora, mogu biti mjesto rasprave i unapređivanja ostvarenosti *Konvencije o pravima djeteta* u sudskim postupcima i pravosudnom postupanju prema djetetovim roditeljima ili članovima obitelji.

Zatvorski sustav

Zatvorski sustav je napravio i omogućio izuzetne promjene u korist djeteta: kroz djetetu prilagođene uvjete posjeta i čekanja, prilagođeno pretraživanje djeteta pri ulasku i nadzor za vrijeme posjeta, odgovarajuću komunikaciju djelatnika zatvorskog sustava s djecom, jačanje roditeljske kompetentnosti zatvorenika i edukaciju djelatnika⁵⁶. I dalje je potrebno razvijati svijest o tome da se sigurnost u zatvoru i humanistički pristup, temeljen na potrebama i pravima djece, međusobno ne isključuju. Važno je i unapređivati posjete s fokusom na dijete, tako da se imenuje posebni „službenik za djecu i obitelj“, kao i da se, u vezi s djecom, razvija suradnja s drugim institucijama, profesionalcima i udrugama.

Važnije od materijalnih i kadrovskih uvjeta jest razvijati pozitivan odnos prema djeci, prepoznati korist od djetetovog posjeta zatvoru, da djeca budu visoki prioritet u zatvorskom životu i uvidjeti da postoji mnogo malih promjena koje mogu unaprijediti dječje posjete u zatvoru.

Područje socijalne skrbi

Kada je roditelj u zatvoru zbog djela na štetu djeteta, onda je uloga centra maksimalno zaštititi

⁵⁶ Vodič za ove promjene je zadnjih godina *Preporuka o djeci čiji su roditelji u zatvoru (CM/Rec(2018)5 Odbora ministara Vijeća Europe*, prijevod: Pravobranitelj za djecu, URL: <https://dijete.hr/dokumenti/medunarodni-dokumenti/konvencije-i-protokoli-un-a-i-ve/>

dijete od toga da ga roditelj nastavi ugrožavati. A u drugim situacijama, centar bi mogao biti mjesto za prikupljanje temeljnih informacija o djetetu čiji je roditelj u sukobu sa zakonom i najvažniji dionik za svrhovito korištenje i razmjenu tih informacija. Ako dijete snažno odbija kontakt s roditeljem u zatvoru, valja poštivati njegovu odluku da ga ne viđa.

U centrima za socijalnu skrb potrebno je unaprijediti prikupljanje i korištenje podataka o kvaliteti kontakata djece s roditeljem u zatvoru i njihovom utjecaju na dijete.

Uloga probacijske službe

Probacijska služba sudjeluje svojim izvješćima u odlučivanju o kaznenom postupku, pri čemu posebnu pažnju treba pokloniti životnim okolnostima osumnjičenika, optuženika ili zatvorenika, uključujući obiteljsku situaciju i njegovo funkcioniranje u zajednici. Tako se u svim fazama kaznenog postupka uzima u obzir – ima li počinitelj na skrbi dijete ili mladu osobu, koje su okolnosti te skrbi, kao i potrebe konkretnog djeteta. Ove se spoznaje prenose tijelu koje je zatražilo izvješće: državnom odvjetniku, sudu, sucu izvršenja ili kaznenom tijelu u kojem se zatvorenik nalazi.

Odgojno-obrazovne institucije – mjesto podrške djetetu

Odgojitelji i učitelji trebaju više stručnih znanja o potrebama djeteta čiji je roditelj u zatvoru, te se u takvoj životnoj situaciji djeteta trebaju više usmjeriti jačanju mreže vršnjačke podrške, uz osiguravanje pomoći u učenju i školskim obvezama, te uključiti djecu u izvanškolske aktivnosti (sportske aktivnosti, umjetnički programi i sl.).

Istraživanja o djeci zatvorenika – izbjeći stigmatizaciju

U rezultatima istraživanja često se roditeljsko služenje kazne izravno povezuje s nekim od društveno neprimjerenih ponašanja djeteta, najčešće s agresivnošću i vršnjačkim nasiljem, napuštanjem škole, korištenjem opojnih sredstava, prijestupništvom u adolescenciji i/ili odrasloj dobi. Istraživanja i studije o djeci zatvorenika i njihovi rezultati trebaju biti provedeni i prezentirani na način koji neće pridonositi jačanju mitova i predrasuda o djeci čiji su roditelji u zatvoru/sukobu sa zakonom ni njihovo stigmatizaciji. Svrha istraživanja jest doći do podataka na kojima će se temeljiti politike koje utječu na život djece, ali i jačati osviještenost javnosti i stručnjaka o stvarnim potrebama ove skupine, a ne dodatno stigmatizirati djecu.

Važnost procjene najboljeg interesa djeteta

Određeni broj zatvorenika tijekom boravka u zatvoru uopće ne viđa svoju djecu – zbog svoje ili tuđe odluke. Ima i situacija kada su djeca, zbog loših obiteljskih prilika, zanemarivanja i zlostavljanja u obitelji već ranije izdvojena iz obitelji i smještena u udomiteljske obitelji ili dječje domove. Zbog različitih načina na koje roditeljev boravak u zatvoru može utjecati na dijete, u svakoj pojedinačnoj situaciji nužna je stručna procjena o tome što je najbolje za dijete – i u odnosu na skrb o djetetu i u odnosu na kontakte s roditeljem u zatvoru – te kakav će biti učinak određene odluke na djetetovu dobrobit.

Mediji, javnost i djetetovo dostojanstvo

Za djecu čiji su roditelji u zatvoru, kao i za drugu djecu koja odrastaju u ranjivim životnim situacijama, važno je zajednički stvarati ozračje u kojemu će svatko od nas postati svjestan svoje odgovornosti u javnoj komunikaciji, čuvati dostojanstvo svakoga djeteta, a posebno one djece koja zbog bilo kojega razloga ne mogu biti sa svojim roditeljima.

Integrativni i holistički pristup

U nastojanjima da odgovorimo na izazove i potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru, kao i da im omogućimo sudjelovanje u donošenju odluka koje utječu na njihov život, nužna je suradnja i dijalog među mnogim društvenim dionicima. Ovom knjigom želimo pridonijeti integriranju mogućnosti podrške djeci zatvorenika u kojoj sudjeluju svi ti dionici.

Učinkovito i smisleno integriranje može se ostvariti jedino okupljanjem državnih institucija, javnih ustanova, članova međunarodnih organizacija, civilnog društva, stručnjaka i akademske zajednice, dijalogom i stvaranjem politika za dobrobit djece čiji su roditelji u zatvoru. Takav integrativni pristup prikazan je na shemi „Tko sve može biti podrška djetetu čiji je roditelj u sukobu sa zakonom?“, kao moguća mreža svih onih koji mogu pružiti podršku djetetu ili se brinuti o njegovim potrebama u toj složenoj životnoj situaciji. To je ujedno i prikaz onih koji bi mogli – svojim reakcijama ili izostankom reakcija – ugroziti dijete i otežati mu odrastanje.

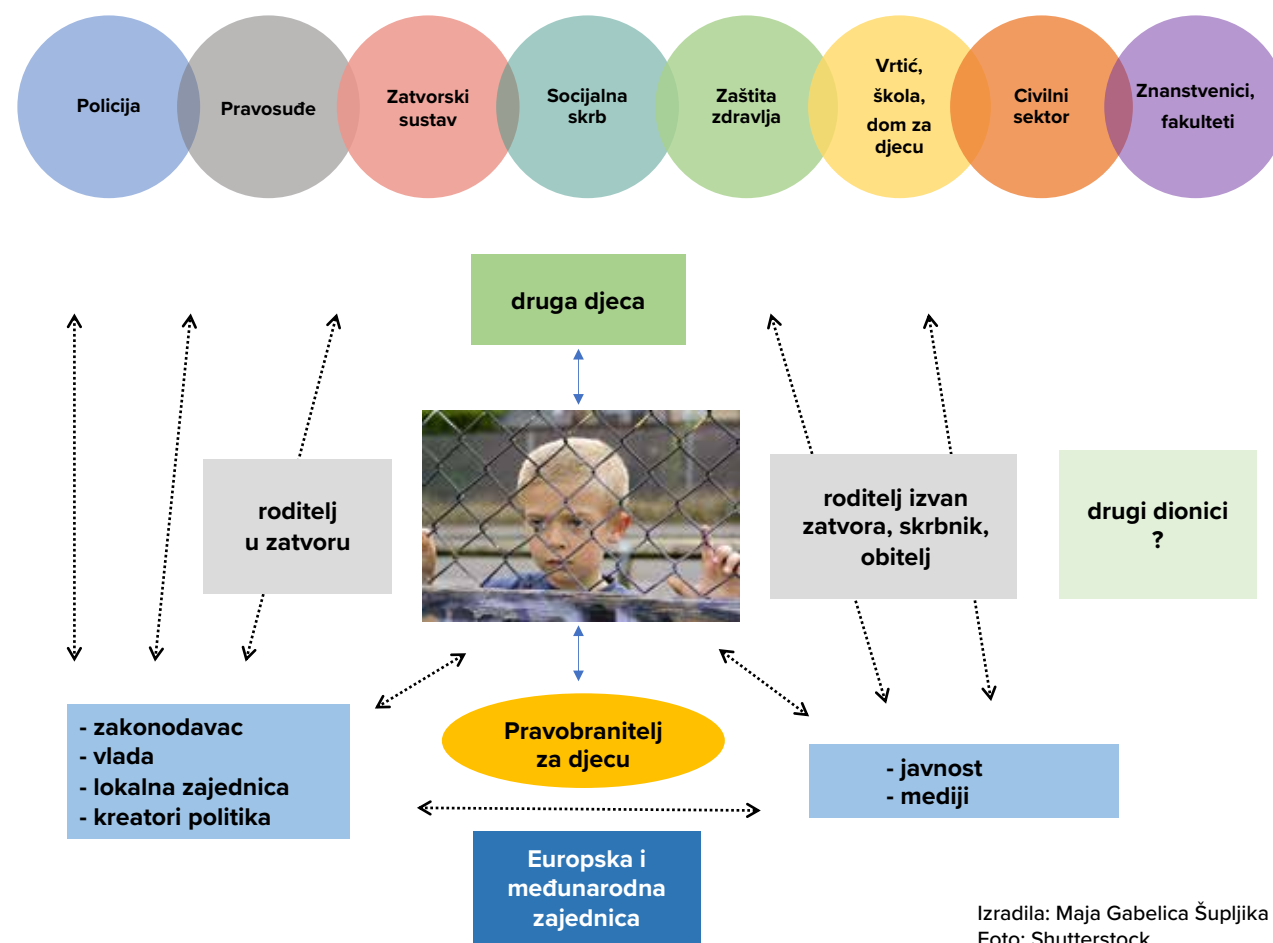
S djetetom svi trebaju komunicirati tako da ono zna što se događa, da zna da ono za to nije ni odgovorno ni krivo, kao i da nije napušteno, te da postoje mjesta na kojima može dobiti podršku i pomoć. Tako se

jača mogućnost da se smanji negativan utjecaj djetetu nametnute – ili samonametnute – šutnje, tajne, srama i krivnje.

Bude li dijalog o dobrobiti djece među svim društvenim dionicima trajan, svrhovit i kvalitetan, tada i teške i složene situacije u djetetovu životu mogu

postati ishodištem jačanja njegove otpornosti, autonomije i dobrobiti. Ako se u to zajedništvo još uključe vršnjaci i druga djeca, roditelji djeteta i samo dijete, te osobe koje imaju iskustvo boravka u zatvoru ili im je član obitelji u zatvoru, time pomažemo stvaranju dodatnih čvrstih oslonaca u djetetovom daljem životu.

Tko sve može biti podrška djetetu čiji je roditelj u sukobu sa zakonom?

Izradila: Maja Gabelica Šupljika
Foto: Shutterstock

Članci UN-ove Konvencije o pravima djeteta koji se odnose na zaštitu interesa djece čiji su roditelji u zatvoru

Članak 2. propisuje zaštitu djeteta od diskriminacije ili kažnjavanja na temelju statusa njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji. **Članak 3.** propisuje da u svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost te se djetetu mora osigurati skrb i zaštita kakva mu je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su pravno odgovorne za dijete.

Članak 5. i članak 14. naglašavaju ulogu roditelja i drugih koji se skrbe o djetetu u usmjeravanju i vođenju djeteta u ostvarivanju njegovih konvencijskih prava, te ističu obvezu države da im, poštujući njihove odgovornosti, prava i dužnosti, u tome pomogne. **Članci 7. i 8.,** primarno govoreći o državljanstvu i očuvanju djetetovog identiteta, govore i o osiguranju da dijete zna svoje roditelje, da uživa njihovu skrb i očuva obiteljske odnose.

Članak 9. obuhvaća više odredbi: *ne odvajati dijete od roditelja* protiv njihove volje, osim u slučajevima donošenja sudske odluke, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je takvo odvajanje prijeko potrebno; poštovanje prava djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom. Isti članak navodi da će, kad je takvo odvajanje posljedica postupka pokrenutog od strane države, primjerice pritvora, zatvora, progona, izručenja... jednog ili oba roditelja, država stranka na zahtjev pružiti roditeljima, djetetu ili, ako je potrebno,

drugom članu obitelji, bitne informacije o boravištu odsutnoga člana obitelji.

Članak 12. govori o obvezi da se djetetu, koje je sposobno oblikovati osobno mišljenje, osigura pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose i uvažavanje tog mišljenja u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

Članak 16. navodi da dijete ne smije biti podvrgnuto samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni život, obitelj, dom, a **članak 18.** da će država stranka pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima u ispunjavanju njihovih odgovornosti prema djetetu. U **članku 20.** propisuje se da dijete koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske okoline ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć od strane države koja će osigurati zamjensku skrb. Naposlijetku, **članak 27.** nalaže državi da prizna svakom djetetu pravo na životni standard koji odgovara njegovom tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju, a roditelji ili drugi odgovorni za dijete, imaju prije svih odgovornost da, ovisno o svojim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, osiguraju životne uvjete koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj.

Svi ovi članci odražavaju četiri temeljna načela Konvencije o pravima djeteta: zaštitu od diskriminacije, zaštitu najboljeg interesa djeteta, zaštitu opstanka i razvoja djeteta i djetetovo pravo na izražavanje mišljenja. Također ističu važnost zaštite i skrbi o djetetu čiji je roditelj u zatvoru i očuvanja njegovih odnosa s roditeljem, te obvezu države da u tome pruži pomoć roditeljima, kao i da osigura posebnu zaštitu djeci zatvorenika koja odrastaju u alternativnoj skrbi ili u rizičnim obiteljima.

Ostali preporučeni izvori i dokumenti

- Borovac. M. (2015). *Roditeljstvo iza rešetaka-priče bivših zatvorenica*, projekt ma#me i Nađi boju u svakom danu, Udruga Roditelji u akciji – RODA, Zagreb <https://www.roda.hr/udruga/projekti/mame/roditeljstvo-iza-resetaka-prie-bivih-zatvoreni-ca.html>
- Čačić, M. (ur.) (2021). *Kako djeci pružiti podršku*, Vodič-Roditelji u sukobu sa zakonom, Roditelji u akciji – RODA, Zagreb <https://kakodalje.eu/media/brosure/Roditelji%20u%20sukobu%20s%20zakonom%20web.pdf>
- Gabelica Šupljika, M. (2017). Kindergarten and school as places of support for a child whose parent is in prison, *European Journal of parental imprisonment*, First port of call: the role of schools in supporting children with imprisoned parents, Vol 6 www.childrenofprisoners.eu
- Gabelica Šupljika, M. (ur.) (2009). *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru*, Zbornik priopćenja sa stručne rasprave (2008), Pravobranitelj za djecu, Zagreb <https://dijete.hr/publikacije/>
- Gabelica Šupljika, M., Osmak Franjić D. (2020). *Ethics in conducting research with children: Harmonising their best interests*, u *European Journal of Parental Imprisonment: The child's best interests: From theory to practice when a parent is in conflict with the law*, Vol 8/2019, COPE, Paris
- Gabelica Šupljika, M., Pribela-Hodap, S. (2016). *Pregled najboljih europskih praksi i motivirajućih programa s ciljem uspostavljanja i održavanja odnosa zatvorenik/roditelj – dijete i podrške djeci čiji su roditelji u zatvorima u zatvorskim sustavima europskih zemalja, primjenjivima u Hrvatskoj*, projekt MA#ME udruge RODA https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/MAME_Gabelica_Hodap-Pregled-najboljih-europskih-praksi.pdf
- Gabelica Šupljika, M., Romstein, K., Šupljika Gabelica, L. (2018). *Kakvu podršku u školi i sportskim klubovima trebaju djeca čiji su roditelji u zatvoru*, u: Nikolić, M. i Vantić-Tanjić M. (ur.) Zbornik IX. Međunarodne naučno-stručne konferencije, Harkanj, Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih, Univerzitet u Tuzli i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, str. 267-277
- Jones, D. A. i Wainaina-Wožna, A.E. (ed) (2012). *Children of Prisoners, Interventions and Mitigation to Strengthen Mental Health-COPING*, EUROCHIPS i Quaker United Nations Office <https://childrenofprisoners.eu/database/the-coping-project/>
- *Neprekinute veze, povezujuće roditeljstvo iza rešetaka* (2020). Roditelji u akciji - Roda, Zagreb <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/neprekinute-veze-povezujuce-roditeljstvo-iza-resetaka>

- *Preporuke CM/Rec(2018)5 o djeci roditelja zatvorenika*, Vijeće Europe, Odbor ministara <https://rm.coe.int/1680920197>
- *Priručnik za zaposlene u zatvorskom sustavu - Važnost očuvanja obiteljskih odnosa za resocijalizaciju zatvorenika i zatvorenica* (2020). Roditelji u akciji – Roda, Zagreb <file:///C:/Users/Maja%20GS/Downloads/vaznos-ocuvanja-obiljskih-odnosa-prirucnik.pdf>
- Robertson, O. (2012). *Collateral Convicts: Children of incarcerated parents, Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child, Day of General Discussion 2011*, Quaker United Nations Office https://www.quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_Collateral%20Convicts_Recommendations%20and%20good%20practice.pdf
- Vladović, S., Gabelica Šupljika, M. (2012). *Zaštita prava djece u zatvorskom sustavu*, u: Šincek, D. (ur.) Psihosocijalni aspekti nasilja u suvremenom društvu-izazov obitelji, školi i zajednici, Zbornik

radova s III. znanstveno-stručnog skupa (2010), Sveučilište J. J. Strossmayer u Osijeku, Filozofski fakultet, Društvo psihologa Osijek, Osijek, str. 347-357

<https://www.yumpu.com/xx/document/read/28417260/zbornik-radova-s-3-skupa-filozofski-fakultet-osijek>

- *Zašto je Gor nacrtao zub?* (2020). https://api.kpk.eglas.hr/uploads/zasto_je_Gor_nacrtao_zub_pdf_0fb3aba086.pdf i *Što muči Riku?* (2020). https://api.kpk.eglas.hr/uploads/2_FINAL_RIKA_hrv_PDF_8f6881307a.pdf, slikovnice u okviru projekta „Uključene zajednice“, Udruga roditelja „Korak po korak“, RODA i Pučko otvoreno učilište Korak po korak, Zagreb
- Tematske publikacije COPE mreže <https://childrenofprisoners.eu/resources/network-publications/>
- Časopis COPE mreže <https://childrenofprisoners.eu/resources/european-journal-of-parental-imprisonment/>

Autori i sugovornici (prema redosljedu tekstova):

- Helenca Pirnat Dragičević, pravobraniteljica za djecu
- Liz Ayre, direktorica europske mreže *Children of Prisoners Europe* – COPE
- mr.sc. Maja Gabelica Šupljika, prof. psihologije, zamjenica pravobraniteljice za djecu
- Višnja Biti, novinarka i publicistkinja, umirovljena urednica na HRT-u
- doc. dr. sc. Bruna Profaca, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba
- Ranko Marijan, sudac Vrhovnog suda
- Martina Maršić, sutkinja Županijskog suda u Zagrebu i predsjednica Centra za izvršavanje kazne zatvora
- Romana Čagalj Vilić, socijalna radnica u Centru za socijalnu skrb Peščenica
- Matea Sršen, socijalna pedagoginja, voditeljica Probacijskog ureda Zagreb I, Sektor za probaciju, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstvo pravosuđa i uprave
- doc. dr. sc. Ksenija Romstein, Fakultet za edukacijske znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera, Osijek
- Petar Romstein, stručni specijalist-trener sportske rekreacije, predsjednik udruge Magni
- izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu
- Dragana Vasović, viša savjetnica za tretman, Kaznionica u Lepoglavi
- Marko Bistović, kriminalist i socijalni pedagog, umirovljeni djelatnik i upravitelj zatvorskih ustanova
- Josip Podsečki, bivši zaposlenik u Kaznionici u Lepoglavi
- Ksenija Vuković, voditeljica Odjela tretmana, Kaznionica u Požegi
- Magdalena Živković, umirovljena psihologinja iz Kaznionice u Požegi
- Sanja Sladić, viša stručna savjetnica Odjela za tretman, Zatvor u Zagrebu
- preč. Ivan Topolnjak, Župa sv. Anđela i druge župe Novog Zagreba
- Đurđica Ivković, voditeljica Odjela za rani razvoj djece, Ured UNICEF-a za Hrvatsku
- Martina Tomić Latinac, voditeljica Odjela za zaštitu djece, Ured UNICEF-a za Hrvatsku
- Ivana Zanze, programska direktorica Udruge Roditelji u akciji – Roda
- Leila Younis, Udruga Status M
- Jurica Pačelat, Udruga Status M
- Danijela Đurak, Udruga za kreativni socijalni rad
- prim. mr. sc. Marija Hegeduš-Jungvirth, pedijatrica
- Jasna Ćurković Kelava, ravnateljica Doma za djecu Zagreb
- Ljubica Banović, bivša ravnateljica Učeničkog doma Marije Jambrišak
- Simona Borko, prof. socijalni pedagog, Osnovna škola „Dr. Ivana Novaka“, Macinec
- Dubravka Katačić, školska pedagoginja, Osnovna škola Ravne njive – Neslanovac, Split

- Marijana Boštjančić, odgojiteljica-savjetnica u mirovini
- Radovan Tatalović, umirovljeni stručni suradnik i načelnik odjela tretmana u više zatvorskih ustanova

Svoje priče ispričali su i: mladi Rom, bivši zatvorenik koji želi biti dobar tata; dječak čija je majka bila u istražnome zatvoru; majke koje su supruge zatvorenika; otac zatvorenik; pedagoginja iz jednog učeničkog doma; 92-godišnja Zagrepčanka, koja se prisjeća svojih posjeta ocu u pritvoru kad je bila dijete; djevojčica čija je majka u zatvoru.

U knjizi su, osim fotografija iz fotodokumentacije Pravobranitelja za djecu, korištene brojne fotografije koje su nam ustupili naši suradnici. Zahvaljujemo Upravi za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave, na omogućenom korištenju fotografija iz fotodokumentacije Kaznionice u Lepoglavi, Kaznionice u Požegi, te Odgojnog zavoda u Turopolju. Također zahvaljujemo Uredu UNICEF-a za Hrvatsku i Udruzi RODA, na ustupljenim fotografijama, te omogućenom preuzimanju fotografija s plakata nastalih u njihovim zajedničkim projektima s Ministarstvom pravosuđa i uprave RH.

IZ RECENZIJA

Knjiga „S obje strane rešetke – Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru“ na topao, pristupačan i životan način govori o temi s kojom se mnogi od nas nikada nisu susreli u privatnom životu. Tekstovi, koji su nastali na različite načine, svojom dinamikom i različitim perspektivama daju nam živopisan uvid u realitet života djece čiji su roditelji u zatvoru.

Značajna uloga pravobraniteljice za djecu je nastaviti svoj ustrajan rad na ovoj temi, koja obuhvaća i područje prava, sigurnosti, dobrobiti djece, emocija, ali zadire i u sustav vrijednosti.

(dr. sc. Nikica Hamer Vidmar)

Ključna obilježja ove značajne knjige su: 1. raznolik i impresivan broj sudionika, koji su omogućili da se prava i potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru sagleda iz različitih perspektiva; 2. kreativno objedinjavanje različitih formi autorskog rukopisa – od vrhunskih stručnih članaka, osobnih zapisa životnih priča, intervjua, sjajnih opisa primjera dobre prakse. Sve to zajedno čini sadržajno bogat i poticajan mozaik, koji bi trebao pročitati svatko tko radi s djecom, svatko tko živi s djecom i svatko tko voli djecu.

(prof. dr. sc. Marina Ajduković)

ISBN 978-953-7790-16-5